

**Vlada Crne Gore
Kancelarija za održivi razvoj**

**Drugi godišnji izvještaj o implementaciji
Nacionalne strategije održivog razvoja Crne Gore**

za period april 2008 – septembar 2009. godine

Decembar 2009. godine

Sadržaj

I DIO – Izvještaj o napretku u implementaciji NSOR

Lista skraćenica i akronima.....	3
1 Institucionalni sistem održivog razvoja u Crnoj Gori – postavke i perspektiva.....	7
2 Proces pripreme Drugog godišnjeg izvještaja o napretku u implementaciji Nacionalne strategije održivog razvoja Crne Gore.....	10
2.1 Sistem praćenja NSOR-a.....	10
2.2 Metodologija pripreme Izvještaja.....	10
2.3 Struktura Izvještaja.....	13
3 Pregled stepena sprovođenja po oblastima NSOR-a.....	14
3.1 Ekonomski razvoj.....	14
3.1.1 Makroekonomska kretanja.....	14
3.1.2 Regionalni razvoj i zaposlenost.....	15
3.1.3 Saobraćaj.....	17
3.1.4 Turizam.....	19
3.1.5 Poljoprivreda i ruralni razvoj.....	22
3.1.6 Energetika.....	24
3.1.7 Industrija.....	27
3.1.8 Nove tehnologije.....	28
3.2 Životna sredina i prirodni resursi.....	31
3.2.1 Zaštita biodiverziteta i očuvanje prirodnih vrijednosti (posebno u zaštićenim područjima).....	31
3.2.2 Vode.....	34
3.2.3 Vazduh.....	36
3.2.4 Zemljište.....	38
3.2.5 Šume.....	40
3.2.6 Sistem upravljanja životnom sredinom.....	41
3.2.7 Prostorno planiranje.....	43
3.2.8 More i obalno područje.....	45
3.2.9 Klimatske promjene i zaštita ozonskog omotača.....	47
3.2.10 Otpad.....	48
3.3 Društveni razvoj.....	51
3.3.1 Upravljanje i učešće javnosti u donošenju odluka.....	51
3.3.2 Obrazovanje.....	56
3.3.3 Zdravstvo.....	58
3.3.4 Ravnopravnost i socijalna zaštita.....	61
3.3.5 Kultura i mediji.....	66
3.3.6 Urbani razvoj.....	68
4 Finansiranje implementacije NSOR-a.....	69
5 Osvrt na prethodni izvještajni period, ocjene o napretku i preporuke za dalji proces implementacije NSOR-a.....	76
5.1 Stepen realizovanosti mjera iz Akcionog plana NSOR-a.....	76
5.2 Preporuke Prvog godišnjeg izvještaja o implementaciji NSOR-a: trenutno stanje.....	80
5.3 Ocjena stanja sprovođenja Strategije: 1. april 2008 – 30. septembra 2009.....	82
5.3.1 Opšti indikatori održivosti.....	82
5.3.2 Opšti trendovi održivog razvoja Crne Gore.....	85
5.4 Preporuke za dalje sprovođenje NSOR-a.....	88
Prilog 1: Koordinator za pojedine oblasti NSOR.....	92
Prilog 2: Izvori korišćeni u pripremi inputa.....	93

II DIO - Pregled sprovođenja mjera iz Akcionog Plana NSOR

Lista skraćenica i akronima

AP – Akcioni plan

BDP – Bruto domaći proizvod

CAMP Crna Gora – Program integralnog upravljanja obalnim područjem Cme Gore

CB – Centralna banka

CDM – Mehanizam čistog razvoja

CETI – Centar za ekotoksikološka istraživanja

CIP – Program Evropske unije za kompetitivnost i inovacije (Competitiveness and Innovation Framework Program)

CLRTAP - Konvencija o prekograničnom zagađenju vazduha na velikim udaljenostima

CFC – Plan eliminacije hlorofluorouglijovodonika

CFCU – Centralna jedinica za finansiranje i ugovaranje

CTU – Crnogorsko turističko udruženje

DBOT – koncesioni model *Projektuj, izgradi, upravljaj, prenesi (Design, build, operate, transfer)*

DNA – Ovlašćeno nacionalno tijelo u okviru UNFCCC konvencije

DPP – Detaljni prostorni plan

EAR – Evropska agencija za rekonstrukciju

EBRD – Evropska banka za rekonstrukciju i razvoj

EK – Evropska Komisija

EEA – Evropska agencija za životnu sredinu

EIA – Procjena uticaja na životnu sredinu

EIB – Evropska investiciona banka

EMAS – Plan za eko–menadžment i reviziju učinaka na životnu sredinu

EU – Evropska unija

FAO – Organizacija Ujedinjenih nacija za hranu i poljoprivredu

FODEMO – Projekat razvoja šumarstva u Crnoj Gori koji se realizuje sa Vladom Luksemburga

FP7 – Program za istraživanje i tehnološki razvoj (sedmi okvirni program)

GEF – Globalni fond za životnu sredinu

GIS – Geografski informacioni sistem

GHG – gasovi sa efektom staklene bašte

GTZ –Njemačka agencija za tehničku saradnju
GUP – Generalni urbanistički plan
HACCP sistem – Sistem za analizu rizika i kritičnih kontrolnih tačaka
ICT – informacione i komunikacione tehnologije
IJZ – Institut za javno zdravlje
IPA – Instrumenti za predpristupnu pomoć EU
IPARD – Instrumenti za predpristupnu pomoć EU za ruralni razvoj
IPPC – Integrisano sprječavanje i kontrola zagađenja
IRD – Međunarodna organizacija za pomoć i razvoj (International Relief and Development)
IUCN – Međunarodna unija za konzervaciju prirode
JJA – Jadransko-Jonski autoput
JJI – Jadransko-Jonska inicijativa
KAP – Kombinat Aluminijskog u Podgorici
KGF – kreditni garantni fond
KfW – Njemačka Kreditna banka za obnovu
KOR – Kancelarija za održivi razvoj
LBS protokol –Protokol o redukciji zagađenja iz kopnenih izvora
LAMP – Projekat zemljišne administracije i upravljanja (Land Administration and Management Project)
MAP – Mediteranski akcioni plan
MARPOL – Međunarodna konvencija o prevenciji zagađenja mora sa brodova
MEDPOL – Program za procjenu i kontrolu zagađenja u regionu
MESTAP – Projekat ekološki osjetljivih turističkih oblasti u Crnoj Gori (Montenegro Environmentally Sensitive Tourist Areas Project)
MIDAS – Projekat institucionalnog razvoja i jačanja poljoprivrede (Montenegro Institutional Development and Agriculture Strengthening)
MIPA – Agencija Crne Gore za promociju stranih investicija
MF – Ministarstvo finansija
MKSM – Ministarstvo kulture, sporta i medija
Monstat – Zavod za statistiku Crne Gore
MPN – Ministarstvo prosvete i nauke

MPST – Ministarstvo pomorstva, saobraćaja i telekomunikacija
MPŠV – Ministarstvo poljoprivrede šumarstva i vodoprivrede
MSTDP - Projekat održivog razvoja turizma u Crnoj Gori
MSP – mala i srednja preduzeća
MUPJU – Ministarstvo unutrašnjih poslova i javne uprave
NATO – Sjevernoatlanski vojni savez
NID – naučno-istraživačkih djelatnosti
NMCG – Narodni muzej Crne Gore
NP – Nacionalni park
NPI – Nacionalni program za integraciju u Evropsku uniju
NS IUOP – Nacionalna strategija za Integralno upravljanje obalnim područjem
NSOR – Nacionalna strategija održivog razvoja
NTO CG – Nacionalna turistička organizacija Crne Gore
NVO – nevladina organizacija
OEBS – Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju
OIE – Obnovljivi izvori energije
PDV – Porez na dodatu vrijednost
PP – Prostorni plan
PPCG – Prostorni plan Crne Gore
PPPN – Prostorni plan posebne namjene
RAC/SPA – Regionalni centar za posebno zaštićena područja (u okviru UNEP/MAP)
RAE – Romi, Aškelji, Egipćani
REC – Regionalni centar za životnu sredinu
SAA – Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju
SAP-BIO – Strateški akcioni plan za zaštitu morskog i obalnog biodiverziteta u Mediteranu
SDI – Strane direktne investicije
SEA – Strateška procjena uticaja
SNV – Holandska razvojna organizacija
SZO – Svjetska zdravstvena organizacija
SWOT – Analiza snaga, slabosti, prilika i prijetnji (strenghts, weaknesses, opportunities and treaths)

TAIEX – Instrument EU za tehničku pomoć i razmjenu informacija (Technical Assistance and Information Exchange instrument)

TEMPUS — Trans-evropska šema mobilnosti za univerzitetske studije (Trans-European Mobility Scheme for University Studies)

UN – Ujedinjene nacije

UNCCD – Konvencija o borbi protiv dezertifikacije Ujedinjenih nacija

UNDP – Program za razvoj Ujedinjenih nacija

UNECE – Ekonomska komisija za Evropu Ujedinjenih nacija

UNEP – Program Ujedinjenih nacija za životnu sredinu

UNESCO – Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu

UNHCR – Visoki komesarijat Ujedinjenih nacija za izbeglice

UNFCCC – Okvirna Konvencija Ujedinjenih nacija o klimatskim promjenama

UNIDO – Program Ujedinjenih Nacija za industrijski razvoj

UNWTO – Svjetska turistička organizacija Ujedinjenih nacija

USAID – Agencija Sjedinjenih američkih država za međunarodni razvoj

VSS – visoka stručna sprema

WWF – Svjetski fond za prirodu (World Wild Fund for Nature)

WFD – Okvirne direktive o vodama

ZZZ – Zavod za zapošljavanje

1 Institucionalni sistem održivog razvoja u Crnoj Gori – postavke i perspektiva

Postavke: Institucionalni okvir održivog razvoja Crne Gore čine tri elementa:

- **Nacionalna strategija održivog razvoja** – strateški dokument dugoročnog razvoja države i društva;
- **Nacionalni savjet za održivi razvoj** – savjetodavno vladino tijelo koje okuplja predstavnike svih društvenih struktura;
- **Kancelarija za održivi razvoj** – vladina institucija koja ima za cilj koordinaciju resora unutar Vlade u obezbjeđivanju donošenja održivih politika i strategija.

Ovo poglavlje daje kratak osvrt na osnovne postavke sistema održivog razvoja kako bi se predstavila cjelokupna slika nacionalnog kapaciteta da se dostignu i sprovedu principi i standardi održivog razvoja.

Nacionalna strategija održivog razvoja Crne Gore (NSOR CG) usvojena je u aprilu 2007. godine, kao prvi strateški dokument dugoročnog razvoja Crne Gore do čijeg stvaranja se došlo kroz široke konsultacije i usaglašavanje stavova različitih društvenih struktura. Ovaj sveobuhvatni participativni proces i duh u kome je Strategija pisana doprinio je njenom prihvatanju od strane svih aktera, i približavanju samog koncepta održivog razvoja kako javnosti tako i donosiocima odluka.

NSOR je usvojena zajedno sa Akcionim planom (AP) za period 2007 – 2012. godine, koji definiše strateške zadatke i pojedinačne mjere za 24 oblasti organizovanih u slijedećih pet opštih ciljeva:

1. Ubrzati ekonomski rast i razvoj i smanjiti regionalne razvojne nejednakosti;
2. Smanjiti siromaštvo; obezbijediti jednakost u pristupu uslugama i resursima;
3. Osigurati efikasnu kontrolu i smanjenje zagađenja, i održivo upravljanje prirodnim resursima;
4. Poboljšati sistem upravljanja i učešća javnosti; mobilisati sve aktere, uz izgradnju kapaciteta na svim nivoima; i
5. Očuvati kulturnu raznolikost i identitete.

Opšti ciljevi predstavljaju konkretizaciju pet vizija održivog razvoja Crne Gore – ekonomske, socijalne, ekološke, etičke i kulturne. Pored prve tri vizije održivog razvoja koja predstavljaju komponente osnovne međunarodno prihvaćene definicije održivog razvoja, Crna Gora je definisala dodatna dva stuba – etički i kulturni – kao integralni dio nacionalne vizije održivog razvoja. Značaj Strategije ogleda se upravo u integrisanom pristupu razvoja Crne Gore i izbalansiranoj zastupljenosti pojedinačnih vizija i stubova održivog razvoja.

Nacionalni savjet za održivi razvoj (NCSRD) osnovan je 2002. godine uoči Svjetskog Samita o održivom razvoju u Johaneshburgu kao savjetodavno tijelo Vladi Crne Gore za pitanja održivog razvoja. Danas Savjet čine 23 predstavnika različitih društvenih struktura: šef Kancelarije za održivi razvoj (generalni sekretar Savjeta), predstavnici Vlade (5), lokalnih samouprava (3), akademije (2), biznis sektora (4), nevladinih organizacija (4) i nezavisne ličnosti/eksperti u

oblasti održivog razvoja (4). Savjetom predsjedava Predsjednik Vlade, kao jedan od pet imenovanih članova Savjeta iz redova Vlade.

Uvođenje grupe nezavisnih ličnosti predstavlja jednu od novina u radu i strukturi Savjeta, i rezultat je reforme Savjeta sprovedene 2008. godine. Reformom je smanjen broj članova Savjeta, predviđeno je formiranje radnih grupa kojima bi se omogućio efikasniji kontinuitet u radu Savjeta tokom godine, kao i formiranje lokalnih savjeta održivog razvoja.

Glavna misija Savjeta je da svojim savjetima utiče na politiku Vlade Crne Gore u oblasti održivog razvoja. Neke od najvažnijih strategija i politika koje su do sada razmatrane na Savjetu su: *Strategija razvoja energetike do 2020. godine, Nacionalna strategija integralnog upravljanja obalnim područjem, Prostorni plan Crne Gore do 2025. godine, Nacionalna politika upravljanja šumama i šumskih zemljištem* i sl. Između ostalih tema, Savjet je do sada radio i na davanju podrške programima očuvanja i zaštite kulturnog i prirodnog nasleđa, promovisanju razvoja ekonomije na bazi održivog korišćenja prirodnih i ljudskih resursa i uvođenju teme održivog razvoja u obrazovne programe.

Kancelarija za održivi razvoj (KOR) osnovana je krajem 2005. godine u saradnji sa Razvojnim programom Ujedinjenih nacija (UNDP). Kancelarija funkcioniše u okviru Generalnog sekretarijata Vlade Crne Gore.

Glavne uloge Kancelarije za održivi razvoj su:

- 1) sekretarijat Nacionalnog savjeta za održivi razvoj;
- 2) praćenje Nacionalne strategije održivog razvoja, i izrada godišnjih izvještaja o njenoj implementaciji;
- 3) koordinacija aktera iz različitih oblasti održivog razvoja u Crnoj Gori, i
- 4) međunarodna saradnja sa organizacijama i mrežama koje se bave temama održivog razvoja kao i održavanje bilateralnih odnosa u ovim oblastima.

Zadaci Nacionalnog savjeta i Kancelarije za održivi razvoj, kao sekretarijata Savjeta, su:

- 1) praćenje sprovođenja Nacionalne strategije održivog razvoja Crne Gore, kao i sprovođenje zadataka iz dokumenta "Pravci razvoja Crne Gore kao ekološke države", kao osnovnih strateških dokumenata;
- 2) razmatranje strateških dokumenata politike razvoja, kao i prioritetnih investicionih programa, sa stanovišta usaglašenosti sa Strategijom održivog razvoja Crne Gore;
- 3) pružanje podrške uključivanju civilnog sektora, lokalnih samouprava, naučno-stručnih institucija, poslovnog sektora, zajedno sa državnim organima u proces utvrđivanja i sprovođenja politike i Strategije održivog razvoja Crne Gore;
- 4) podsticanje saradnje Crne Gore i relevantnih subjekata u međunarodnoj zajednici u definisanju i ostvarivanju politike i programa održivog razvoja i ciljeva ekološke države;
- 5) pružanje pomoći Vladi u:

- a. sprovođenju politike Komisije za održivi razvoj Ujedinjenih nacija, dokumenata donijetih na konferencijama UN-a o održivom razvoju, kao i EU politika, globalnih sporazuma i konvencija;
- b. izradi i primjeni zakonske regulative, politike, mjera i indikatora održivog razvoja, usklađenih s evropskim i svjetskim normama;
- c. međunarodnom angažovanju u sprovođenju politike održivog razvoja;
- d. obezbjeđivanju šireg razumijevanja održivog razvoja u društvu i njegovog značaja za budućnost Crne Gore.

Perspektive: Crna Gora prva je u regionu otpočela proces institucionalizacije tema i koncepta održivog razvoja (OR) u svoj državni sistem. Prva je osnovala Nacionalni savjet za održivi razvoj, usvojila Strategiju i jedina, za sada, ima koordinativno tijelo (KOR) koje se nalazi izvan sistema ministarstava i bavi se svim stubovima održivog razvoja. Od 2008. godine, i ostale zemlje regiona užurbano su počele sa stvaranjem svojih sistema održivog razvoja. Kao što su pokazali rezultati regionalne konferencije o OR koju je KOR organizovala krajem septembra o.g.,¹ sa izuzetkom Bosne i Hercegovine, sve ostale zemlje su, takođe, usvojile Strategije održivog razvoja i započele reforme državne uprave kako bi se osigurala odgovarajuća institucionalna podrška u njihovom sprovođenju.

Na samoj konferenciji uočene su brojne oblasti u kojima zemlje regiona mogu i treba da sarađuju, jer izazovi održivog razvoja prevazilaze administrativne granice i za njihovo rješavanje neophodna je tijesna saradnja svih, kako nacionalnih tako i regionalnih aktera. Međutim, ukoliko Crna Gora ne povрати momentum ulaganja u održivi razvoj koji je imala sredinom ove decenije, uskoro se može naći u grupi zemalja koje će pratiti, a ne više predvoditi procese promjene i rješavanja problema održivog razvoja.

Ovaj Izvještaj ima svrhu da pruži osnovu za razmatranje novog pristupa razvojnim izazovima sa kojima se Crna Gora suočava i da posluži kao motivacija da se povрати i ojača opštedruštvena posvećenost principima održivog razvoja.

¹ Konferencija je organizovana uz finansijsku pomoć Njemačke tehničke pomoći (GTZ).

2 Proces pripreme Drugog godišnjeg izvještaja o napretku u implementaciji Nacionalne strategije održivog razvoja Crne Gore

2.1 Sistem praćenja NSOR-a

Već u samoj Strategiji naglašeno je da je za uspješnu implementaciju ovog Dokumenta neophodno njegovo kontinuirano praćenje. Predviđeno je godišnje izvještavanje o napretku sprovođenja Strategije koje sprovodi Kancelarija za održivi razvoj u saradnji sa ostalim resorima u Vladi, a naročito sa Ministarstvom uređenja prostora i zaštite životne sredine (MUPZZŠ) koje je bilo glavni koordinator procesa izrade i donošenje same Strategije.

Dokumentom je, takođe, predviđeno da godišnje izvještaje o progresu usvaja Vlada, a da ih prije toga razmatra Nacionalni savjet za održivi razvoj. Nakon treće godine sprovođenja NSOR, predviđena je revizija AP-a NSOR-a, a kako Strategija daje dugoročnu viziju održivog razvoja Crne Gore, definisana je i potreba za korjenitom periodičnom revizijom ciljeva i mjera cjelokupnog dokumenta u odnosu na promjene u stepenu razvoja, potreba i spoljašnjeg konteksta Crne Gore. Ova revizija planirana je za 2012. godinu i poslužiće kao osnova za pripremu učešća Crne Gore na trećem Svjetskom samitu o održivom razvoju koji je planiran za tu istu godinu i osigurati relevantnost samog Dokumenta za donosiocje odluka.

U oktobru 2008. godine, Vlada Crne Gore je, nakon pozitivnog mišljenja Savjeta, usvojila Prvi godišnji izvještaj o implementaciji NSOR-a CG koji je, pored osvrta na stepen sprovođenja zadataka i mjera definisanih Strategijom, dao i niz preporuka za poboljšanje dalje implementacije Strategije kao i opštih ocjena o stepenu održivosti razvoja Crne Gore. Prvi godišnji izvještaj obuhvatio je period prvih godinu dana od usvajanja Strategije (april 2007 – mart 2008. godine).

Preporuke ovog Izvještaja jasno su naznačile da je neophodno poboljšati sistem praćenja sprovođenja Strategije kao i izradu i dopunu indikatora održivog razvoja. U saradnji sa MUPZZŠ (*tadašnjim Ministarstvom turizma i životne sredine*) Kancelarija za održivi razvoj otpočela je saradnju sa ekspertom iz Odjeljenja za socijalna i ekonomska pitanja Ujedinjenih nacija (UN DESA) na sprovođenju ovih preporuka. Zbog rada na reviziji indikatora kao i zbog promjena u organizaciji Vlade nakon parlamentarnih izbora koji su održani u aprilu 2009. godine, Drugi godišnji izvještaj o implementaciji NSOR-a pokriva period od osamnaest, umjesto predviđenih dvanaest mjeseci, odnosno progres ostvaren od 1. aprila 2008. godine do 30. septembra 2009. godine.

Drugi godišnji Izvještaj daje osvrt na to u kojoj mjeri je NSOR sprovedena u navedenom periodu, koji su glavni problemi sa kojima se nosioci mjera suočavaju u njihovoj realizaciji i kakva je opšta važnost ovog dokumenta dvije i po godine nakon njegovog usvajanja.

2.2 Metodologija pripreme Izvještaja

Proces pripreme Drugog godišnjeg izvještaja koordinirala je Kancelarija za održivi razvoj. Proces je počeo u oktobru 2009. godine pozivom relevantnim organima javne uprave da nominuju koordinatore koji su u periodu novembar – decembar 2009. godine, u saradnji sa

predstavnicima KOR-a, radili na pripremi pregleda sprovedenih mjera i aktivnosti i davanju ocjena o progresu u ostvarivanju opštih ciljeva i specifičnih zadataka predviđenih NSOR-om. Uloga koordinatora bila je da obave potrebne konsultacije, razmotre postojeće izvore podataka za oblast koju obrađuju kao i da uzmu u obzir informacije, izvještaje i iskustva koja dobijaju kroz obavljanje svojih redovnih poslova. Pored toga, koordinatori su bili u obavezi da sagledaju i u priloge integrišu stavove i mišljenja ostalih društvenih aktera (lokalne uprave, nevladinog sektora, poslovnih asocijacija, naučnih institucija i slično) kako bi se obezbijedilo da se pripreme izbalansirani i objektivni prilozi za pojedine oblasti koji će realno sagledati progres u implementaciji Strategije, identifikujući i opisujući kako postignute rezultate tako i otvoreno predstavljajući probleme i izazove.

Na osnovu prošlogodišnjeg iskustva, broj resora i koordinatora u pripremi Drugog godišnjeg izvještaja povećan je sa 13 na 19. Uključeno je Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, Ministarstvo unutrašnjih poslova i lokalne samouprave, novoformirano Ministarstvo za evropske integracije kao i predstavnik Univerziteta Crne Gore. Do povećanja broja koordinatora je došlo i zbog nove organizacije Vlade.

Od svakog od slijedećih ministarstva traženo je da imenuje određeni broj koordinatora koji je zavisio od raznovrsnosti oblasti koje ministarstvo pokriva:

- **Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine** – 2 koordinatora (za oblasti prostornog planiranja i životne sredine);
- **Ministarstvo ekonomije** – 2 koordinatora (za oblasti energetike i ekonomskog razvoja);
- **Ministarstvo turizma** – 1 koordinator;
- **Ministarstvo za evropske integracije** – 1 koordinator (za oblast upravljanja i učešća javnosti u donošenju odluka i suzbijanja korupcije);
- **Ministarstvo zdravlja** – 1 koordinator;
- **Ministarstvo rada i socijalnog staranja** – 2 koordinatora (za oblasti zapošljavanja i socijalnog staranja);
- **Ministarstvo za ljudska i manjinska prava** – 1 koordinator;
- **Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede** – 3 koordinatora (po jedan iz svake oblasti);
- **Ministarstvo prosvjete i nauke** – 1 koordinator + 1 predstavnika Univerziteta CG;
- **Ministarstvo saobraćaja, pomorstva i telekomunikacija** – 1 koordinator;
- **Ministarstvo finansija** – 1 koordinator;
- **Ministarstvo kulture, sporta i medija** – 1 koordinator i
- **Ministarstvo unutrašnjih poslova i lokalne samouprave** – 1 koordinator (za oblast decentralizacije).

Sama metodologija izrade Drugog godišnjeg izvještaja o implementaciji NSOR-a je u najvećem dijelu slična načinu izrade Prvog izvještaja. Prilozi za svaku od oblasti, izuzev za finansiranje NSOR-a, činio je narativni dio (do dvije strane teksta koji opisuje ostvareni progres u implementaciji zadataka definisanih NSOR-om, ali i probleme u sprovođenju i izazove za naredni period) i tabelarni prikaz (koji sažeto daje ocjenu² sprovođenja svake od mjera iz AP-a

² Status svake mjere trebalo je ocijeniti jednom od slijedećih pet kategorija: sprovedeno u potpunosti; pretežno sprovedeno; sprovedeno u manjoj mjeri; pripreme; i bez aktivnosti.

NSOR-a pojedinačno). Svaki koordinator dobio je uputstva za pripremu priloga, koje se nalazi u prilogu 3 ovog Izvještaja. Kao i u prethodnom Izvještaju, naglasak je bio na izbalansiranom pristupu u kvalitativnom i kvantitativnom prikazu ostvarenog progressa. Od koordinatora se tražilo da, gdje god postoje, uključe mjerljive pokazatelje progressa, polazeći od onih definisanih u samom AP-u NSOR-a, ali i dajući predloge za sve druge indikatore koje mogu dati realnu i objektivnu ocjenu stepena sprovođenja NSOR. Svaki od koordinatora je trebao i da, ukoliko je to moguće, da svoj doprinos u popunjavanju opšte liste indikatora održivosti koji su definisani Strategijom, a čija revizija je bila predmet posjete eksperta UN DESA.³

Proces prikupljanja i objedinjavanja priloga odvijao se u slijedećim fazama:

Aktivnosti	Oktobar 2009 (1-4. sedmice)				Novembar 2009 (1-4 . sedmice)				Decembar 2009 (1-4. sedmice)			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
Priprema metodologije	X	X	X									
Imenovanja koordinatora		X	X									
Sastanak sa koordinatorima o načinu i dinamici pripreme Izvještaja				X								
Priprema pojedinačnih priloga				X	X	X						
Kompilacija Izvještaja					X	X	X	X				
Sjednica NCSD-a i komentari ostalih društvenih aktera									X	X		
Finalizacija Izvještaja										X	X	
Sjednica Vlade/usvajanje											X	X

Razmatranje nacrtu Izvještaja na sjednici Nacionalnog savjeta za održivi razvoj predstavlja mehanizam da se stavovi i ocjene koje Izvještaj sadrži predstave i daju na komentare širem krugu društvenih struktura.

Najveći broj priloga dostavljen je Kancelariji za održivi razvoj do predviđenog roka (12. novembra). Tokom naredne dvije nedelje, prikupljeni su preostali prilozi i izvršene dopune u oblastima. Nact Izvještaja razmatran je na XV – konstitutivnoj sjednici Nacionalnog savjeta za održivi razvoj održanoj 11. decembar o.g, i uključuje i komentare i zaključke usvojene na sjednici.

Kao što je to u prošlogodišnjem Izvještaju navedeno, ovakva metodologija ima određenih nedostataka. Međutim, korjenitu reformu metodologije nije bilo moguće sprovesti iz više razloga, između ostalog i zbog nedovoljnih kapaciteta KOR-a i institucija čije je djelovanje od naročitog značaja za reformu sistema izvještavanja o implementaciji Strategije. Za naredni period, neophodno je primijeniti što objektivnije metode utvrđivanja progressa u implementaciji NSOR-a. Za ostvarenje ovog cilja, neophodno je da se uspostavi što tješnja saradnja sa insitucijama koje u svojoj nadležnosti imaju prikupljanje i obradu statističkih podataka, i

³ Proces revizije opštih indikatora obrađen je u poglavlju 5.

osigurati, već počev od revizije AP-a Strategije, da se definišu mjerljivi i dostupni pokazatelji za svaku od definisanih mjera i zadataka.

2.3 Struktura Izvještaja

Drugi godišnji izvještaj o implementaciji NSOR-a sastoji se iz dva dijela – narativnog i tabelarnog prikaza progressa ostvarenog u periodu od 1. aprila 2008 – 30. septembra 2009. godine. Narativni dio sadrži 5 poglavlja. Prvo poglavlje ukratko daje osvrt na postojeći institucionalni okvir za sprovođenje principa i standarda održivog razvoja u Crnoj Gori. Drugo poglavlje opisuje proces praćenja implementacije NSOR, kao i metodologiju izrade Drugog godišnjeg izvještaja o implementaciji Strategiji. Treće poglavlje predstavlja centralni i najobimniji dio Izvještaja i sadrži priloge za 24 oblasti definisane u okviru pet opštih ciljeva NSOR-a, dok četvrto poglavlje sadrži prilog o finansiranju NSOR. Šesto, završno poglavlje sadrži analizu dobijenih priloga o napretku u sprovođenju Strategije, informacije o reviziji osnovnih indikatora održivosti od strane eksperta UN DESA, opšte ocjene razvoja Crne Gore, kao i preporuke za dalji proces praćenja NSOR-a.

Drugi dio Izvještaja predstavlja tabelarni prikaz statusa sprovedenosti svake od mjera sa indikatorima i komentarima/pojašnjenjima gdje je to potrebno.

U prilogima Izvještaja nalaze se: 1) Imena koordinatora; 2) Izvori korišćeni u pripremi Izvještaja; 3) uputstva za pripremu priloga za pojedine oblasti.

3 Pregled stepena sprovođenja po oblastima NSOR-a

3.1 Ekonomski razvoj

3.1.1 Makroekonomska kretanja

Prioritetni zadatak NSOR-a

1. Podsticanje razvoja uslužne ekonomije (turizam, pomorstvo i dr.).

Makroekonomska kretanja u ovom izvještajnom periodu bila su dvojaka. Poboljšanje ekonomske situacije koje je konstatovano Prvim godišnjim izvještajem nastavilo se u najvećem dijelu 2008. godine.⁴ Ostvaren je visok ekonomski rast (bruto domaći proizvod – BDP u 2008. godini bio je 3339 miliona €, povećani su prilivi stranih direktnih investicija, smanjeno je učešće javnog duga u BDP-u, dok je budžet u 2008. godini bio u suficitu (50,9 miliona €). Stopa inflacije (mjerena troškovima života) smanjena je za 0,5 procentnih poena u odnosu na 2007. godinu i iznosila je 7,2%. Stopa nezaposlenosti umanjena je za 9,9%, dok je broj zaposlenih povećan za 6,2%. Broj turista i ostvarenih noćenja povećani su za 4,8% odnosno 6,9%.

Efekte svjetske ekonomske i finansijske krize počeli su da se osjećaju tek u četvrtom kvartalu prošle godine, a negativni trendovi nastavili su se u 2009. godini. Efekte krize na Crnu Goru ogledaju se u pogoršanju značajnog broja ekonomskih indikatora, kao što su pad BDP-a, smanjenje priliva javnih prihoda, opadanje uvoza i izvoza, smanjenje nivoa industrijske proizvodnje i građevinarstva, pogoršanje likvidnosti bankarskog sistema i privrede. U prvih šest mjeseci 2009. godine, BDP je iznosio 1589,3 miliona €, najvećim dijelom zbog značajnog pada industrijske proizvodnje od 20% u odnosu na isti period prošle godine. Turistička posjeta je bila manja u prvoj polovini o.g. za 7,3% a ostvarena noćenja su bila manja za 9,1%.

Međutim, prvih šest mjeseci o.g. obilježili su i neki pozitivni trendovi – stopa inflacije je opala (1,2% odnosno godišnja stopa od 2,8%), broj nezaposlenih je smanjen za 7%, zaposlenost je porasla za 5,6%, kao i priliv stranih direktnih investicija (1% više u prvih 6 mjeseci u odnosu na prethodnu godinu). Smanjen je i deficit tekućeg računa platnog bilansa, a likvidnost bankarskog sektora je blago poboljšana. U ovoj godini zabilježen je početak oporavka svjetske ekonomije, tako da bi se za drugu polovinu o.g. i za naredni period moglo i u Crnoj Gori očekivati poljošanje makroekonomske stabilnosti.

U okviru makroekonomskih kretanja, NSOR definiše i mjeru privlačenje stranih direktnih investicija. U 2006. godini, Vlada Crne Gore usvojila je Strategiju privlačenja stranih investicija, shodno kojoj Agencija Crne Gore za promociju stranih investicija (MIPA) planira i realizuje svoje aktivnosti. Rast stranih investicija koji predviđa ova strategija ostvaren je i premašen u ovom izvještajnom periodu, i strane direktne investicije (SDI) u Crnoj Gori bilježe konstantan rast. U 2008. godini, prema podacima MIPA-e, SDI iznosile su 685 miliona € i za oko 1,5% su

⁴ Svi podaci u prva tri paragrafa dobijeni su iz godišnjih i kvartalnih izvještaja Glavnog ekonomiste Centralne banke Crne Gore. Ministarstvo ekonomije nije dostavilo analizu makroekonomskih trendova.

veće u odnosu na 2007. godinu. Jako pozitivan trend u 2008. godini je bilo popravljjanje strukture priliva SDI odnosno smanjenje ulaganja u nekretnine.

U prvih devet mjeseci 2009. godine, SDI iznose 726 miliona € Statistika SDI po kvartalima za period poslednje četiri godine prikazana je u tabeli 1.

Tabela 1. Strane direktne investicije u Crnoj Gori (2005-2009)					
<i>u milionima €</i>	2005	2006	2007	2008	2009
I kvartal	n.a.	91	177	185	104
II kvartal	n.a.	139	182	199	197
III kvartal	n.a.	127	136	157	425
IV kvartal	n.a.	148	183	144	
Ukupno	384	505	678	685	726

U dijelu makroekonomskih mjera koje se odnose na oblast podsticaj razvoja pomorstva, započete su aktivnosti u cilju obezbjeđenja kredita (54 miliona €) za kupovinu brodova za Crnogorsku plovidbu. Imajući u vidu značaj podrške revitalizaciji pomorstva u Crnoj Gori, planirana su dva broda Crnogorske plovidbe koja bi se gradila u Šangajskom brodogradilištu.

3.1.2 Regionalni razvoj i zaposlenost

Prioritetni zadaci NSOR-a

1. Razvoj MSP i povećanje zaposlenosti (prioritet sjevernom regionu odnosno planinskom i ekoturizmu, proizvodnji hrane, posebno zdrave, i održivom šumarstvu)
2. Poboljšanje infrastrukture (saobraćaj, vodosnabdijevanje i kanalizacija, snabdijevanje električnom energijom) kao preduslova razvoja⁵

U ovom izvještajnom periodu, u okviru rada Direkcije za mala i srednja preduzeća, započeti su brojni projekti za podsticaj preduzetništva u Crnoj Gori. **“Program državne podrške i pomoć malim i srednjim preduzećima za 2008. godinu”** obuhvatio je četiri cjeline: „Podsticanje početnika u biznisu - Start up,” „Podsticanje preduzetništva,” „Energetska efikasnost i obnovljivi izvori energije” i “Grant šeme za refundaciju troškova.” U okviru prvog programa (Start up) finansirano je 30 projekata vrijednosti 1.049.723,33 €, čime je otvoreno 137 novih radnih mjesta. Program “Podsticanje preduzetništva“ podržao je 54 projekta vrijednosti 5.591,378.00€ i otvaranje 369 novih radnih mjesta. Za Energetsku efikasnost i obnovljive izvore energije u 2008. godini realizovano je 10 projekata vrijednosti 2,457,026.00€ U 2009. godini nije bilo realizovanih /isplaćenih projekata zbog striktnije politike banaka u davanju kredita izazvane svjetskom ekonomskom i finansijskom krizom., dok je u okviru „Grant šeme za refundaciju troškova” odobreno 37 zahtjeva, vrijednosti 91. 828.18 €

Kroz „Program državne podrške i pomoć malim i srednjim preduzećima za 2009. godinu” i projekat „Podsticanje preduzetništva” poslovne banke odobrile su 4 projekta vrijednosti 436,600 € čime su otvorena 22 nova radna mjesta. U proceduri je 41 projekat vrijednosti 3,279,700 € U

⁵ O mjerama za ostvarivanje ovog zadatka govori se kod oblasti kao što su saobraćaj, vode (vodosnabdijevanje) i sl.

okviru „Grant šeme za refundaciju troškova” do 30.09.2009. godine, dostavljeno je 18 zahtjeva vrijednosti 76,514.02 € i odobreno 16 zahtjeva vrijednosti 54,431.18 €

Dokument za raspravu „Razvoj ljudskih resursa - Crna Gora 2017. godine“ nastavlja i u ovom izvještajnom periodu da bude osnova za razvoj ljudskih resursa. Većina preporuka iz ovog Dokumenta konkretizovana je Nacionalnom strategijom zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa 2007-2011. godine i Nacionalnim akcionim planom zapošljavanja za period 2008-2009. godina, kao i Strategijom razvoja ljudskih resursa u sektoru turizma Crne Gore, Strategijom obrazovanja odraslih 2005-2015. i Strategijom za cjeloživotno preduzetničko učenje 2008-2013. godine.

Prema podacima Zavoda za zapošljavanje, broj nezaposlenih lica sa visokim obrazovanjem (VSS) na dan 30.09.2009. godine bio je 2.966, što predstavlja povećanje od 25% u odnosu na kraj prošlogodinjeg izvještajnog perioda (na dan 1.04.2008. godine ovaj broj bio je 2.228). Broj nezaposlenih lica obuhvaćenih procesom obuke u periodu 1.04.2008 – 30.09.2009. godine znatno je povećan, i iznosi 5.678.

Pored programa obuke nezaposlenih lica, unaprijeđeni su programi obuke zaposlenih osoba. Po podacima Centra za stručno obrazovanje, broj zaposlenih obuhvaćenih procesom obuke u 2008. godini je 3.794, od kojih je 2.348 prošlo obuku koju je organizovala Uprava za kadrove.

Realizacija mjera i aktivnosti definisanih navedenim dokumentima i akcionim planovima doprinose daljem jačanju i razvoju svijesti o značaju ljudskih resursa za kvalitetno funkcionisanje savremenog društva. I u budućnosti, razvoj ljudskih resursa temeljiće se na pomenutim nacionalnim strategijama i akcionim planovima.

Nastavljena je realizacija mjera aktivne politike zapošljavanja, posebno za kategorije stanovništva kod kojih je stopa nezaposlenosti viša od prosjeka i koje spadaju u teže zapošljiva lica. Kao dio ovakve politike, u odnosu na prethodni izvještajni period, došlo je do povećanja broja lica obuhvaćenih ovim programima. Kroz program zapošljavanja pripravnika, 2.536 mladih ljudi dobilo je posao. Broj zaposlenih lica kroz program javnih radova u izvještajnom periodu bio je 2.563 lica. Najmanji pomak ostvaren je u pogledu zapošljavanja lica sa invaliditetom (svega 28).

U okviru ostarivanja mjera NSOR-a o kreiranju novih radnih mjesta i povećanju prilagodljivosti preduzeća, realizuje se program državne podrške i pomoći “Stimulisanje zapošljavanja u Crnoj Gori – s akcentom na sjeverni region i ugrožene kategorije stanovništva.” Program je usvojen u julu mjesecu 2008, pod projektnim imenom „Posao za vas.” Cilj programa je, prije svega, ubrzanje razvoja manje razvijenih opština, zasnovanog na stimulisanju preduzetništva i stvaranju povoljnih uslova za razvoj biznisa. Uspjeh ovog programa bi se ogledao u povećanju broja malih i srednjih preduzeća, smanjenju nezaposlenosti, poboljšanju životnog standarda građana, a sve u cilju uravnoteženijeg regionalnog razvoja Crne Gore.

Od početka realizacije programa, ukupno je odobreno 1355 kredita, koji su omogućili otvaranje 1.913 novih radnih mjesta. Jedan kredit je odobren za tehno-ekonomske viškove, kojim su otvoreno 2 nova radna mjesta. Takođe je odobren jedan kredit za lica sa invaliditetom. U narednom periodu očekuje se dalja realizacija projekta »Posao za Vas« sa ciljem stimulisanje

preduzetništva i otvaranja novih radnih mjesta. Takođe planirano je i donošenje Zakona o Fondu rada kojim se predviđa zaštita zaposlenih u slučaju stečaja poslodavca.

Identifikacija glavnih problema sa implementacijom zadataka NSOR-a i izazova za naredni period: U narednom periodu mjere i aktivnosti na tržištu rada biće usmjerene na smanjivanje neusklađenosti na tržištu rada. Planirana je izrada novog Zakon o zapošljavanju, gdje će Nacionalni akcioni plan zapošljavanja biti instrument planiranja aktivne politike zapošljavanja.

3.1.3 Saobraćaj

Prioritetni zadaci NSOR-a

1. Poboljšanje saobraćajne povezanosti, posebno sjevernog regiona, kroz bolje održavanje postojeće i izgradnju nove infrastrukture, i razvoj kombinovanog transporta.
2. Puna integracija zaštite životne sredine prilikom izrade infrastrukturnih projekata i donošenja propisa iz oblasti saobraćaja; smanjenje zagađenja od saobraćaja i povećanje bezbjednosti u saobraćaju.

U okviru realizacije mjera predviđenih prvim zadatkom koji definiše NSOR, urađene su ili su u toku brojne aktivnosti. Kratkoročni Program eliminisanja uskih grla na saobraćajnoj mreži u Crnoj Gori 2007-2009. godine, koji se odnosi na eliminaciju 16 uskih grla na osnovnoj saobraćajnoj mreži, odvija se najvećim dijelom u skladu sa dinamičkim planom realizacije. Aktivnosti u oblasti saobraćajne infrastrukture odnose se i na Program rekonstrukcije raskrsnica na državnim putevima Crne Gore. Radovi na održavanju magistralnih i regionalnih puteva u navedenom periodu vršeni su prema Godišnjem planu redovnog i investicionog održavanja, rekonstrukcije i izgradnje državnih puteva i realizovani su u okviru planiranih sredstava. Izvedenim radovima u istom periodu omogućeni su uslovi za bezbjedno odvijanje saobraćaja.

Izgradnja puta Risan-Grahovo-Žabljak, koji ima važnu ulogu u povezivanju primorskog i kontinentalnog turističkog područja i integracije sjevernog, srednjeg i južnog regiona Crne Gore, kao što je predvođeno prvim zadatkom u okviru NSOR, je u ovom periodu intezivirana i očekuje se da će biti završena tokom jula 2010. godine.

Na tenderu za izgradnju autoputa od Bara do Boljara izabran je konzorcijum koji čini splitski "Konstruktor," zagrebačka "Tehnika" i Institut građevinarstva Hrvatske. Usaglašena je projektna dokumentacija sa Prostornim planom (PP) i izvršena analiza njegovog uticaja na životnu sredinu. Nakon prethodno sprovedene procedure uslijedilo je prihvatanje generalnih projekata tih dionica. Usvojeni su Detaljni prostorni plan, generalni projekti i Studija izvodljivosti.⁶ Nakon preciziranja ugovornih obaveza sa izabranim izvođačem, očekuje se da radovi počnu u IV kvartalu ove godine. Autoput od Bara do Boljara povezuvaće primorje sa sjeverom države, sve do granice sa Srbijom i predstavljaće vezu sa Centralnom Evropom. Daljim razvojem Luke Bar i crnogorskih

⁶ Prvo će se graditi dionica od Podgorice do Mateševa, čija gradnja će koštati 910 miliona €, uz učešće države od 603 miliona, odnosno 20 miliona € godišnje od početka upotrebe te dionice do isteka koncesije. Vlada je donijela odluku da učestvuje u izgradnji autoputa sa 100 miliona €, koje će uložiti tokom četiri godine.

željeznica stvara se ambijent koji će doprinijeti da autoput postane dio modernog intermodalnog koridora i faktor integracije sjevernog dijela sa ostatkom Crne Gore.

U okviru razvojnih planova Crne Gore, utvrđeno je da je Jadransko-Jonski autoput (JJA) od strateškog značaja, kako sa ekonomskog i socijalnog aspekta, tako i zbog visoko-standardne drumske povezanosti Crne Gore sa državama u okruženju. Paralelno sa inicijalnim aktivnostima za pripremu osnivanja Sekretarijata za JJA kao zajedničkog regionalnog tijela država članica Jadransko-jonske inicijative (JJI), u 2008. godini u okviru Studije izvodljivosti za dva autoputa u Crnoj Gori, urađena je tehnička dokumentacija u vidu Generalnog projekta za dio Jadransko-Jonskog autoputa koji prolazi kroz Crnu Goru, dionice Nudo (granica sa Bosnom i Hercegovinom) – Zelenika i Zelenika – granica sa Albanijom. Na osnovu urađenog Generalnog projekta procijenjena cijena izgradnje JJA kroz Crnu Goru je za dužinu od 95,19 km oko 920 mil.€. U toku su aktivnosti od strane Ministarstva uređenja prostora i zaštite životne (MUPZZŠ) na izradi Detaljnog prostornog plana (DPP) nakon čega slijedi dobijanje urbanističko-tehničkih uslova i izrada idejnog projekta za JJA.

U izvještajnom periodu ostvaren je i značajan progres u realizacije mjere saradnje sa međunarodnim finansijskim institucijama. Potpisan je Ugovor za drugu i treću tranšu kredita Evropske banke za rekonstrukciju i razvoj (EBRD), u iznosu od devet miliona € i Ugovor sa Evropskom investicionom bankom (EIB) za prvu tranšu kredita u iznosu od sedam miliona € za održavanje i rehabilitaciju pruge Vrbnice – Bar, koji obuhvataju radove na kolosjeku, remont gornjeg stroja pruge, stabilizaciju i sanaciju kosina, sanaciju klizišta, rehabilitaciju tunela itd. U toku je realizacija remonta i elektrifikacije pruge Nikšić-Podgorica, a plan za potpuni završetak radova planiran je za novembar 2010. godine.

Uspostavljanje kombinovanog transporta, kao jednog od značajnih vidova transporta kojim Crna Gora planira da se priključi na trans-evropsku transportnu mrežu, započelo je izradom zakonskog okvira o kombinovanom transportu u okviru Twinning projekta „Pravna harmonizacija,” koji se sprovodi u saradnji sa ekspertima iz Slovenije.

U okviru ostvarivanja drugog prioritetnog zadatka predviđenog NSOR-om, a na polju bezbjednosti saobraćaja, u mnogome je unaprijeđen zakonski okvir, usvajanjem mnogobrojnih akata i izmjenama zakona, što je detaljno navedeno u tabelarnom dijelu ovog Izvještaja. U toku je izrada Odluke kojom će biti ograničen uvoz korišćenih motornih vozila na vozila sa minimum Euro 4 standardom, a samim tim povećaće se kvalitet voznog parka u smislu starosti vozila, bezbjednosti, kao i smanjenja emisije izduvnih gasova.

U oblasti zaštite mora od zagađenja sa brodova, došlo je do napretka u jačanju organizacionih i tehničkih kapaciteta. Uredbom o organizaciji i načinu rada organa državne uprave propisano je da Uprava pomorske sigurnosti vrši poslove uprave koji se odnose na zaštitu mora od zagađenja s plovnih objekata. MUPZZŠ je intenziviralo aktivnosti na izradi teksta Predloga zakona o zaštiti mora od zagađenja s plovnih objekata i njegovo usklađivanje sa primjedbama, sugestijama i mišljenjima nadležnih organa uprave. Očekuje se da će Predlog zakona biti dostavljen radnim tijelima Vlade i Vladi na utvrđivanje do kraja 2009. godine.

U svim vidovima saobraćaja intezivirane su aktivnosti na usklađivanju zakonskog okvira sa preporukama i standardima EU, a u skladu sa Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju (SAA) tj. Protokolom IV o kopnenom saobraćaju, kao i Nacionalnim programom integracija. U toku je realizacija aktivnosti iz Programa restrukturiranja Luke Bar, Strategije restrukturiranja Željeznice Crne Gore i Strategije restrukturiranja Montenegro Airlinesa d.o.o.

Identifikacija glavnih problema sa implementacijom zadataka NSOR-a i izazova za naredni period: Razvoj kombinovanog transporta je tek u inicijalnim fazama razvoja. Za sada učešće kombinovanog transporta u ukupnim transportnim aktivnostima je na nedovoljnom nivou iz razloga veoma male komercijalne brzine teretnih vozova i nepostojanja mjera kojim bi se stimulisao razvoj ovog vida transporta. Željeznička infrastruktura suočava se sa sljedećim problemima:

- a. održavanje i rekonstrukcija pruge zahtijevaju velika sredstava (samo sanacija sa kojom bi se dostigli projektovani standardi na pravcu Bar – Bijelo Polje koštala bi oko 100 miliona €);
- b. zastarjeli uređaji i oprema za regulisanje saobraćaja.

Takođe, tehničko stanje željezničkih voznih sredstava je loše, jer se radi o starim sredstvima koja nijesu redovno i kvalitetno održavana i koja imaju nepovoljne eksploatacione parametre. Vozni park operatera za prevoz putnika prosječne je starosti 30 godina, te su neophodna značajna ulaganja za koja željeznica nema sredstava.

Jačanje administrativnih kapaciteta u Ministarstvu saobraćaja, pomorstva i telekomunikacija, naročito u pomorskom sektoru, doprinijelo bi primjeni zakonske regulative sa potpunom implementacijom njihovih odredbi, većem stepenu iskorišćenosti međunarodnih fondova i donacija i harmonizaciji propisa sa preporukama i standardima EU.

3.1.4 Turizam

Prioritetni zadaci NSOR-a

1. Stvaranje raznovrsnije turističke ponude (razvoj seoskog, agro, eko, planinskog, kulturnog, sportskog i drugih vidova turizma, posebno na sjeveru Republike) u funkciji produženja sezone, kvalitetnije ponude i privlačenja gostiju veće platežne moći (sa krajnjim ciljem povećanja direktnih i indirektnih prihoda od turizma)
2. Integrisanje kriterijuma održivosti kod odobravanja razvojnih turističkih projekata (odnosno kod donošenja i ocjene planova), posebno kod primorskog i zimskog planinskog turizma.

Tokom prethodnog perioda, preduzimane su aktivnosti na planu postizanja prioritetnih zadataka definisanih NSOR-om, odnosno njenim Akcionim planom. Dio aktivnosti koji je otpočet nakon usvajanja Strategije odnosi se na kontinuirano sprovođenje, odnosno realizaciju projekata kojima će se doprinijeti poboljšanju turističke ponude, produženju sezone i valorizaciji postojećih potencijala u skladu sa principima održivog razvoja. Shodno tome, posebna pažnja se posvećuje onim projektima koji su orjentisani na korišćenje prirodnih resursa.

Zbog nedostatka strateških dokumenata kojima bi se planski usmjerio razvoj pojedinih vidova turizma, u planu je definisanje strategije razvoja agro-turizma, zdravstvenog i velnes turizma, kulturnog turizma i slično, a, takođe, planirano je poboljšanje turističke infrastrukture izgradnjom turističkih informativnih centara, kao što je centar u Mojkovcu. Ovi projekti biće kandidovani na donatorskom sastanku koji će se održati u oktobru 2009. godine, u cilju dobijanja potrebnih finansijskih sredstava za njihovu realizaciju. Zahvaljujući dobroj saradnji sa pojedinim međunarodnim organizacijama u Crnoj Gori (Regionalnom turističkom organizacijom i Kancelarijom Austrijsko-crnogorskog partnerstva), poboljšana je promocija sjevernog regiona pripremom nove WEB prezentacije gdje svaka opština ima svoju stranicu sa osnovnim informacijama i konkretnim paket aranžmanima. U odnosu na prethodni izvještajni period, formirana je još jedna lokalna turistička organizacija, u opštini Ulcinj, tako da sad u Crnoj Gori postoji 19 turističkih organizacija na lokalnom nivou i Regionalna turistička organizacije (za opštine Kolašin, Bijelo Polje, Berane, Mojkovac i Andrijevica).

Ministarstvo turizma, u saradnji sa GTZ-om (Njemačka agencija za tehničku saradnju) i konsultantskom firmom MediaMare, sačinilo je listu kriterijuma koji se odnose na osnovne turističke usluge u jahting marinama, odnosno „ček listu“ za kategorizaciju marina, kreiranu po međunarodnim standardima. Takođe, urađen je „Vodič za nautičare“ u kojem su preliminarno predstavljene kategorisane turističke marine u Crnoj Gori. Tokom 2009. godine izvršena je i preliminarna kategorizacija 4 marine i dvije luke.

U saradnji sa MUPZZS i GTZ-om urađen je priručnik za smještajne objekte „Divlja ljepota“ u skladu sa opredjeljenjem Crne Gore za razvoj održivog, ekološki prihvatljivog turizma. U ovom priručniku dati su specifični kriterijumi i smjernice za izgradnju smještajnih objekata koji su nazvani „Wild Beauty Resorts,“ uključujući osnovnu procjenu lokacije, sadržaje hotela i rizorta, kao i sveobuhvatno ekološko razmatranje. Koncipiran je kao praktičan urbanističko-tehnički vodič za investitore, izvođače radova, arhitekte i hotelske poslenike, prilikom izrade studija lokacija, te kao podstrek investitorima i izvođačima radova da angažuju renomirane prostorne planere i arhitekte da im pomognu u izgradnji nove generacije ekonomski i ekološki održivih „wild beauty“ rizorta i „wild beauty“ Eco lodge sa nultim emisijama ugljen-dioksida u Crnoj Gori.

Izradom Master plana za održivi razvoj turizma u opštini Kolašin, koji je u završnoj fazi, kao i Master plana za održivi razvoj turizma u opštini Žabljak, čija je izrada u toku, daće se smjernice za razvoj turizma u ovim opštinama kojima će se omogućiti njihov uravnotežen i izbalansiran razvoj. Ove aktivnosti realizuju se iz donatorskih sredstava obezbijedenih od strane Vlade Italije. U toku je izrada Prostornog plana posebne namjene (PPPN) za Durmitor, a već je urađen PPPN za Bjelasicu i Komove.

Projekat „Pješaćenje i biciklizam“ tokom 2008. godine obuhvatio je aktivnosti na definisanju lokacija za postavljanje signalizacije, njihovo fizičko postavljanje, rekonstrukciju dva planinarska doma. Takođe, usvojen je Zakon o planinskim stazama i urađen pravilnik kojima su definisani standardi za signalizaciju na stazama, a slijedi priprema više podzakonskih akata vezanih za definisanje standarda za ovu vrstu usluge i druge slične.

U saradnji sa Holandskom razvojnom organizacijom (SNV) tokom septembra 2009. godine, održan je FORUM “Povećanje kompetitivnosti sektora turizma u regionu Bjelasica i Komovi” i prezentacija Pilot projekta “Indikatori održivosti i monitoring sistem za Bjelasicu i Komove.”⁷ Na forumu predstavljena je lista indikatora održivog turizma i značaj monitoringa za implementaciju crnogorske strategije razvoja turizma. SNV je, na osnovu 12 ciljeva koje preporučuje EU, identifikovao 9 prioriternih oblasti, sa po 32 indikatora za svaku, i tu listu razmotrio sa predstavnicima opština na sjeveru. Nakon usaglašavanja sa svim relevantnim partnerima biće određeni indikatori održivog turizma za region Bjelasica i Komovi - kao pilot projekat i dostavljeni Ministarstvu turizma na razmatranje. Nakon završetka ovih aktivnosti, realizovaće se pilot projekti i za ostale identifikovane regione uzimajući u obzir njihove karakteristične osobenosti.

Shodno Akcionom planu Strategije razvoja ljudskih resursa u sektoru turizma, kontinuirano se sprovode aktivnosti svih partnera koji su zaduženi za njenu implementaciju (ministarstava prosvjete i nauke, rada i socijalnog staranja, Centra za stručno obrazovanje, Fakulteta za turizam u Kotoru i Baru, Crnogorskog turističkog udruženja (CTU), Nacionalne turističke organizacije Crne Gore (NTO CG) i GTZ-a). U cilju sveobuhvatnijeg pristupa realizaciji Strategije, u njeno sprovođenje uključeni su i predstavnici privatnog sektora – Hotelsko-edukativni centar (realizovanje privatno javnog partnerstva), kao i predstavnik Ministarstva za informaciono društvo.

Uzimajući u obzir opšta kretanja u turizmu u okruženju i usaglašavajući budući razvoj sa potencijalima Crne Gore kao turističke destinacije, nametnula se potreba da se dokumentat Master plan razvoja turizma usvojen 2001. godine inovira. Kao rezultat ovog rada, krajem 2008. godine usvojena je Strategija razvoja turizma u Crnoj Gori do 2020. godine, koja predstavlja inovirani Master plan.

U skladu sa Zakonom o uređenju prostora i izgradnji objekata, Ministarstvo turizma daje mišljenja na planske dokumente u cilju njihovog usaglašavanja sa postojećim strateškim dokumentima kao baznim za razvoj turizma u Crnoj Gori.

Identifikacija glavnih problema sa implementacijom zadataka NSOR-a i izazova za naredni period: Treba istaći da još uvijek postoji izraženi problem migracija selo-grad, odnosno sjeverni ka južnom i centralnom regionu, pa samim tim i disproporcije u regionalnom razvoju unutar Crne Gore. Ovo je veoma bitno, imajući u vidu da je turizam radno intenzivna djelatnost, koja u značajnoj mjeri zavisi od adekvatnog kadra, i kvantitativno i kvalitativno. Takođe, i dalje postoje problemi koji se odnose na infrastrukturu, koja predstavlja neophodni uslov razvoja. Zbog ekonomske krize, čiji negativni efekti imaju uticaja na tokove razvoja i u Crnoj Gori, izostala je podrška za realizaciju pojedinih aktivnosti, usmjerenih u pravcu postizanja planiranih ciljeva.

⁷ “Making Bjelasica & Komovi Region tourism more competitive,” “Sustainability Indicators & Monitoring System for Bjelasica & Komovi”

3.1.5 Poljoprivreda i ruralni razvoj

Prioritetni zadaci NSOR-a

1. Obezbjedivanje stabilne i kvalitetne ponude hrane kroz podizanje konkurentnosti domaćih proizvođača i održivo gazdovanje resursima
2. Ruralni razvoj i obezbjeđivanje primjerenog životnog standarda za seosko stanovništvo

U oblasti ribarstva i usaglašavanje nacionalnog zakonodavstva sa politikama EU i poboljšanja konkurentnosti ovoga sektora, data je podrška udruženjima profesionalnih ribara i marikulturista, u okviru koga su odobreni projekti „Zaštita i održivo korišćenje morskog ribarstva” i „Zaštita i održivo korišćenje slatkovodnog ribarstva” sa vrijednostima € 215.000 i € 100.000. Vlada je usvojila Zakon o morskome ribarstvu i marikulturi u avgustu 2009. godine (Sl. list Cme Gore, br. 56/09), a predviđeno je formiranje Direktorata za ribarstvo tokom 2010. godine.

U realizaciji odrednice NSOR-a o jačanju budžetske podrške razvoju poljoprivrede i ribarstva došlo je do napretka u ovom izvještajnom periodu. Agro Budžet je uvećan sa 16,5 miliona u 2008. na 19,75 miliona € u 2009. godini, što predstavlja povećanje od oko 20%.⁸ Vršiti se otkup tržišnih viškova poljoprivrednih proizvoda, naročito mlijeka, stoke i biljne proizvodnje.⁹ U sektoru mljekarstva sprovodi se redovna podrška zajedno sa interventnim mjerama (5,7 euro centi/l proizvođačima i 4 euro centa/l prerađivačima), a podršku su obezbijedile i lokalne samouprave: Pljevlja, Podgorica, Bijelo Polje, Nikšić, Danilovgrad, Rožaje i Berane. U stočarstvu, obezbijedene su sredstva za 5.902 korisnika za krave, junice, licencirane bikove i pastuve i tov junadi, i klanične premije za goveda: 3588 grla (60% proizvođačima i 40% klaničnoj industriji).

Pokrenut je novi program „Podrška za korišćenje pašnjaka izdigom na katune” za 856 korisnika i definisana posebna linija u agrobudžetu za njegovo finansiranje – 400.000 € u 2008. i 2009. godini. Sproveden je i Operativni program zdravstvene zaštite životinja u 2008. godini, u vrijednosti od 1,81 miliona € Putem podrške Programa Vlade “Posao za vas” dodijeljeno je oko 500 poljoprivrednih kredita. Direkcija za mala i srednja preduzeća (MSP) je, takođe, kreditirala ovu oblast.

Donošenje Zakona o zadrugama, čiji je nacrt završen, planirano je za IV kvartal 2009 godine.

⁸ Data je direktna podrška biljnoj proizvodnji (proljećnja i jesenja sjetva) za 373 korisnika koji su proizvodnju zasnovali na 827 hektara. Takođe, realizovana je podrška proizvodnji sjemenskog krompira za 13 proizvođača na površini od 111 ha i proizvodnji duvana za 165 proizvođača na površini 118 ha. U voćarsko-vinogradarskoj proizvodnji, pomognuto je zasnivanje novih 72 ha vinograda kod 497 proizvođača, u Registar proizvođača vina upisana su 32 proizvođača. Data je podrška za revitalizaciju maslinjaka (22680 stabala) za 250 maslinara i za nabavku 123 atomizera, a izdvojena su i sredstva za zasnivanje zasada koštičavog voća, maline i jagode na površini od 25,5 ha.

⁹ U 2008. godini otkupljeno je 30 miliona litara (preračunato na 3,2% mm), što predstavlja rast otkupa za oko 17% u odnosu na 2007. Program se realizuje posredstvom 12 mljekara i 5 sirara, kojima mlijeko redovno isporučuje 3.670 farmara. Otkupljeno je 16.080 jagnjadi po povoljnim uslovima nabavke za penzionere, kao i 5.000 grla krupne stoke. Kao podrška biljnoj proizvodnji otkupljeno je po 300t malina i borovnica, i 2687t povrća i voća.

U cilju razvoja poljoprivredne tržišne infrastrukture i jačanja vertikalne integracije primarne poljoprivrede i prerađivačke industrije, realizuje se program AMIS (agrarni marketinski informacijski sistem) uz podršku Ministarstva poljoprivrede Sjedinjenih američkih država. Podaci se skupljaju iz regionalnih centara, a mogu se naći na sajtu Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede (MPŠV).

U okviru mjera NSOR-a koje se tiču unaprjeđenja sistema kontrole bezbjednosti hrane, u januaru 2009. godine formirana je Fito-sanitarna uprava Crne Gore, dok je kroz predlog IPA 2010 zatraženo dalje ulaganje u jačanje laboratorijskih kapaciteta ove uprave. Planira se, takođe, unaprjeđenje laboratorijskih kapaciteta Specijalističke veterinarske laboratorije i laboratorije Instituta za bilogiju mora u Kotoru iz sredstava Projekta institucionalnog razvoja i jačanja poljoprivrede (MIDAS) koji finansira Svjetska banka. Iz istih sredstava, finansiraće se i projekti sertifikacije proizvodnih kapaciteta – klanica, mljekara i sirara, kao i uvođenje HACCP sistema. Planira se i početak realizacije projekta neškodljivog uklanjanja životinjskih ostataka u klanicama, kao i rekonstrukcija graničnog prelaza Luka Bar za potrebe veterinarske i fitosanitarne kontrole usklađene sa pravilima EU. Iz dijela sredstava IPA 2008, iz projekta jačanja integralnog sistema bezbjednosti hrane u Crnoj Gori, planira se nabavka nedostajuće laboratorijske opreme.

U domenu razvoja organske poljoprivrede ostvareni su prvi značajni koraci. Registrovano je 27 proizvođača organskih proizvoda u Crnoj Gori, a još 8 je u postupku registracije. U ovom izvještajnom periodu otpočela su dva projekta jačanja organske proizvodnje u Crnoj Gori, finansirana od strane Organizacije Ujedinjenih nacija za hranu i poljoprivredu – FAO (450.000 USD) i Danske (2 miliona €).

Nastavlja se sa promocijom cmogorske proizvodne hrane na sajmovima (Frankfurt, Budva, Sankt Petersburg, Novi Sad, itd), gdje su cmogorski prehrambeni proizvodi dobili preko 300 medalja za kvalitet (150 zlatnih). Podržano je i učešće kompanija na međunarodnim i domaćim sajmovima, kao i regionalne i lokalne manifestacije i izložbe.

Počele su aktivnosti na integraciji životne sredine u tehnološki razvoj poljoprivrede i prerađivačke industrije. Realizacija ciljeva definisanih NSOR-om u ovoj oblasti zahtijeva jačanje savjetodavnih službi u poljoprivredi, uz objezbjeđenje odgovarajućih finansijskih sredstava (budžetskih, odobrenog kredita Svjetske banke za jačanje Poljoprivrede Crne Gore uz GEF grant od 4 miliona USD, i bilateralnih donacija). Takođe je potrebno uvođenje Koda dobrih poljoprivrednih praksi (GAP), dalje širenje svijesti o ovoj problematici i jačanje laboratorijskih kapaciteta.

U kontekstu ruralnog razvoja i obezbjeđivanja primjerenog životnog standarda za seosko stanovništvo, neophodno je kontinuirano graditi administrativne i stručne kapacitete kako bi se nakon sticanja statusa zemlje kandidata EU mogla obezbijediti sredstva iz evropskih fondova za ruralni razvoj. Vlada Crne Gore je donijela Nacionalni program integracija u junu 2008. godine koji definiše potrebna zapošljavanja, budžet i zakonsku infrastrukturu do 2012. godine za ovu oblast. Usvojen je Nacionalni program ruralnog razvoja u novembru 2008. godine, a pravilnik za finansiranje ruralnog razvoja u manje razvijenim područjima (tzv. Less favorite areas – LFA), urađenog na osnovu Zakona o poljoprivredi i ruralnom razvoju, tek treba usvojiti.

U okviru Agro budzeta za 2009. godinu, 1 milion € izdvojen je za izgradnju i adaptaciju seoske infrastrukture, primarno u oblasti puteva i vodosnabdijevanja, kao što je detaljno navedeno u tabelarnom dijelu Izvještaja. Tokom 2008. godine, ova ulaganja iznosila su oko 1.8. miliona € Realizovana je kreditna linija za nabavku opreme za navodnjavanje (MPŠV finansira 30% vrijednosti kredita kao bespovratnu pomoc) u ukupnom iznosu od oko 5 miliona, kao i poseban program za očuvanje seoskih skola (100,000 €) u okviru koga je rekonstruisano 12 seoskih škola.

Kako bi se promovisale tradicionalne i održive proizvodne tehnologije, kao i održavanje pejzaža u njegovoj estetskoj i funkciji razvoja turizma, planira se podrška niza pilot projekata kroz kredit Svjetske banke. Povećano finansiranje očekuje se kroz pristupanje Instrumentima za predpristupnu pomoć EU za ruralni razvoj (IPARD fondovi) i sticanjem statusa zemlje kandidata za članstvo u EU.

Diverzifikacija ekonomskih aktivnosti i izvora prihoda u ruralnim sredinama, sa posebnim naglaskom na različite vidove turizma će se realizovati kroz investiciona ulaganja i podršku za upravljanje poljoprivrednim gazdinstvom na održiv način. Ovo podrazumijeva poštovanje ekoloških principa, očuvanje biodiverziteta, uvođenje organske proizvodnje, povezivanje sa odgovarajućim kanalima distribucije, uvođenje Koda dobre poljoprivredne prakse i kroz posebne linije za kofinansiranje agroturizma.

Identifikacija glavnih problema sa implementacijom zadataka NSOR-a i izazova za naredni period: Sektor poljoprivrede se suočava sa nekoliko glavnih strukturnih problema i izazova, kao što su usitnjeni posjedi, nizak nivo rodnosti i nedovoljno izgrađen sistem seoske infrastrukture. Posebne izazove predstavljaju otežan pristup povoljnim kreditnim sredstvima i investicijama, nedovoljan nivo konkurentnost, nedovoljan nivo administrativnih i institucionalnih kapaciteta.

3.1.6 Energetika

Prioritetni zadaci NSOR-a

1. Racionalna potrošnja električne energije uz povećanje energetske efikasnosti do 2010. godine za najmanje 10% u odnosu na 2005. godinu
2. Smanjenje energetske uvozne zavisnosti uz optimalno korišćenje raspoloživih domaćih resursa i prioritet obnovljivim izvorima energije

Strategija energetske efikasnosti Republike Crne Gore sprovodi se nacionalnim akcionim planovima, koje usvaja Vlada Crne Gore a priprema i sprovodi Jedinica za energetske efikasnost Ministarstva ekonomije. U prethodnom periodu usvojeni su akcioni planovi za 2006. i 2007. godinu, a trenutno je na snazi Akcioni plan za implementaciju Strategije energetske efikasnosti za period 2008 - 2012. godina, usvojen 29. maja 2008. godine.

Ostvareni gubici električne energije u prenosnoj mreži u 2008. godini iznose 156,6 GWh. Gubici električne energije u prenosnoj mreži imaju tendenciju smanjenja tj. u 2005. godini 3,2 %, u 2006. godini 2,7 %, u 2007. godini 2,65% a u 2008. godini 2,59%. Ukupni gubici ostvareni u

distributivnoj mreži u 2008. godini iznose 568 GWh, odnosno 12,4% u odnosu na ukupnu potrošnju u sistemu.

U okviru mjere za racionalizaciju električne energije uz povećanje energetske efikasnosti, provodi se nacionalni projekat „Godina energetske efikasnosti,” koji je osmišljen u skladu sa usvojenim strateškim dokumentima i uvažava rezultate istraživanja o nivou obaviještenosti građana Crne Gore o energetske efikasnosti, sprovedenog u oktobru 2008. godine. Projekat, koji je zvanično otpočeo 5. novembra 2008. godine i trajeće 12 mjeseci, bazira se na intezivnom sprovođenju prioritetnih aktivnosti za unapređenje energetske efikasnosti kroz realizaciju 17 konkretnih programa, koji su praćeni kontinuiranom promotivnom kampanjom. Nadležno Ministarstvo ekonomije je u pripremi Projekta nastojalo da uklopi sve tekuće i planirane projekte međunarodnih donatora (EU, GTZ, Vlada Kraljevine Norveške, UNDP, Svjetska banka, KFW i dr)¹⁰, kako bi ovaj projekat bio sveobuhvatan. Projekat je zamišljen tako da intenzivira aktivnosti na polju energetske efikasnosti, kao i da obezbijedi kontinuitet aktivnosti i nakon njegovog završetka, čime se posebna pažnja poklanja održivosti i dugoročnim efektima mjera energetske efikasnosti u Crnoj Gori.

U okviru ovog projekta, sprovedeni su posebni projekti za javni sektor i domaćinstva u toku 2008. i 2009. godine. Za javni sektor, najznačajniji su:

- Implementacija projekta “Promovisanje i vršenje energetske pregleda javnih zgrada,” uz finansijsku i ekspertsku podršku GTZ-a i Vlade Norveške;
- Projekat „Energetska efikasnost u Crnoj Gori” namijenjen je realizaciji mjera energetske efikasnosti u zgradama javnog sektora. U okviru Projekta biće sprovedene mjere energetske efikasnosti za 14 obrazovnih i 6 zdravstvenih ustanova;
- U toku je implementacija projekta „Uvođenje Sistema upravljanja energijom u javnom sektoru”, tj. razvoj informacionog sistema za energetske menadžment na nivou ministarstava, a planirano je dalje proširenje ovog sistema na lokalnu upravu;

Projekat “Godina energetske efikasnosti,” takođe, obuhvata i intenzivnu javnu kampanju u cilju informisanja i podizanja svijesti građana o potrebi efikasnog korišćenja svih oblika energije, u prvom redu električne energije. Od strane Ministarstva ekonomije/Jedinice za energetske efikasnost pripremljen je Program za razvoj energetske baze podataka u Crnoj Gori, koji je Vlada usvojila 30. oktobra 2008. godine. Zavod za statistiku pripremio je energetske bilans za 2008. godinu za ugalj i električnu energiju usklađen sa EUROSTAT metodologijom.

Za sprovođenje druge mjere iz ove oblasti NSOR-a, smanjenje energetske uvozne zavisnosti uz optimalno korišćenje raspoloživih domaćih resursa i davanje prioriteta obnovljivim izvorima energije, Vlada Crne Gore je na sjednici 30. oktobra 2008. godine usvojila Akcioni plan implementacije Strategije razvoja energetike Crne Gore do 2025. godine za period 2008 – 2012. godine. U cilju povećanja energetske efikasnosti na strani proizvodnje, realizuju se projekti sanacije i revitalizacije postojećih hidroenergetskih objekata HE Perućica i HE Piva, čime će se povećati pogonska sigurnost i raspoloživost ove hidroelektrane, produžiti vijek trajanja opreme i smanjiti troškovi proizvodnje. U toku je realizacija tri investiciona projekta u Termoelektrani Pljevlja, i to: zamjena elektrofilterskog postrojenja, modernizacija sistema kontrole i upravljanja

¹⁰ Projekat se sprovodi u saradnji sa više od 20 domaćih i međunarodnih partnera aktivnih na polju energetske efikasnosti u Crnoj Gori.

i zamjena rotora niskog pritiska turbine. Izvršen je remont ranije rekonstruisanog kotla i ostalih postrojenja.

Regulatorna Agencija za energetiku donijela je 30.12.2008. godine Odluku o otvaranju tržišta električne energije u Crnoj Gori, sa početkom primjene od 01.01.2009. godine. Odlukom je utvrđeno da će se organizovanje i rad tržišta odvijati u skladu sa tržišnim pravilima. Tržište električne energije sastoji se iz veleprodajnog, na kojem učestvuju proizvođači, trgovci i snabdjevači električnom energijom, kao i kvalifikovani kupci-samosnabdjevači, i maloprodajnog na kojem učestvuju snabdjevači i kvalifikovani kupci, tj. potrošači koji su stekli pravo da sami biraju svog snabdjevača električnom energijom.

Predlogom Zakona o energetici regulisani su podsticaji za korišćenje obnovljivih izvora, tržište električne energije, uvodi se tržište gasa, regulišu se nove nadležnosti u sektoru i uvodi se nekoliko novosti koje omogućavaju i podržavaju sprovođenje zakonskih rješenja. Zakon implementira direktive EU koje regulišu tržište električne energije i gasa (2009/72/EC i 2003/55/EC), upotrebu obnovljivih izvora (2001/77/EC) i kogeneracije (2004/8/EC) u proizvodnji električne energije, sigurnost snabdjevanja električnom energijom (2005/89/EC) i gasom (2004/67/EC) i rezerve goriva (2006/67/EC). Uspostavljanje novog legislativnog i institucionalnog okvira za energetiku i energetske efikasnosti planirano je do kraja 2009. godine usvajanjem Zakona o energetici i Zakona o energetskej efikasnosti (pripremljeni su nacrti).

Na osnovu Javnog poziva za dodjelu koncesija po kombinovanom DBOT (projektuj, izgradi, upravljaj, prenesi) aranžmanu za istraživanje vodotoka i izgradnju malih hidroelektrana u Crnoj Gori, koji je objavljen 19. novembra 2007. godine, sproveden je tenderski postupak u skladu sa Zakonom o učešću privatnog sektora u vršenju javnih usluga (Sl. list RCG, br. 30/02). Ugovori o koncesiji za istraživanje i izgradnju malih hidroelektrana na 8 vodotoka zaključeni su između Ministarstva za ekonomski razvoj kao koncedenta i 6 kompanija koje su u tenderskom postupku izabrane kao najpovoljniji ponuđači, 26. septembra 2008. godine. Trenutno je u toku realizacija aktivnosti predviđenih tim ugovorima. Osim toga, Ministarstvo ekonomije objavilo je 15.09.2009. godine novi Javni oglas za davanje koncesija za izgradnju malih hidroelektrana na deset hidrološki istraženih vodotoka u Crnoj Gori.

U cilju iskorišćenja energije vjetra, vrše se istraživanja snage vjetra na više lokacija u Crnoj Gori, kao i priprema podzakonskih akata za izgradnju vjetroelektrana. Usvojena je i Uredba o vjetroelektranama (Sl. list CG, br. 67/09), kojom se uređuje postupak mjerenja i istraživanja potencijala vjetra, način i postupak davanja u zakup zemljišta na lokaciji za mjerenje, odnosno lokaciji vjetroelektrane, postupak izgradnje vjetroelektrane i njenog priključenja na elektroenergetski sistem, kao i otkup električne energije. Nakon završetka istraživanja koja se realizuju od strane više renomiranih kompanija, planirano je da se objavi javni poziv za izgradnju vjetroelektrana.

Prvi program subvencija za utrošenu električnu energiju, koji se odnosio na socijalno najugroženije građane, usvojen je u julu 2007. godine, a počeo je da se primjenjuje u oktobru iste godine. Nakon toga, od juna 2008. godine do juna 2009. godine u primjeni je bio drugi program subvencioniranja, koji se odnosio na korisnike socijalno-zaštitnih prava i širu grupu domaćinstava. Treći program subvencioniranja potrošača električne energije, koji je Vlada

usvojila početkom decembra prošle godine, u primjeni je od 1. decembra 2008. godine do 31. decembra 2009. godine. Ovim programom subvencioniranja, pored korisnika socijalno-zaštitnih prava i ostalih domaćinstava koja zadovoljavaju utvrđene uslove, obuhvaćeni su distributivni potrošači na 0,4 kV (mala i srednja preduzeća koja se bave uslužnim i zanatskim djelatnostima, kao i mali industrijski potrošači), zatim svi distributivni potrošači na 10 kV i 35 kV i Željeznica Crne Gore. Imajući u vidu aktuelnu ekonomsku krizu i relativno visoke cijene električne energije za distributivne potrošače, naročito za potrošače na 0,4 kV (ostala potrošnja - I i II stepen), Vlada je u martu ove godine usvojila Model dodatnog subvencioniranja potrošača električne energije za kategorije distributivni potrošači 35 kV, 10 kV i 0,4 kV, koji se primjenjivao od 1. aprila do 30. septembra 2009. godine.

Identifikacija glavnih problema sa implementacijom zadataka NSOR-a i izazova za naredni period: Izazovi za naredni period između ostalog podrazumjevaju i realizaciju projekata promovisanja i vršenja energetske pregleda (Energy Audit), izvođenje energetskih pregleda u kompanijama i priprema procjene mogućnosti uštede kao i projekti izgradnje hidroelektrana na rijeci Morači i Komarnici i predviđenih malih hidroelektrana na 10 vodotoka. Izazovi će biti i u omogućavanju korišćenja vjetrova za proizvodnju električne energije, i korišćenju biomase i otpada za kombinovanu proizvodnju toplotne i električne energije.

3.1.7 Industrija

Prioritetni NSOR-a zadatak

1. Poboljšanje učinaka industrije u odnosu na životnu sredinu

U cilju ostvarivanja prioritetnog zadatka definisanog NSOR-om, u toku je inicijativa MUPZŽS i Agencije za zaštitu životne sredine da se, u saradnji sa Privrednom komorom Crne Gore, organizuju sastanci na kojima bi se industrija bliže upoznala sa obavezama koje proističu iz novousvojenih i planiranih zakona o životnoj sredini u kontekstu EU integracija (posebno Zakona o integrisanom sprečavanju i kontroli zagađenja i Zakona o upravljanju otpadom). Agencija za životnu sredinu otpočela je, takođe, održavanje pojedinačnih sastanaka sa predstavnicima industrije (npr. TE „Pljevlja”, KAP, Željezara, Luka Bar itd) sa ciljem detaljnijeg razgovora o novim zakonskim obavezama, stvaranju partnerskog odnosa i ostvarivanja dobre komunikacije.

Zakon o integrisanom sprečavanju i kontroli zagađenja (IPPC) primjenjuje se od 1. januara 2008. godine. U toku je izrada Programa usklađivanja pojedinih privrednih grana (postojećih postrojenja) sa odredbama ovog Zakona. Na osnovu Uredbe o vrstama aktivnosti i postrojenja za koje se izdaje integrisana dozvola (Sl. list CG, br. 07/08), ekološka inspekcija je identifikovala 12 postrojenja (tzv. IPPC postrojenja), za čije programe i aktivnosti operater je dužan da pribavi dozvolu do 2015. godine u skladu sa Programom usklađivanja pojedinih privrednih grana sa odredbama zakona. Rok za podnošenje zahtjeva za izdavanje integrisane dozvole (za postojeća postrojenja i aktivnosti) je najkasnije godinu dana prije roka određenog za usklađivanje privredne grane kojoj pripada postrojenje. Danom stupanja na snagu IPPC Zakona nijedno novo postrojenje ne može započeti rad bez integrisane dozvole. Do sada nije bilo zahtjeva za izdavanje

integrisanih dozvola za nova postrojenja, jer i nije bilo početka izgradnje ovakvih postrojenja od dana primjene ovog zakona.

Povećan je stepen naplate po osnovu Uredbe o visini naknada, načinu obračuna i plaćanja naknada zbog zagađivanja životne sredine vezano za emisije u vazduh i stvaranje opasnog otpada, koja je dopunjavana tri puta u toku ovog izvještajno perioda.¹¹ Ova uredba predstavlja mehanizam sprovođenja principa „zagađivač plaća,“ a njen krajnji prečišćeni tekst iz septembra 2009. godine primjenjivaće se od 1. februara 2010. godine.

Sanacija jalovišta rudnika olova i cinka „Brskovo” Mojkovac odvija se prema planu. U sklopu projekta „Integralno upravljanje Skadarskim jezerom“ u toku su pripremne aktivnosti za utvrđivanje karaktera otpada i zbrinjavanje opasnog otpada sa deponije stvorene prije privatizacije KAP-a. Projekat se realizuje u saradnji sa Svjetskom Bankom. Projektna dokumentacija za sanaciju jalovišta rudnika olova i cinka Šuplja sijena – Gradac je urađena.

Identifikacija glavnih problema sa implementacijom zadataka NSOR-a i izazova za naredni period: Komisija za tehničku kontrolu Glavnog projekta „Sanacija flotacijskog jalovišta rudnika Šuplja Stijena-Gradac kod Pljevalja” izvršila je tehničku kontrolu Glavnog projekta koja je obuhvatila provjeru usklađenosti projekta sa urbanističko-tehničkim uslovima, sa rezultatima prethodnih proučavanja, provjeru ispravnosti i tačnosti tehničko-tehnoloških rješenja objekata, stabilnosti i bezbjednosti, uticaja zahvata na životnu sredinu i susjedne objekte, usklađenost sa zakonom i drugim propisima, tehničkim normativima, standardima i normama kvaliteta, kao i međusobne usklađenosti svih djelova tehničke dokumentacije. Komisija je predložila da se predmetna dokumentacija odnosno Projekat prihvati kada Projektant postupi po navedenim sugestijama i primjedbama iz Konačnog izvještaja Komisije. I pored više kontakata sa Projektantom (Konzorcijum Projmetala a.d. i Rudarsko-geološkog fakulteta, oba iz Beograda), još nije postupljeno po nalazima Komisije.

Implementacija zakona iz oblasti industrije predstavljala je, a i sada predstavlja problem i u zemljama EU. Stoga se mogu očekivati slični problemi i u Crnoj Gori, kako zbog nedovoljno obučениh ljudi i u državnim institucijama i industriji, tako i zbog velikih finansijskih izdataka koji će očekivati postojeću industriju na koju se odnosi IPPC zakon. Dodatno, bez kvalitetne infrastrukture za upravljanje otpadom, implementacija Zakona o otpadu će se suočiti sa ogromnim problemom u ispunjavanju zakonskih obaveza i realnih mogućnosti.

3.1.8 Nove tehnologije

Prioritetni NSOR-a zadatak

1. Podsticanje istraživanja, razvoja i inovacija

Uspostavljanje statističkog praćenja naučno-istraživačkih djelatnosti (NID) bila je jedna od važnijih aktivnosti u proteklom izvještajnom periodu. Reforma naučne statistike započeta je u saradnji sa TAIEX ekspertskom misijom, u okviru koje je napravljen plan rada na izradi novog

¹¹ Sl.list RCG br.26/97, 9/00, 52/00 i Sl. list CG br.33/08, 05/09, 64/09.

upitnika za istraživanje i razvoj sa obrascem metodološkog prilagođavanja. Crna Gora je, do sada, imala vrlo nestandardizovano i sporadično statističko praćenje u ovom domenu. Početak rada na ovom upitniku očekuje se do kraja tekuće godine, u saradnji sa partnerima – Ministarstvom prosvjete i nauke (MPN) i Monstat-om. Ako aktivnosti budu uredno nastavljene, moglo bi se očekivati potpuno dostizanje indikatora za praćenje ove mjere odnosno uredno ažuriranje statističkih podataka u NID-u i dostavljanje podataka EUROSTATU u predviđenom roku, do 2011.

Strategija za razvoj, inovacije i tehnologiju i dalje nije u pripremi. Pitanje tehnološkog razvoja i inovacija, u velikoj mjeri, se tretira Strategijom naučno-istraživačke djelatnosti za period 2008-2016. koja je usvojena na Vladi u junu 2008. godine. U skladu sa preporukama ove Strategije vezanim za potrebu povećanog ulaganja u naučno-istraživački rad na bazi jasnih kriterijuma i indikatora za praćenje efikasnosti NID, MPN i Savjet za naučno-istraživačke djelatnosti su formirali komisiju čiji zadatak će biti da definiše Pravilnik o finansiranju naučno-istraživačke djelatnosti. Pravilnik će obuhvatati i finansiranje nacionalnih i bilateralnih naučnih projekata.

Odluka o tretmanu Crne Gore kao jedinstvenog konvergentnog regiona za potrebe učešća u Sedmom okvirnom programu EU za istraživanje i tehnološki razvoj (FP7) potpisana je u Briselu maja 2008. godine. Time je crnogorskim istraživačima omogućen ravnopravan pristup svim pozivima u okviru FP7, a, prije svega, pozivima u okviru potprograma Kapaciteti (Capacities) i Regioni znanja (Regions of knowledge). Tokom 2008. godine, odobreno je 10 projekata u vrijednosti od oko 500.000€

Statistički podaci o javnim izdacima za istraživanje i razvoj, još uvijek, nijesu na nivou koji pruža jasnu sliku o programskim ulaganjima (plate zaposlenih i stalno finansiranje tekućih projekata) i projektnim sredstvima koja se ostvaruju posredstvom naučno-istraživačkog rada. Izuzetno, poznata su sredstva koja, po osnovu finansiranja nacionalnih naučno-istraživačkih i bilateralnih projekata izdvaja Ministarstvo prosvjete i nauke. Raspoloživi podaci o finansiranju nauke (podaci MPN, Monstat, EUROSTAT), ukazuju na lagani rast sredstava za period 2008/2009. godine iz javnih sredstava od 0,053 na 0,071% BDP-a. U izdvajanjima MPN, suma za NID povećana je sa 1.670.094 u 2008. na 2.144.371 u 2009. godini. Međutim, od predviđenih sredstava do kraja septembra 2009. godine odobreno je svega 48,9%.

Uključivanjem u NATO naučni program za mir i bezbjednost (NATO – Science for peace) i učešćem našeg predstavnika u Komitetu ovog programa, utvrđeni su sljedeći prioriteti Crne Gore: informatička sigurnost, zaštita životne sredine, socio-ekonomske i humanističke nauke i biotehnologija. Seizmološki zavod Crne Gore nastavlja da koordinira projekat o mogućnosti seizmološkog predviđanja vrijedan 600.000 € koji je počeo u prethodnom izvještajnom periodu.

Od aprila 2008. godine, Crna Gora je pristupila komponenti CIP progama EU (EU program za kompetitivnost i inovacije) namijenjenoj preduzetništvu i inovacijama, kroz koji se pruža podrška razvoju preduzetničkih i inovativnih kapaciteta, naročito kod malih i srednjih preduzeća. Nadležna institucija za sprovođenje ovog programa je Direkcija za razvoj malih i srednjih preduzeća. Iz sredstava programa Direkcija je dobila podršku za otvaranje Evropskog centra za inovacije i informacije.

U okviru FP7 projekta WBC-INCO.NET (2008) organizovane su brojne zajedničke aktivnosti sa 23 partnera iz regiona i EU u domenu harmonizacije istraživačkih politika. Kroz konsultativne procese definisani su regionalni istraživački prioriteti: informacione i komunikacione tehnologije, poljoprivreda i biotehnologija, zdravstvo, životna sredina, transport, energija i novi materijali. U okviru prioriteta urađeno je mapiranje istraživačke infrastrukture u regionu i EU i uslova pristupa istim. U toku je konkurisanje za proširivanje projekta još jednim radnim paketom pod nazivom „Inovacije.“ Novi radni paket bi projektu dao novu „dimenziju“ u oblasti inovacija kroz SWOT analizu, identifikovanje mogućnosti i potreba, kao i pripremu budućih regionalnih i nacionalnih planova i njihovu implementaciju u domenu inovacija. Pored Ministarstva prosvjete i nauke, partneri u ovom projektu, biće i Ministarstvo ekonomije i Direkcija za MSP.

U projektima reforme visokog obrazovanja, koji uključuju i tehnološko obrazovanje, a koji su finansirani od strane TEMPUS programa u 2008/2009. godini, dominantno mjesto zauzimaju projekti povezivanja visokog obrazovanja i istraživanja sa sektorom inovacija. Univerzitet Crne Gore je nosilac dva projekta na tu temu sa ukupnim budžetom od oko 150 000 € „Otvaranje Univerziteta prema društvu: povezivanje obrazovanja – istraživanja – inovacija” i „Kreiranje istraživačkih kapaciteta i instrumenata za jačanje saradnje: visoko obrazovanje – ekonomija.” U okviru drugog projekta na Univerzitetu Crne Gore formiran je Servisni centar za istraživanje i razvoj, koji će biti aktivan od oktobra 2009. godine. Suština je tehnička, administrativna i stručna pomoć u multidisciplinarnom i multipartnerskom pristupu projektima i fondovima.

U okviru Programa Ujedinjenih nacija za industrijski razvoj (UNIDO) projekat „Uvođenje kapaciteta čistije proizvodnje u Crnoj Gori” završio je preliminarnu fazu obuke nekoliko kompanija i nacionalnih eksperata i nalazi se u fazi kad se očekuje formalno odobravanje sredstava i osposobljavanje rada Nacionalnog centra za čistiju proizvodnju pri Privrednoj komori Crne Gore, čijim radom će biti obuhvaćene oko 20 kompanija iz oblasti servisa i turizma za period od tri godine. Na osnovu rezultata pripreme faze ocijenjeno je cjelishodnim da se pokrene Program čistije proizvodnje umjesto osnivanja Centra čistije proizvodnje. Potpisivanje ugovora od strane UNIDO-a je u toku.

Identifikacija glavnih problema sa implementacijom zadataka NSOR-a i izazova za naredni period: Uvidom u do sada sprovedene aktivnosti, može se zaključiti da postoje nekoliko generalnih problema u ispunjavanju mjera zacrtanih Akcionim planom Strategije:

- Veliki nedostatak sredstava za finansiranje naučno-istraživačke struke i unaprjeđivanje kadrovske osnove,
- Nepostojanje dovoljno jasnih i izgrađenih konkursnih kriterijuma po kojima se finansira infrastruktura i unaprjeđivanje kadrovske osnove, tako da se realni učinak trenutnog finansiranja slabo vidi,
- Nepostojanje dovoljno efikasne i brojne mreže kontakt osoba i servisa koji bi radili na povezivanju nauke i tehnološkog razvoja,
- Nedovoljna sredstva za stimulisanje istraživača da apliciraju za postojeće fondove i nepostojanje organizovane pomoći istraživačima u procesu aplikacije,
- Nedostupnost važne dokumentacije, poput statističkih standarda, na širem nivou zbog problema sa prevodom;
- Nedovoljno koordinisano usaglašavanje naučnih prioriteta koji se kandiduju za evropske fondove (IPA);

- U 2007. godini formiran je Zavod za intelektualnu svojinu, ali još uvijek nije operativan u punom kapacitetu.

Za naredni period biće neophodno odgovoriti na ove i brojne druge izazove. Neophodno je povećati ulaganje u nauku u odnosu na prošlogodišnji, pri tome vodeći računa da se poštuje dinamika koja je zacrtana Strategijom. Treba obezbijediti i promovisati punu participaciju u programima poput EUREKE, koji promovišu i stimulišu i ulazak privrednog sektora u naučna istraživanja i usaglasiti prioritete i dati dominantno mjesto nauci prilikom apliciranja za postojeće fondove (IPA).¹² Preko postojećih internacionalnih programa (INCO.NET) treba koristiti dobijene podatke o postojećoj krupnoj opremi u regionu, pa na nivou bilateralne ili multilateralne saradnje, obezbijediti pristup internacionalnoj opremi i o tome redovno obavještavati istraživače u Crnoj Gori.

U cilju poboljšanja efikasnosti učešća na internacionalnim projektima i zajedničkim aplikacijama kod postojećih fondova, važno je obezbijediti intersektorsku saradnju Ministarstva prosvjete i nauke sa Ministarstvom ekonomije i Agencijom za mala i srednja preduzeća.

3.2 Životna sredina i prirodni resursi

3.2.1 Zaštita biodiverziteta i očuvanje prirodnih vrijednosti (posebno u zaštićenim područjima)

Prioritetni zadaci NSOR-a

1. Povećati nacionalno zaštićena područja prirode na 10% teritorije i zaštititi najmanje 10% obalnog područja do 2009. godine; pri identifikaciji zaštićenih područja prirode koristiti evropske tipologizacije staništa značajnih za zaštitu (EMERALD, Natura 2000), vodeći računa da se obuhvate svi reprezentativni ekosistemi
2. Uspostaviti efikasan sistem upravljanja zaštićenim područjima prirode (usklađen sa IUCN kategorijama upravljanja, uz obezbjeđenje participativnog pristupa u upravljanju)
3. Unaprijediti zakonski okvir za zaštitu biodiverziteta; jačati kadrovske kapacitete i izgraditi djelotvoran sistem za monitoring biodiverziteta

Jedan od najvažnijih pomaka u jačanju pravnog okvira za zaštitu biodiverziteta u proteklom izvještajnom periodu bilo je usvajanje Nacrta Nacionalne strategije biodiverziteta sa Akcionim planom na Vladi u januaru 2009. godine. Predviđeno je da Vlada usvoji konačan tekst dokumenta do kraja ove godine, nakon čega će se krenuti sa njenom implementacijom. U toku je, takođe, priprema podzakonskog akta kojim će se redefinisati sadržaj Programa monitoringa stanja očuvanosti prirode.

U avgustu 2008. godine usvojen je novi Zakon o zaštiti prirode (Sl. list CG, br. 51/08) koji je u velikoj mjeri harmonizovan sa Direktivama EU. U skladu sa "Izvještajem o napretku Crne Gore

¹² O uključivanju Crne Gore u projekat EUREKA (pan-evropska mreža za tržišno orjentisanje istraživanja) razgovaralo se na međunarodnoj konferenciji u Lisabonu, juna 2009. godine.

u sektoru zaštite životne sredine” za III godinu, a u sklopu dugogodišnjeg projekta Generalnog direktorata za životnu sredinu Evropske komisije, Crna Gora ostvaruje stabilan napredak u transponovanju Direktive o pticama i Direktive o staništima, sa ukupnim stepenom usaglašenosti od 83% i 92% nacionalnog zakonodavstva. Preostali aneksi direktiva biće transponovani u nacionalni okvir podzakonskim aktima. U pripremi je izrada i usvajanje mnogobrojnih podzakonskih akata, kao što je to detaljno navedeno u tabelarnom dijelu ovog Izvještaja.

U okviru prvog zadatka NSOR-a-, Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine je sa Svjetskim fondom za prirodu (WWF) 2009. godine otpočelo projekat jačanja kapaciteta Vlade i civilnog sektora za usvajanje zakonodavstva EU u oblasti zaštite prirode – Crna Gora, Natura 2000 – uspostavljanje baze podataka, koji će doprinijeti definisanju područja koji će biti dio buduće ekološke mreže.

U cilju povećavanja nacionalne mreže zaštićenih područja prirode, u avgustu 2009. godine donijet je novi Zakon o nacionalnim parkovima (NP) (Sl. list CG 56/09), kojim su Prokletije proglašene petim nacionalnim parkom, čime je površina pod zaštitom povećana sa 7,88% na 9.04 % ukupne teritorije Crne Gore. Dodatno, Prostornim planom Crne Gore do 2020. godine definisano je da je potrebno izvršiti reviziju granica postojećih zaštićenih područja prirode na osnovu poznatih saznanja i rezultata dobijenih ciljanim istraživanjima, a kroz izmjene granica radi isključivanja određenih djelova, kao i proširivanje granica zaštićenih područja. Neke od aktivnosti koje su predviđene su proširenje granica NP „Durmitor“ i uspostavljanje regionalnih parkovima Maglić, Bioč i Volujak u cilju njihovog povezivanja sa NP „Sutjeska“ u Bosni i Hercegovini. S tim u vezi, MUPZZŠ je, shodno Zakonu o zaštiti prirode, pokrenulo inicijativu izrade Studije zaštite za NP „Durmitor“ sa ciljem razmatranja izmjena granica navedenog parka, odnosno izuzimanje određenih devastiranih djelova parka i proširivanje istog priključivanjem kanjona Komarnice/kanjona Nevidio. Krajem 2009. godine otpočće realizacija projekta čiji će jedan od ciljeva biti uspostavljanje Regionalnog parka Komovi uz podršku UNDP-a.

U obalnom i morskom dijelu otpočela je izrada studije izvodljivosti za marinsko zaštićeno područje na lokaciji Katići. Realizacija ovog projekta predstavljaće pilot projekat za uspostavljanje marinskih zaštićenih područja i na ostalim lokacijama koje su predviđene za ovu namjenu. Tivatska solila proglašena su Specijalnim florističko-faunistički rezervatom Rješenjem Zavoda za zaštitu prirode Crne Gore. MUPZZŠ sredine preuzelo je aktivnosti na proglašavanju pomenutog lokaliteta Ramsar područjem, što se očekuje u prvom kvartalu 2010. godine. Stručni poslovi su povjereni Zavodu za zaštitu prirode Crne Gore. U okviru Projekta održivog razvoja turizma u Crnoj Gori (MSTDP) urađena je Bazna studija za uspostavljanje zaštićenog područja na teritoriji Delte Bojane koja je obuhvatila područja Ulcinjske Solane, Šasko jezero, Knete i Ada Bojana.

U oblasti upravljanja zaštićenim područjima može se reći da se postojeći planovi upravljanja (razvoja i zaštite) djelimično primjenjuju. Međutim, treba istaći da je trenutno u formi nacrtu podzakonski akt kojim će se definisati uslovi koje će pravno lice morati da ispuni da bi postalo upravljač zaštićenim područjem prirode. Nakon toga pristupiće se postupku uspostavljanja upravljača za sve kategorije zaštićenih područja prirode. U saradnji sa UNDP kancelarijom u Crnoj Gori započeta je implementaciona faza Projekta “Jačanje mreže zaštićenih područja – PAS“ za koju su obezbijedena sredstva od strane Globalnog fonda za životnu sredinu (GEF) u

iznosu od 1.1 miliona USD. Glavne komponente projekta su: proširenje i racionalizacija sistema zaštićenih područja koji će omogućiti bolje predstavljanje habitata i obezbijedi veći status zaštite i jačanje institucionalnih kapaciteta za efikasnije upravljanje zaštićenim područjima. U saradnji sa UNDP-ijem u toku je i priprema projekta koji će imati za cilj katalizaciju finansija u oblasti zaštićenih područja – PAF.

U formi nacrtu je Plan upravljanja za Skaradsko jezero koji se priprema uz podršku GTZ-a. Takođe, 2010. god će se pristupiti izradi Plana upravljanja za Durmitor kao područja svjetske baštine u skladu sa preporukama i smjernicama Konvencije o zaštiti svjetske prirodne i kulturne baštine i Međunarodne unije za konzervaciju prirode (IUCN). Uz pomoć UNDP kancelarije u Crnoj Gori u toku je razvoj predloga projekta koji će biti predstavljen Norveškoj vladi i drugim donatorima (Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu – UNESCO, UNEP, IUCN) u cilju obezbjeđivanja neophodnih sredstava za finansiranje implementacione faze.

U sklopu implementacije Akcionog plana za konzervaciju Dalmatinskog pelikana u saradnji sa Regionalnim centrom za posebno zaštićena područja (RAC/SPA) pripremljen je izvještaj o stanju ove vrste u Crnoj Gori (mart 2009. godine). Planirano je da će se dio prioritarnih aktivnosti predviđenih nacionalnim SAP-BIO programom i relevantnim akcionim planom obaviti kroz dalju participaciju Crne Gore u aktivnostima RAC/SPA centra (npr. MedPosidonia projekat) i kroz realizaciju nacionalnih projekata (izrada crvene knjige ugroženih vrsta biljaka i životinja, jačanje mreže zaštićenih područja, katalizacija finansija u oblasti zaštićenih područja). U skladu sa nevedenim, u narednom periodu radiće se na ažuriranju nacionalnog SAP/BIO programa imajući u vidu postojeće i nove nacionalne, sub-regionalne i regionalne prioritete i projekte, uz poseban osvrt na uticaj klimatskih promjena na biodiverzitet morskog područja.

Identifikacija glavnih problema sa implementacijom zadataka NSOR-a i izazova za naredni period: I dalje je prisutan nedostatak kvalifikovanog kadra, i uopšte nedovoljan broj izvršilaca angažovanih na poslovima zaštite prirode. Službenici Odsjeka zaštite prirode prisustvuju obukama koje mogu biti korisne za dalji rad i primjenljive u praksi. Međutim, nekoliko zaposlenih koji su radili na ovim poslovima napustilo je Ministarstvo, dok novi službenici nijesu primljeni. Istovremeno, usklađivanje Programa monitoringa biodiverziteta zahtijevaće značajna novčana sredstva. Potrebno je ubrzati aktivnosti na reformi sistema upravljanja zaštićenim područjima, a naročito u pogledu uspostavljanja održivog sistema finansiranja zaštićenih područja.

Za punu implementaciju aktivnosti predviđenih nacionalnim SAP-BIO programom neophodno je obezbijediti detaljnije podatke o biodiverzitetu obalnog i morskog područja, gdje je naročito izražen nedostatak sistematizovanih podataka. Poseban izazov predstavlja činjenica da je proces prikupljanja i sistematizovanja podataka zahtjevno i vremenski i finansijski, a da je pomoć koja može biti na raspolaganju od strane međunarodnih donora/institucija veoma ograničena.

3.2.2 Vode

Prioriteti zadaci NSOR-a

1. Obezbijediti dovoljne količine ispravne vode za piće
2. Uvođenje integralnog upravljanja slivnim područjima, uz neophodne pravne i institucionalne promjene i unapređenje kontrole kvaliteta i monitoringa voda

U izvještajnom periodu došlo je do pomaka u zakonskom uređenju oblasti voda. Urađena su podzakonska akata koji proizilaze iz Zakona o vodama (Sl. list RCG, br. 27/07) kojima su definisane zone sanitarne zaštite, način i mjere postupanja u njima. Donesena je Uredba o vodoizvorštima za javno i regionalno vodosnadbjevanje. U oktobru 2008. godine usvojen je Zakon o finansiranju upravljanja vodama, kojim se utvrđuju izvori sredstava za finansiranje upravljanja vodama, način obračunavanja kao i plaćanja naknada za zaštitu i korišćenje voda i vodnog dobra.

U svrhe snabdijevanje vodom ruralnih područja u toku 2008. godine, Uprava za vode, zajedno sa lokalnom upravom, utrošila je oko 2 miliona € Prioritetna aktivnost bila je i smanjenje gubitaka u vodovodnim sistemima. U tom cilju, uložena su značajna sredstva za detekciju gubitaka, sanaciju kvarova i proširenje mreže, naročito na Crnogorskom primorju i u Podgorici, a uz podršku KfW banke. U opštinama Budva, Bar, Tivat, Kotor i Herceg Novi gubici su smanjeni na 3 – 7%. Međutim, gubitak vode u vodovodnim sistemima i dalje je veoma visok. Mjera predviđena NSOR-om „Smanjenje gubitaka u vodovodnim sistemima za 20% i zaustavljanje upotrebe pijaće vode u druge svrhe, kako bi se upotreba pitke vode približila EU standardima“ mora se trajno sprovoditi da bi se dosegao standard EU od 2001/st./dan.

U dijelu obezbjeđivanja dovoljne količine ispravne vode za piće za opštine Crnogorskog primorja, u toku je izgradnja regionalnog vodovoda za ovo područje. Planirano je da sistem bude pušten u funkciju do sredine 2010. godine. Sredstva za ovu namjenu u iznosu od preko 80 miliona € obezbijedena su od međunarodnih finansijskih institucija (Svjetska banka 6 miliona €, EBRD 18 miliona €) i iz domaćih izvora (Vlada Crne Gore oko 50 miliona €, JP „Regionalni vodovod Crnogorsko primorje“ 6 miliona €). Pored ovog projekta, značajna sredstva opredijeljena su za izgradnju vodovoda za Rijeku Crnojevića koji bi trebalo da bude završen do kraja 2009. godine.

Od strane MPŠV, predloženo je da se u reviziji AP-a NSOR-a u oblasti voda doda prioritetni zadatak povećanje iskorišćenosti hidroenergetskog potencijala, u okviru koga se otpočelo sa aktivnostima na većem stepenu iskorišćenosti voda, kroz izgradnju malih (na velikom broju vodotoka) i velikih hidroelektrana (na Morači).

Glavna zaduženja u oblasti uvođenja integralnog upravljanja slivnim područjima, uz neophodne pravne i institucionalne promjene i unapređenje kontrole kvaliteta i monitoringa voda, ima Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine. Od 59 međunarodnih konvencija i sporazuma koje su do sada utvrđene kao relevantne za životnu sredinu, za zaštitu mora i kopnenih vodenih ekosistema najvažnije su Barselonska, Helsinška i Ramsarska konvencija, sa pratećim protokolima. Crna Gora je do sada ratifikovala Barselonsku konvenciju, sa četiri

prateća protokola. Realizacija ove Konvencije odvija se u skladu sa planom aktivnosti koji se bazira na obavezama utvrđenim prilikom donošenja Zakona o ratifikaciji Barselonske konvencije i obavezama koje proizilaze iz saradnje sa Mediteranskim akcionim planom (UNEP MAP). Utvrđena je obaveza ratifikacije Konvencije o prekograničnim vodenim tokovima i jezerima - Helsinška konvencija i uspostavljena komunikacija sa Sekretarijatom konvencije, ali još uvijek nijesu uspostavljeni mehanizmi koordinacije na nacionalnom nivou polazeći od činjenice da je više resora nadležno za zaštitu i upravljanje vodama. Ramsarska konvencija je preuzeta sukcesijom, i njena implementacija se odvija preko MUPZZS.

U pogledu sprovođenja monitoringa kvaliteta voda u skladu sa propisima iz direktiva EU obuhvaćenih Okvirnom direktivom o vodama (WFD) i obezbjeđivanja adekvatnih sredstava za realizaciju programa monitoringa, sa aspekta resora zaduženog za sprovođenje Programa praćenja stanja životne sredine mora i priobalnog područja, značajno je ukazati na činjenicu da Program monitoringa voda nije element Programa praćenja stanja životne sredine u Crnoj Gori. Naime, sistematsko ispitivanje kvantiteta i kvaliteta površinskih i podzemnih voda vrši se na osnovu programa koji donosi Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede u skladu sa Zakonom o vodama (Sl. list CG, broj 27/07). Na osnovu ovog Zakona donesena je Uredba o klasifikaciji i kategorizaciji površinskih i podzemnih voda. Sa stanovišta sektora zaduženog za životnu sredinu, kao i ekspertskih analiza urađenih u cilju unaprjeđenja Programa praćenja stanja životne sredine, evidentno je postojanje neusklađenosti u određenoj mjeri Zakona o vodama sa Zakonom o životnoj sredini, što uslovljava nemogućnost upostavljanja integralnog sistema zaštite životne sredine. Istovremeno, postoji neusaglašenost Programa sistematskog ispitivanja kvantiteta i kvaliteta površinskih i podzemnih voda sa zahtjevima Evropske agencije za životnu sredinu, naročito u vezi sa nepostojanjem monitoringa organskog zagađenja. Agencija za zaštitu životne sredine obavezna je da izvještava o stanju životne sredine koje uključuje i stanje površinskih i podzemnih voda.

Projekat „Integralno upravljanje rječnim slivovima Tare i Lima“ obustavljen je nakon izvršavanja Pripreme faze. Sredstva GEF-a koja su bila planirana za fazu implementacije projekta preusmjerena su na „Projekat institucionalnog razvoja i jačanja poljoprivrede Crne Gore“ (MIDAS). Međutim, ova sredstva će dijelom biti korišćena za implementaciju agro-ekoloških mjera (zaštita rječnog obalnog pojasa i slično).

Projekat „Integralno upravljanje ekosistemom Skadarskog jezera“ nalazi se u fazi implementacije (30.09.2008. – 30.09.2012. godine). U toku prve godine faze implementacije projekta, uspostavljen je institucionalni okvir za realizaciju projekta, formirana Komisija za Skadarsko jezero (kojom ove godine predsjedava Crna Gora) i četiri radne grupe: za planiranje i zakonodavstvo, za monitoring i istraživanja, za promociju, turizam i dostupnost javnosti, i za upravljanje vodama. Takođe, sproveden je i niz aktivnosti u cilju podrške jačanja institucionalnih i tehničkih kapaciteta NP Skadarsko jezero. Angažovan je međunarodni tehnički savjetnik za KAP, u cilju jačanja kapaciteta Agencije za zaštitu životne sredine i MUPZZS za sprovođenje IPPC legislative. Konačno, pripremljen je niz tenderskih dokumenata koji će biti objavljeni u narednom kvartalu.

U oblasti otpadnih voda, osnov za sve aktivnosti su usvojeni strateški master planovi za kanalizaciju i prečišćavanje otpadnih voda. Oni definišu mjere i finansijska sredstva potrebna za

njihovu implementaciju. U proteklom periodu obezbijedena su kreditna sredstva EIB u iznosu od 57 miliona € za realizaciju prioriteta projekata i sredstva KfW banke u iznosu od 28 miliona € za projekte na Crnogorskom primorju. Uz podršku KfW banke, u toku su aktivnosti na pripremi dokumentacije za izgradnju postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u Baru i Herceg Novom i na rekonstrukciji i proširenju kanalizacione mreže u Kotoru, Tivtu.

Tokom 2008. godine uspješno su realizovani projekti na izgradnji kanalizacionog sistema u Kotoru (uz podršku Austrijske agencije za razvoj) i Tivtu (uz podršku granta KfW banke u iznosu od 2,5 miliona €). Iz kredita KfW banke u ovom periodu sprovedeni su i projekti vezani za sanaciju i proširenje kanalizacionih sistema u Herceg Novom i Baru.¹³ Izvršena je rekonstrukcija postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u Podgorici (1,6 miliona € iz sredstava EAR-a) i izgradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda i segmenata kanalizacione mreže u Mojkovcu, u sklopu projekta sanacije i rekultivacije jalovišta Rudnika olova i cinka. U Nikšiću je u toku priprema tenderske dokumentacije za izbor izvođača radova po sistemu „design & build“.

U ovom periodu urađene su studije izvodljivosti i elaborati procjene uticaja na životnu sredinu za postrojenja u Nikšiću, Bijelom Polju i Pljevljima. Uz podršku fondova Evropske unije (IPF) u toku je izrada studija izvodljivosti za izgradnju postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u Beranama i novog postrojenja u Podgorici. U toku su izrada i revizija studija izvodljivosti za postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u Cetinju, Ulcinju i Plavu i aktivnosti na raspisivanju tendera za izradu idejnog projekta za izgradnju postrojenja u Pljevljima.

Identifikacija glavnih problema sa implementacijom zadataka NSOR-a i izazova za naredni period: Godišnji izvještaj monitoringa površinskih i podzemnih voda koji priprema Hidrometeorološki zavod u skladu sa Programom ispitivanja kvantiteta i kvaliteta površinskih i podzemnih voda ne sadrži parametre organskog zagađenja, što je neophodan preduslov za izvođenje potpune ocjene kvaliteta površinskih i podzemnih voda. U kontekstu stvaranja uslova za integrisan pristup uspostavljanju integralnog sistema zaštite životne sredine, sa aspekta sektora za zaštitu životne sredine, jedan od izazova za naredni period biće i usaglašavanje nadležnosti između državnih institucija i resora.

3.2.3 Vazduh

Prioritetni zadatak NSOR-a

1. Očuvanje, i ako je moguće poboljšanje kvaliteta vazduha, naročito u urbanim područjima

Nakon donošenja nove evropske Direktive o kvalitetu vazduha i čistijem vazduhu u Evropi (2008/50/EC) u maju 2008. godine pristupilo se izradi novog nacionalnog Zakona o zaštiti vazduha koji je usklađen sa ovom direktivom. Zakon sadrži pravne osnove za donošenje podzakonskih akata kojima će se u crnogorsko zakonodavstvo prenijeti brojne druge direktive iz oblasti zaštite vazduha od zagađivanja. Predlog zakona upućen je Vladi na razmatranje i

¹³ KfW banka je ove aktivnosti podržala i bespovratnim sredstvima u iznosu od 6,05 miliona € za konsultantske usluge.

utvrđivanje u septembru o.g. Podzakonski propisi po osnovu ovog zakona donijete se u roku od 3 godine od dana njegovog stupanja na snagu. Donošenjem ovog Zakona pretaće da važi Zakon o kvalitetu vazduha, dok će podzakonska akta koja su tokom 2008. godine donesena na osnovu ovog zakona¹⁴ ostati na snazi i nakon donošenja novog zakona. Ministarstvu uređenja prostora i zaštite životne sredine ekspertsku i tehničku pomoć pri izradi podzakonskih propisa pruža Ministarstvo životne sredine, tla i mora Italije preko svojih saradivačkih institucija (Pravnički tim Univerziteta u Sijeni i Techne Consulting).

U sklopu regionalnog projekta namijenjenog ratifikaciji relevantnih protokola uz Konvenciju o prekograničnom zagađenju vazduha na velikim udaljenostima (CLRTAP), koji, pod pokroviteljstvom Vlade Holandije, sprovodi Ekonomska Komisija Ujedinjenih nacija za Evropu (UNECE), Crna Gora je tokom oktobra 2009. godine potpisala sporazum o saradnji na ovom projektu. U toku su pripremne aktivnosti za ratifikaciju tri protokola uz ovu Konvenciju: Protokol o teškim metalima, Protokol o perzistentnim organskim zagađivačima i Protokol o smanjenju acidifikacije, eutrofikacije i prizemnog ozona. Izrada Nacionalnog akcionog plana za ratifikaciju i implementaciju ovih protokola je u toku. Završena je izrada nacionalnog inventara emisija prema CLRTAP uz ekspertsku pomoć Techne Consulting iz Italije, kao i obuka osoblja Agencije za životnu sredinu koje će održavati inventar. U skladu sa međunarodnim preporukama, nema potrebe za ratifikacijom protokola iz 1994, 1991, 1988. i 1985. godine, jer su oni imali vremenske rokove za smanjenje emisija zagađujućih materija koji su u međuvremenu istekli, te se smatraju nerelevantnim.

Izrada Strategije upravljanja kvaliteta vazduha sa Akcionim planom (kojim će se omogućiti uspostavljanje Državne mreže za praćenje kvaliteta vazduha) i donošenje Uredbe o utvrđivanju lokacija mjernih mjesta državne mreže za stalno praćenje kvaliteta vazduha,¹⁵ planirani su za period druge polovine 2011. godine, nakon usvajanja novog Zakona o zaštiti vazduha. Realizacija prvog godišnjeg programa praćenja kvaliteta vazduha u Državnoj mreži omogućiće izradu kvalitetnog strateškog dokumenta na osnovu dobijenih podataka i identifikovanih problema vezanih za kvalitet vazduha u Crnoj Gori.

U okviru opredjeljenja Crne Gore da postepeno ukida korišćenje olovnog benzina i smanji sadržaj sumpora u dizel gorivu i nafti, u toku je izrada predloga Uredbe o kvalitetu tečnih goriva naftnog porijekla, koja treba da bude usvojena tokom 2010. godine, takođe nakon usvajanja Zakona o zaštiti vazduha. Uredbu je neophodno uskladiti i sa najnovijom direktivom EU iz ove oblasti koja je donesena u sklopu paketa o klimatskim promjenama (Direktiva 2009/30/EC od 23. aprila 2009. godine).

Zakon o integrisanom sprječavanju i kontroli zagađenja primjenjuje se od 1. januara 2008. Progres u sprovođenju mjera koje se tiču ovog Zakona detaljno je obrađen u poglavlju 5.1.7. Industrija.

¹⁴ Uredba o vrsti zagađujućih materija u vazduhu, graničnim vrijednostima i drugim standardima kvaliteta vazduha i Uredba o zaštiti ozonskog omotača

¹⁵ Predlog uredbe sačinjen je u skladu sa kriterijumima preuzetim iz direktive 2008/50/EC o kvalitetu vazduha i čistijem vazduhu u Evropi i rezultatima preliminarnih mjerenja kvaliteta vazduha i matematičkog modeliranja na osnovu kojih su utvrđene reprezentativne lokacije stacionarnih mjernih mjesta za monitoring vazduha na teritoriji Crne Gore.

Identifikacija glavnih problema sa implementacijom zadataka NSOR-a i izazova za naredni period: Izrada dugoročne strategije upravljanja kvalitetom vazduha i Akcioni plan za njeno sprovođenje prolongirani su iz objektivnih razloga – promjena zakonodavnog okvira u oblasti kvaliteta vazduha uzrokovala je izvjesno kašnjenje pri osnivanju državne mreže u skladu sa standardima EU. Kako bi dugoročna strategija upravljanja kvalitetom vazduha dala kvalitetnu osnovu za sprovođenje mjera u ovoj oblasti, ona se mora osloniti na pouzdane podatke o nivou zagađujućih materija u vazduhu na teritoriji Crne Gore, koji se mogu dobiti tek nakon sprovođenja prvog godišnjeg Programa praćenja kvaliteta vazduha u okviru državne mreže.

Takođe se kasni sa donošenjem propisa vezanih za kvalitet goriva, što je uslovljeno još uvijek nedefinisanim podjelom nadležnosti ministarstava i kompleksnošću materije koja, pored toga što se odnosi na oblast kvaliteta vazduha, dotiče i druge oblasti kao što su saobraćaj i ekonomska pitanja vezana za izbacivanje iz upotrebe olovnih benzina, pa samim tim i smanjenje upotrebe starijih modela automobila. Pored toga, na nivou EU nedavno je usvojen novi zakonodavni paket o energiji i klimatskim promjenama koji sadrži i novu direktivu o kvalitetu goriva sa kojom je neophodno uskladiti nove nacionalne propise.

Među izazovima za naredni periodu izdvajaju se:

- ograničenost institucionalnih kapaciteta (Agenciji za životnu sredinu neophodno je jačanje kapaciteta za preuzimanje kompletnog seta obaveza u ovoj oblasti);
- nedovoljna saradnja i razmjena podataka o emisijama među institucijama koje imaju takve podatke;
- konstantan trend promjena evropskog zakonodavstva u ovoj oblasti zahtjeva izmjenu planirane dinamike usklađivanja, kako bi se crnogorski propisi uskladili sa najnovijim rješenjima donijetim na evropskom nivou;
- nedovoljna tehnička oprema i finansijska sredstva za uspostavljanje i funkcionisanje državne mreže.

3.2.4 Zemljište

Prioritetni zadatak NSOR-a

1. Unaprjeđenje upravljanja zemljišnim resursom i prevencija uzroka degradacije i oštećenja zemljišta

U skladu sa obavezama koje je Crna Gora preuzela ratifikacijom Konvencije Ujedinjenih nacija o borbi protiv dezertifikacije zemljišta (UNCCD), i shodno Zakonu o životnoj sredini Crne Gore, Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine formiralo je radnu grupu koja će raditi na pripremi Nacionalnog plana borbe protiv dezertifikacije sa akcionim programom. Predviđeno je da će Plan biti usvojen od strane Vlade Crne Gore tokom 2010. godine.

Monitoring zemljišta vrši se u skladu sa Pravilnikom o dozvoljenim količinama opasnih i štetnih materija u zemljištu i metodama za njihovo ispitivanje (Sl. list RCG 18/97), koji je neophodno uskladiti sa zahtjevima Evropske agencije za zaštitu životne sredine (EEA). Međutim, prije svega, potrebno je definisati indikatore stanja životne sredine u okviru kojih bi bio utvrđen i set indikatora kvaliteta zemljišta. Takođe, neophodno je usvojiti i kriterijume UN-a, naročito u kontekstu postojanja obaveze izvještavanja po osnovu indikatora koji su usvojeni u 2009. godini u okviru ratifikacije UNCCD. U cilju unaprjeđenja sistema monitoringa zemljišta potrebno je donijeti odgovarajuće podzakonske propise.

U okviru mjere NSOR-a koje se odnose na rekultivaciju oštećenog zemljišta, u toku su projektne aktivnosti za sanaciju i rekultivaciju jalovišta Rudnika olova i cinka u Mojkovcu u okviru Regionalnog programa sanacije industrijskog zagađenja na „hot spot“ lokacijama u regionu Jugoistočne Evrope. Na teritoriji opštine Pljevlja završene su aktivnosti na izradi projektne dokumentacije za Gradac Pljevlja, koji ima za cilj rekultivaciju jalovišta olova i cinka rudnika Šuplja stijena. Urađena je procjena finansijskih sredstava potrebnih za izvođenje zaostalih radova na rekultivaciji eksploatisanih površina i odlagališta otkrivke u Rudniku uglja A.D. Pljevlja.

Razmatranje i donošenje zakona o poljoprivrednom zemljištu odloženo je za 2010. godinu. Kontrola plodnosti zemljišta obavlja se u tri segmenta: u svrhu meliorativnog đubrenja pri zasnivanju novih zasada, zatim u postojećim zasadima i u plasteničkoj proizvodnji. Ciljevi aktivnosti koje se sprovode od strane Biotehničkog fakulteta u ovoj oblasti su stvaranje uslova za optimalan način ishrane i zaštita životne sredine racionalnom primjenom đubriva. Broj obrađenih uzoraka u periodu 1. april 2008 – 30.09.2009. iznosi 1195, a postignuti su ciljevi pravilnog određivanja doze, formulacije, načina i vremena primjene organskog, mineralnog đubriva i materijala za kalcifikaciju kao i stabilan, visok prinos i zdravstveno-bezbjedan prinos sa optimalnim sadržajem i harmoničnim odnosom hemijskih elemenata. Izvještaji se podnose MPVŠ-u na godišnjoj osnovi, koji učestvuju u participaciji troškova posredstvom Agrobudžeta.

Prijavljen je, takođe, biletarni projekat sa Poljoprivrednim institutom iz Slovenije na temu sistematske kontrole plodnosti (u fazi razmatranja) što bi doprinijelo unaprjeđivanju metoda i standarda sa onim važećim u EU.

U okviru mjere kartiranje erozije prema oblicima i stepenu izraženosti; razrada programskih mjera za zaštitu i uređenje erodiranih površina saradnici Biotehničkog fakulteta su učestvovali u izradi Naučno-istraživačkih projekata na temu erozije zemljišta. Tim projektima su obuhvaćeni pojedini djelovi Crne Gore (primorski i dolina Lima).

Identifikacija glavnih problema sa implementacijom zadataka NSOR-a i izazova za naredni period: Glavni problem je nepostojanje strategije upravljanja zemljištem, još uvijek nedovoljno jasna podjela nadležnosti (poljoprivredno zemljište, građevinsko zemljište, zemljište kao prirodni resurs), kao i nedostatak kadra i novčanih sredstava za vršenje monitoringa po standardima EEA. Podaci vezani za zemljište nisu sistematizovani i digitalizovani i neophodna je primjena GIS-a

3.2.5 Šume

Prioritetni zadaci NSOR-a

1. Dobijanje sertifikata o održivom šumarstvu (po Forest Stewardship Council ili FSC metodologiji)
2. Obnavljanje i sanacija degradiranih šuma

U izvještajnom periodu pravni okvir u oblasti šumarstva značajno je unaprijeđen. Nacionalna politika upravljanja šumama i šumarskim zemljištem usvojena je od strane Vlade 24. aprila 2008. godine. Zakon o šumama urađen je u formi Nacrta, dok je Zakon o divljači i lovstvu donesen, kao i sedam podzakonskih akata iz oblasti lovstva, a u pripremi su još tri podzakonska akta. Jedinica za monitoring i planiranje koja se nalazi u okviru MPŠV edukuje se i tehnički oprema. Donošenjem Zakonske regulative iz oblasti šumarstva očekuje se definisanje sistema i nadležnosti monitoringa i kontrole kao i implementacija samog sistema.

Poboljšana metodologija inventarizacije šuma koja je opisana u Prvom godišnjem izvještaju o implementaciji NSOR-a primjenjuje se u izradi planova gazdovanja za sve gazdinske jedinice. Do sada je u 35 gazdinskih jedinica, površine cca 190 000 ha, izvršena inventarizacija šuma po poboljšanoj metodologiji. Primjenu poboljšane metodologije inventarizacije šuma prati i tehnička opremljenost svih učesnika u tom procesu kao i odgovarajuća obuka za njihovo korišćenje. Ranije nabavljeni softver koji je podržavao ovu metodologiju nadograđen je komponentama geografskog informacionog sistema (GIS) i isti će se koristiti u MPŠV - Jedinici za monitoring i planiranje, Upravi za šume i područnim jedinicama kao i izvođači radova u zavisnosti od tehničke opremljenosti.

Definisan je novi proces izrade Plana gazdovanja i do kraja 2009. godine biće zaokružena obuka za sve korake procesa izrade. Novi Plan gazdovanja posmatra šumske ekosisteme multifunkcionalno, gdje su zastupljeni ekološki, ekonomski i socijalni elementi, a novi proces izrade Plana gazdovanja, pored ostalog, obezbjeđuje monitoring i kontrolu svih radnih koraka kao i učešće javnosti od početka do kraja izrade Plana. Projekat izrade i implementacije nove metodologije kao i drugih procesa u šumarstvu podržava FODEMO projekat (projekat koji se realizuje sa Vladom Luksemburga).

Uspostavljanje centralne baze podataka i GIS-a u šumarstvu i lovstvu je u pripremi. U okviru MPŠV jedinice za monitoring i planiranje nalaze se baze podataka 36 gazdinskih jedinica rađenih po ranijoj metodologiji i 21 gazdinske jedinice dobijene po novoj metodologiji. Do sada je skenirano 90 i digitalizovano 35 gazdinskih jedinica ukupne površine cca 190.000 ha. Ako se ovome dodaju i digitalizovani avio-snimci koje je ustupila Uprava za nekretnine može se slobodno reći da se raspolaže solidnom bazom podataka koja će činiti osnov Centralne baze podataka. U osnovnoj primjeni GIS-a značajnu obuku pružio je UNDP (GIS odsjek) kroz koju su prošli članovi jedinice za monitoring i planiranje i 30 osoba iz Uprave za šume. U narednom periodu predstoji rad na daljem jačanju administrativnih kapaciteta i podizanju tehničke opremljenosti.

U okviru FODEMO projekta, radi se, takođe, na Nacionalnoj inventuri šuma, za koju su završene sve pripreme radnje za Test oblast – donesena je Metodologija za prikupljanje terenskih

podataka za NIŠ – test oblast, obučeno je 30 inženjera za rad na terenskom prikupljanju podataka, urađene su kartografske podloge za rad na terenu, i započet je rad na terenskom prikupljanju podataka. Završetak terenskih radova za Test oblast očekuje se polovinom novembra 2009. godine. Potpuna nacionalna inventura šuma (na preostalom dijelu) biće završena tokom sledeće godine.

Po osnovu Zakona o reproduktivnom materijalu šumskog drveća donesena su tri podzakonska akta i četiri su u pripremi. Započete su i pripreme za sprovođenje uzgojnih i drugih mjera u izdvojenim sastojinama. U zajedničkom projektu sa Ministarstvom nadležnog za zaštitu životne sredine uspostavljena je Emerald mreža koja predhodi Naturi 2000.

U sklopu aktivnosti na uspostavljanju sistema protivpožarne zaštite šuma (video nadzor) Uprava za šume je ostvarila kontakte sa MUPJU, u okviru koga se sada nalazi jedinica za elementarne nepogode koja koordinira sistem protivpožarne zaštite, i jedinicama lokalne uprave. Ažuriraju se planovi protivpožarne zaštite. Jedan od predloga je unaprjeđenje sistema sakupljanja podataka o lokalnim planovima protivpožarne zaštite i stvaranje integrisanog planskog dokumenta na nacionalnom nivou.

Identifikacija glavnih problema sa implementacijom zadataka NSOR-a i izazova za naredni period: Jedni od najznačajnijih izazova za sprovođenje mjera definisanih NSOR-om u budućnosti biće institucionalni razvoj kapaciteta kao i postojeća ekonomska situacija. Ovi problemi će se generalno odraziti na sve zadatke, a prije svega na nacionalnu inventuru šuma, uspostavljanje centralne baze i GIS-a u šumarstvu, kao i implementaciju poboljšane metodologije planiranja, uspostavljanja sistema protivpožarne zaštite šuma i izgradnje i održavanje šumskih puteva.

3.2.6 Sistem upravljanja životnom sredinom

Prioritetni zadatak NSOR-a

1. Uspostavljanje efikasnog zakonskog i institucionalnog okvira zaštite životne sredine (posebno vezano za slobodan pristup informacijama, sprovođenje EIA, SEA i IPPC zakona i jačanje ostalih regulatornih i tržišnih instrumenata upravljanja životnom sredinom).

U kontekstu usklađivanja nacionalnog zakonodavstva u oblasti životne sredine donijet je novi Zakon o životnoj sredini (Sl. list CG, br. 48/08 od 11.08.2008. godine). Pored Zakona o životnoj sredini, kao krovnog propisa kojim se uređuju pitanja u ovoj oblasti, donijet je i niz pojedinačnih propisa kojim se uređuju pitanja od značaja za pojedine segmente zaštite životne sredine. U pogledu implementacije Zakona o procjeni uticaja i strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu kao i integrisanom sprječavanju i kontroli zagađenja (IPPC), aktivnosti u prethodnom periodu bile su usmjerene na sticanje iskustava i znanja zaposlenih. Posebno je značajna činjenica da su urađeni svi podzakonski akti predviđeni u okviru ovih propisa. Aktivnosti na izradi Plana za implementaciju IPPC zakona su u toku, kao što je to detaljno opisano u poglavlju 4.1.7. ovog Izvještaja.

U vezi sa navedenim, može se konstatovati da je došlo do određenog unaprjeđenja postojećih administrativnih kapaciteta, prije svega akcentujući značaj sticanja iskustava u procesu harmonizacije nacionalnog sa zakonodavstvom EU. Ključni pomak u pogledu unaprjeđenja sistema upravljanja životnom sredinom, odnosi se na osnivanje Agencije za zaštitu životne sredine, što je od izuzetnog značaja u pogledu efikasnije implementacije propisa. U narednom periodu biće nastavljene aktivnosti na jačanju institucionalnih kapaciteta na državnom nivou. U toku su aktivnosti koje imaju za cilj usklađivanje nacionalnog programa praćenja stanja životne sredine sa standardima EEA, što predstavlja jedan od najznačajnijih zadataka u pogledu unaprjeđenja sistema upravljanja životnom sredinom u predstojećem periodu, uključujući i uspostavljanje informacionog sistema za ovu oblast.

U pogledu uređivanja pitanja pristupa javnosti informacijama o životnoj sredini, naročito je značajna ratifikacija Arhuske konvencije (Sl. list CG, Međunarodni ugovori br. 03/09). Očekuje se početak aktivnosti na izradi Studije za implementaciju Konvencije kojom će se utvrditi najpovoljniji institucionalni model za njenu primjenu, koristeći pozitivna iskustva zemalja iz regiona i šire. Studija će obuhvatiti i analizu nacionalnog zakonodavstva (zakona i podzakonskih akata) kojima je regulisana oblast zaštite životne sredine u Crnoj Gori, odnosno ocjenu njihove usaglašenosti sa odredbama koje proizilaze iz Arhuske konvencije.

Identifikacija glavnih problema sa implementacijom zadataka NSOR-a i izazova za naredni period: U dijelu finansiranja životne sredine, nije ostvaren planirani progres u skladu sa kojim je bilo predviđeno usvajanje Zakona o eko fondu do kraja 2008. godine. Naime, priprema i usvajanje ovog zakona pomjerena je za 2010. godinu. S tim u vezi, od značaja je izrada Studije izvodljivosti koja ukazuje na moguće organizacione modele i načine finansiranja Eko fonda u Crnoj Gori.

Prilikom usklađivanja nacionalnih propisa i politika u oblasti zaštite životne sredine sa propisima EU, evidentne su poteškoće u kontekstu još uvijek nedovoljnih administrativnih kapaciteta kako u pogledu izrade, tako i implementacije propisa. Potrebno je uložiti značajne napore u pogledu usavršavanja postojećeg kadra, i stvaranju uslova za angažman novog osoblja.

U cilju unaprjeđenja apsorpcionih kapaciteta za transponovanje i primjenu *acquis communautaire*, posebno je identifikovana potreba unaprjeđenja sistema za kontinuirano praćenje efikasnosti sprovođenja propisa, koji bi, u sadejstvu sa Izvještajem o monitoringu napretka u sektoru zaštite životne sredine, poslužio kao osnova za usklađivanje procesa integracija sa nalazima evaluacije. Kao naročito značajne nedostajuće elemente, posebno je bitno apostrofirati nedovoljno poznavanje relevantnih propisa EU, nedovoljno integrisan pristup jačanju sistema upravljanja životnom sredinom, kao i nedostatak tehničkih kapaciteta relevantnih izvršnih službi i stručnih institucija. S tim u vezi, značajno je obezbjeđivanje finansijske i tehničke podrške, naročito putem angažovanja eksperata u oblasti zaštite životne sredine koji bi prethodno bili detaljno upoznati sa postojećim stanjem u životnoj sredini u Crnoj Gori.

U kontekstu usklađivanja politika u oblasti zaštite životne sredine sa zahtjevima evropskog zakonodavstva, značajno je istaći još uvijek nedovoljnu svijest o potrebi integrisanja pitanja zaštite životne sredine u sektorske politike u skladu sa principima održivog razvoja. Istovremeno, predmet posebne pažnje treba da bude obezbjeđivanje integrisanog pristupa sistemu upravljanja

životnom sredinom. Ovo posebno uzimajući u obzir činjenicu da ministarstvo nadležno za pitanja životne sredine još uvijek nije nadležno za sve elemente prirodnog okruženja, odnosno pojedine segmente zaštite životne sredine, kao što je zaštita voda od zagađenja.

Od najveće važnosti je ulaganje naproa kako bi se izbjegli mogući sukobi interesa u pogledu vođenja politika valorizacije potencijala prirodnih resursa i politike očuvanja i unaprjeđenja segmenata životne sredine, naročito kroz sprovođenje adekvatne institucionalne reorganizacije.

3.2.7 Prostorno planiranje

Prioritetni zadaci NSOR-a

1. Donošenje novih i ažuriranje postojećih prostornih planova na svim nivoima (od PP Republike do opštinskih DUP), i integracija zahtjeva održivosti u prostorno plansku dokumentaciju
2. Zaštita prirodnog i kulturnog pejzaža

U proteklom periodu došlo je do usvajanja novog Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata (Sl. list 51/08) kojim je napravljen značajan pomak, posebno u oblasti uređenja prostora kroz uvođenje niza novina u pogledu vrsta i sadržaja planskih dokumenata. Od posebne važnosti je definisanje nove vrste planskog dokumenta za cjelokupnu teritoriju lokalnih samouprava – prostorno urbanistički plan (PUP), koji u sebi sadrži elemente prostornog plana i generalnog urbanističkog plana (GUP). Opštine su bile u obavezi da započnu sa izradom ovog planskog dokumenta u roku od 12 mjeseci od stupanja na snagu ovog Zakona. Izradi PUP-a je do sada pristupilo devet opština, od kojih su Tivat, Zabljak, Mojkovac i Pljevlja u fazi pripreme nacрта Plana, a opštine Ulcinj, Bar, Budva, Kotor i Podgorica su tek počele sa izradom. Određeni broj opština, zbog nedostatka sredstava i kapaciteta, očekuju implementaciju Projekta zemljišne administracije i upravljanja (LAMP) Svjetske Banke koji između ostalog podrazumjeva i izradu i donošenje PUP-ova.

Što se tiče zakonske regulative, potrebno je napomenuti da se od 1. januara 2008. godine sprovodi primjena Zakona o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu (Sl list RCG 80/05) kojim su utvrđeni uslovi, način i postupak vršenja procjene uticaja planova na životnu sredinu kroz integrisanje principa zaštite životne sredine u postupak pripreme, usvajanja i realizacije planskih dokumenata. Na ovaj način obezbijedena je i integracija zahtjeva održivosti u ova planska dokumenta.

Usvajanjem Prostorni plan Crne Gore (PPCG) i Prostornog plana područja posebne namjene (PPPPN) za Morsko dobro stekli su se preduslovi za inteziviranje izrade nove i revidiranje postojeće planske dokumentacije. Pristupilo se izradi dva strateška dokumenta: Prostornih planova posebne namjene Bjelasica i Komovi i Durmitorskog područja. Vizije identifikovane u NSOR-u bile su vodeće opredjeljenje u njihovoj pripremi.

Usvojen je Detaljni prostorni plan (DPP) za auto put Bar-Boljare i u toku je izrada DPP za višenamjenske akumulacije na Morači. U okviru PPPPN Morsko dobro, otpočela je izrada 20 državnih studija lokacija, kojima će se obezbijediti preduslovi za realizaciju značajnih investicija

u turizmu na održiv način kroz pažljiv odabir planskih rješenja koja su dodatno provjerena kroz paralelnu izradu strateških procjena uticaja na životnu sredinu.

Izrada studija „Informacione podrška PPCG i „Instrumenti implementacije PPCG je završena. U toku su dalje aktivnosti na implementaciji i formiranju informacionog sistema koji treba da unaprijedi kompletan sistem prostornog planiranja, kako u dijelu izrada, tako i u fazama monitoringa i implementacije planskih dokumenata.

Zakon o uređenju prostora i izgradnji objekata unio je novine i u oblasti inspekcijskog nadzora za poslove u uređenju prostora. Formirana je inspekcija za uređenje prostora koja je nadležna za rušenje objekata bez građevinske dozvole, dok je kroz Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona (jun 2008) predviđena je krivična odgovornost za lica koja grade bez dozvole. Zakon je, takođe, definisao važnost identifikacije i zaštite pejzaža i kao obavezan sadržaj planskih dokumentata propisao izradu plana predjela sa smjernicama za pejzažno oblikovanje prostora kao i režime zaštite. Kada je riječ o kulturnom pejzažu treba pomenuti saradnju sa UNESCO-om u cilju zaštite kulturnog pejzaža Boke Kotorske, između ostalog i kroz saradnju na izradi Državnih studija lokacija za sektore 15 i 16 koji se nalaze u kontakt zoni Starog grada Kotor.

U okviru mjere koja se tiče donošenja politike zaštite pejzaža u skladu sa Predionom konvencijom Savjeta Evrope Skupština Crne Gore je usvojila predlog zakona o ratifikaciji u oktobru 2008. godine. Instrumenti ratifikacije položeni su u maju 2009. godine. U toku je izrada impentacionog plana ili plana implementacije Evropske konvencije o predjelima. Takođe, PPCG je identifikovao 10 pejzažnih tipova i 21 osnovnu pejzažnu jedinicu. Zakonom o uređenju prostora postaje obavezan sadržaj prostorno planske dokumentacije.

Identifikacija glavnih problema sa implementacijom zadataka NSOR-a i izazova za naredni period: Proces usaglašavanja planova sa PPCG ima sporiju dinamiku od predviđene. Proces ažuriranja GUP-ova izgubio je na dinamici, jer se taj nivo planiranja prenosi na izradu PUP-ova.

Razvoj kapaciteta, posebno na lokalnom nivou, je oblast u kojoj nije ostvaren značajniji progres. U toku je početak implementacije LAMP projekta započetog uz podršku Svjetske banke, koji upravo za cilj ima jačanje administrativnih kapaciteta kroz izradu PUP-ova i obuku lokalnih samouprava, kao i nabavku softwera i hardvera.

U dosadašnjoj primjeni Zakona o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu uočene su neusklađenosti postojećeg načina primjene sa Zakonom o uređenju prostora i izgradnji tj. evidentni su različiti pristupi u resorima nadležnim za njihovo sprovođenje.

3.2.8 More i obalno područje

Prioritetni zadaci NSOR-a

1. Uvođenje integralnog upravljanja obalnim područjem
2. Smanjenje izvora zagađenja mora i obalnog područja

Prema Akcionom planu NSOR, realizacija zadatka „Uvođenje integralnog upravljanja obalnim područjem” planirana je putem sprovođenja seta od osam mjera. Na osnovu statusa implementacije koji je dat u tabelarnom pregledu, može se konstatovati da je u toku druge godine implementacije Strategije ostvaren određeni progres u odnosu na prvu godinu, ali još uvijek ne na zadovoljavajućem nivou.

Ostvareni progres uglavnom se odnosi na:

- Izradu Predloga zakona o ratifikaciji Protokola o integrisanom upravljanju obalnim područjem Sredozemlja (Protokol IUOP) i prateće Analize uticaja ratifikacije Protokola na nacionalni zakonodavno-institucionalni okvir, kojom su identifikovani nedostaci postojećeg okvira i naznačene potrebe za harmonizaciju sa zahtjevima Protokola;
- Izradu Studije izvodljivosti za realizaciju Programa integrisanog upravljanja obalnim područjem Crne Gore (CAMP Crna Gora), kojom su identifikovane pet prioriternih komponenti za realizaciju CAMP programa, kao programskog okvira kojim će se podržati implementacija Protokola IUOP uključujući i reformu nacionalnog institucionalno-zakonodavnog okvira.

Za realizacija drugog prioriternog zadatka u oblasti mora i priobalnog područja „Smanjenje izvora zagađenja mora i obalnog područja“ definisano je šest mjera. U dijelu nadležnosti u oblasti zaštite životne sredine ostvaren je određeni napredak u implementaciji planiranih mjera, iako još uvijek postoje brojni izazovi u realizaciji prioriteta definisanih NSOR-om. Progres se odnosi na implementaciju Barselonske konvencije i pratećih protokola, posebno Protokola o redukciji zagađenja iz kopnenih izvora (LBS protokola). Naročito je značajan pomak u realizaciji Programa za procjenu i kontrolu zagađenja u regionu (MEDPOL) od 2008. godine, koji se sprovodi u okviru Programa monitoringa stanja ekosistema priobalnog mora Crne Gore kao komponente Programa praćenja stanja životne sredine u Crnoj Gori. Na taj način nacionalni Program praćenja stanja životne sredine usklađen je sa zahtjevima MEDPOL programa, i određenim dodatnim zahtjevima Evropske agencije za zaštitu životne sredine. Program je zasnovan na praćenju fizičko-hemijskih, bioloških i drugih parametara mora i obalnog područja. Okeanografski parametri za sada nijesu predmet praćenja u okviru ovog programa, već se oni prikupljaju kroz pojedinačne projekte, kao što je ADRICOSM STAR. Pored sredstava obezbijedenih iz državnog budžeta za praćenje stanja morskog ekosistema, u 2008. godini obezbijedena je i donacija UNEP/MAP-a.

Dio nadležnosti u sprovođenju ovog zadatka ima Ministarstvo pomorstva, saobraćaja i telekomunikacija, u čijoj nadležnosti je i izrada Nacionalnog plana intervencija kod iznenadnog zagađenja mora s plovnih objekata. Donošenje ovog Plana očekuje se nakon utvrđivanja Predloga zakona o zaštiti mora od zagađenja s plovnih objekata, koji je usaglašen sa

primjedbama i sugestijama nadležnih državnih organa i drugih subjekata i biće dostavljen radnim tijelima Vlade i Vladi početkom IV kvartala 2009. godine. Predlog zakona o sigurnosti i bezbjednosti pomorske plovidbe pripremljen je u formi nacрта i njegovo dostavljanje radnim tijelima Vlade i Vladi očekuje se u II kvartalu 2010. godine

Identifikacija glavnih problema sa implementacijom zadataka NSOR-a i izazova za naredni period: U sprovođenju mjera koje se odnose na uvođenje integralnog upravljanja obalnim područjem u Crnoj Gori u proteklom periodu nije ostvaren progres. Razlozi se nalaze u činjenici da nije usvojena Nacionalna strategija IUOP. Njeno usvajanje neophodan je uslov za operacionalizaciju i realizaciju većine identifikovanih mjera, kao što je, prije svega, definisanje granice obalnog područja, uspostavljanje institucionalnog okvira i jasno razgraničavanje nadležnosti po nivoima.

Istovremeno, za uspostavljanje integrisanog/integralnog upravljanja priobalnim područjem neophodno je uspostavljanje osnove u postojećem nacionalnom zakonodavno-institucionalnom okviru, za šta je potrebno sprovođenje sistemskih reformi u skladu sa Protokolom o IUOP i zahtjevima Direktive o moru EU. U završnoj fazi učešća Crne Gore u izradi ovog protokola na međunarodnom nivou, kao i u fazi pristupanja (u odnosu na potpis), nije iskazan dovoljan stepen razumijevanja njegovog značaja od strane svih relevantnih nacionalnih subjekata, što je uslovalo pomjeranje rokova ratifikacije i otpočinjanja reforme postojećeg institucionalno-zakonodavnog okvira. U tom smislu i realizaciju CAMP programa treba iskoristiti kao okvir za definisanje institucionalnog okvira i politike integrisanog/integralnog upravljanja obalnim područjem uz izmjene zakonodavnog okvira u skladu sa odredbama Protokola IUOP.

U dijelu nadležnosti resora nadležnog za životnu sredinu u pogledu realizacije drugog prioritenog zadataka progres nije ostvaren u pogledu uspostavljanja GIS baze podataka o moru i obalnom području, i obezbjeđivanja mehanizama trajnog finansiranja. Pomak je učinjen utvrđivanjem novoosnovane Agencije za zaštitu životne sredine, u skladu sa Zakonom o životnoj sredini, kao institucije odgovorne za vođenje baze podataka o životnoj sredini, uključujući i životnu sredinu mora i obalnog područja. U kontekstu reforme institucionalno-zakonodavnog okvira biće potrebno sagledati da li je ova institucija relevantna za vođenje baze podataka o moru i obalnom području izvan okvira koji se odnosi na zaštitu životne sredine.

Posebno je izražen problem nedostatka neophodne opreme za sprovođenje programa praćenja stanja životne sredine mora i priobalnog područja, prije svega broda sa odgovarajućom opremom za uzorkovanja i potrebna snimanja. Do sada je problem prevazilažen obezbjeđivanjem donatorske podrške od strane italijanskog Ministarstva zaštite životne sredine, kopna i mora, koja je uključila i angažovanje naučno-istraživačkih brodova i stručnog kadra.

3.2.9 Klimatske promjene i zaštita ozonskog omotača

Prioritetni zadatak NSOR-a

1. Ispunjavanje preuzetih obaveza po međunarodnim konvencijama vezano za klimatske promjene i smanjenje upotrebe supstanci koje oštećuju ozonski omotač

Ispunjavajući obaveze definisane Okvirnom Konvencijom Ujedinjenih nacija o klimatskim promjenama (UNFCCC), u saradnji sa UNDP kancelarijom u Podgorici, pripremljen je početkom 2008. godine predlog projekta za odobravanje finansijskih sredstava za izradu Prvog nacionalnog izvještaja o klimatskim promjenama od strane GEF-a. Projektni dokument potpisan je u aprilu 2008. godine, nakon čega su Crnoj Gori opredijeljena novčana sredstva u iznosu od 385 000 USD za realizaciju projektnih aktivnosti. Za potrebe izrade Prve nacionalne komunikacije uspostavljena je struktura za realizaciju projekta, uključujući ekspertske timove za sljedeće oblasti: nacionalni inventar emisija gasova sa efektom staklene bašte, mjere za smanjenje emisije gasova sa efektom staklene bašte, kao i mjere za osjetljivost i prilagođavanje na klimatske promjene. Krajem oktobra 2009. godine završen je nacrt Prve nacionalne komunikacije, a njegovo podnošenje Sekretarijatu UNFCCC-a planirano je za oktobar 2010. godine.

Kako je Crna Gora ratifikovala Kjoto protokol 27. marta 2007. godine (Sl. list CG, br. 17/07) i postala njegova članica, kao ne Aneks B zemlja, njegovim stupanjem na snagu 2. septembra 2007. godine stekli su se uslovi da u Crnoj Gori, u skladu sa nacionalnim interesima i prioritetima, na dobrovoljnoj osnovi, otpočne primjena Mehanizma čistog razvoja (CDM), kao jednog od fleksibilnih mehanizama definisanih Kjoto protokolom. Za efikasnu realizaciju CDM projekata potrebno je uspostaviti institucionalni okvir za procjenu i odobravanje ovih projekata.

Ovlašćeno nacionalno tijelo (DNA) je u februaru 2008. godine uspostavljeno kao Savjet za CDM odlukom ministra nadležnog za zaštite životne sredine, kojom je utvrđeno da je sekretarijat DNA ministarstvo nadležno za poslove životne sredine. U ovom izvještajnom periodu, u okviru Agencije za zaštitu životne sredine formirano je Tehničko operativno tijelo (TOB) za podršku Savjetu za CDM, odnosno za sprovođenje operativnih procedura uključujući i tehničku analizu i pregled projektne dokumentacije. Nakon uspostavljanja DNA, izvršena je njegova registracija kod Sekretarijata UNFCCC-a, i sprovedene su obuke za TOB i pripreme za izvođenje svih operativnih aktivnosti neophodnih za razvoj CDM projekata u Crnoj Gori. U toku je realizacija značajnog broja CDM projekata.

Crna Gora je sukcesijom pristupila Bečkoj konvenciji o zaštiti ozonskog omotača, Montrealskom protokolu o supstancama koje oštećuju ozonski omotač i Amandmanima na Montrealski protokol, 23. oktobra 2006. godine. U Okviru stvaranja uslova za implementaciji Montrealskog protokola, Crna Gora sprovodi dva projekta: Plan konačne eliminacije CFC (TPMP) i Projekat Institucionalno jačanje. Plan za konačnu eliminaciju CFC podrazumijeva: uvođenje sistema za rekuperaciju i recikliranje rashladnih fluida, obuku servisera i obuku carinskih službenika. U okviru Projekta „Intitucionalno jačanje za implementaciju Montrealskog protokola“ osnovana je Projektna kancelarija za zaštitu ozonskog omotača pri ministarstvu nadležnom za zaštitu životne

sredine, koja nakon formiranja Agencije za zaštitu životne sredine funkcioniše u okviru Agencije.

Vlada Crne Gore usvojila je Uredbu o supstancama koje oštećuju ozonski omotač (Sl. list CG, br 69/08), a kojom je propisano postupno smanjivanje potrošnje i postupanje sa ovim supstancama, postupanje sa proizvodima koji sadrže ili su pomoću njih proizvedeni, postupanje sa ovim supstancama nakon prestanka upotrebe proizvoda koji ih sadrži, način njihovog prikupljanja, korišćenja i trajnog odlaganja, kao i uslovi koje moraju ispunjavati pravna lica i preduzetnici koji obavljaju djelatnost održavanja i/ili popravku i isključivanja iz upotrebe proizvoda koji sadrže supstance koje oštećuju ozonski omotač.

Identifikacija glavnih problema sa implementacijom zadataka NSOR-a i izazova za naredni period: Neki od najznačajnijih problema u sprovođenju mjera predviđenih NSOR-om odnose se na ograničenost institucionalnih kapaciteta (u okviru MUPZZS-a ne postoji posebna organizaciona jedinica za klimatske promjene), nedostatak obuke za osoblje koje bi radilo na ispunjavanju uslova Konvencije i nedovoljan broj obučanih eksperata u ovoj oblasti. Takođe, izražena je nedovoljna saradnja i razmjena podataka o emisijama među institucijama koje imaju takve podatke, koja se u pojedinim situacijama manifestuje i kroz ekstremne slučajeve tretiranja podataka kao povjerljivih. Ne postoji dovoljno tehničke opreme za mjerenje i izračunavanje emisija gasova sa efektima staklene bašte (GHG), a kao izazov za budućnost je i nezvanični karakter i nepotpunost podataka o GHG emisijama.

3.2.10 Otpad

Prioritetni zadatak NSOR-a

1. Dalje usklađivanje regulative sa EU propisima, uz jačanje kapaciteta za pravilno postupanje sa otpadom i jačanje baze podataka

Dokumenti u kojima su definisani politika i strateški pravci djelovanja upravljanja otpadom su:

- Nacionalna politika upravljanja otpadom iz 2004. godine;
- Strateški master plan za upravljanje otpadom na republičkom nivou (2005. godine);
- Nacionalna strategiju upravljanja medicinskim otpadom (2008. godine).

U septembru 2008. godine, Vlada Crne Gore usvojila je Nacionalnu strategiju upravljanja medicinskim otpadom, prema kojoj je osnovni cilj upravljanja medicinskim otpadom uvođenje zdravstveno bezbjednog i ekološki prihvatljivog načina postupanja sa medicinskim otpadom, primjerenog nacionalnoj ekonomskoj situaciji i stepenu razvoja zdravstvene zaštite.

Osnovni zakonski okvir za upravljanje otpadom uspostavljen je Zakonom o upravljanju otpadom (Sl. list RCG, br. 80/05 i Sl. list CG, br. 73/08). Zakon je donesen u decembru 2005. godine, ali je u cilju obezbjeđenja potrebnih infrastrukturnih i planskih uslova i izrade predviđenih podzakonskih akata, primjena Zakona odložena umjesto za novembar 2008. godine, kako je bilo planirano samim dokumentom, za 1. januar 2010. godine.

Glavni zadaci koji su postavljeni zakonskim i strateškim okvirom za upravljanje otpadom u Crnoj Gori uključuju smanjenje proizvodnje svih vrsta otpada, njegovo selektivno prikupljanje, adekvatno odlaganje i reciklažu radi smanjenja zagađenja od otpada i očuvanja resursne osnove. Bitno je napomenuti da su Master planom predviđeni i projekti sanacije postojećih odlagališta i izgradnja reciklažnih centara, s tim što je realizacija ovih projekata planirana za period poslije 2010. godine.

U skladu sa Zakonom o upravljanju otpadom, do sada su donijeta sljedeća podzakonska akta:

- Uredba o kriterijumima, visini i načinu plaćanja posebne naknade za upravljanje otpadom (Sl. list CG, br. 11/09, 46/09),
- Pravilnik o klasifikaciji otpada i o postupcima njegove obrade, prerade i odstranjivanja (Sl. list CG, broj 68/09).

U formi predloga ili nacrtu urađeno je još 13 podzakonskih akata, od kojih su neki već u proceduri donošenja, a do kraja 2009. godine očekuje se donošenje 7 podzakonskih akata kojima se uređuju pitanja upravljanja otpadom od električnih i elektronskih proizvoda, otpadnih vozila, otpadne ambalaže, otpadnih baterija i akumulatora, otpadnih guma, kao i pitanja vezana za karakterizaciju otpada i lociranje i rad deponija otpada.

Zakonom o upravljanju otpadom predviđena je obaveza donošenja nacionalnog plana upravljanja otpadom, opštinskih planova za upravljanje otpadom i planova za upravljanje otpadom za preduzeća koja proizvode otpad u količinama većim od 40 t neopasnog i 200 kg opasnog otpada. Vlada Crne Gore je u februaru 2008. godine donijela Plan upravljanja otpadom u Crnoj Gori za period od 2008 – 2012. godine. Jedinice lokalne samouprave imaju obavezu da, na osnovu ovog plana, donesu svoje planove upravljanja otpadom u roku od godinu dana, na koje saglasnost daje organ državne uprave nadležan za poslove zaštite životne sredine. Ministarstvo uređenja prostora i zaštite životne sredine dalo je saglasnost na četiri lokalna plana upravljanja otpadom, a na saglasnost je dostavljeno još četiri, za koje je ocijenjeno da ih treba doraditi.

Master planom za upravljanje otpadom predviđena je izgradnja sedam regionalnih sanitarnih deponija za područje Crne Gore. Trenutno je u Crnoj Gori je u funkciji samo jedna sanitarna deponija (u Podgorici) na kojoj se odlaze otpad prikupljen na teritoriji Podgorice i Danilovgrada. Prva sanitarna deponija u Crnoj Gori „Lovanja“, gdje se odlagao otpad sakupljen sa teritorija opština Budva, Kotor i Tivat, bila je privremenog karaktera i nije u upotrebi od 1. januara 2008. godine. Nakon zatvaranja ove deponije opštine Budva, Kotor i Tivat otpad odlaze na deponiji u Podgorici. Opština Bar, takođe, zbog zatvaranja gradskog odlagališta „Čafo“, od sredine 2008. godine otpad odlaze na deponiji u Podgorici. Od 1. januara 2010. godine, nakon početka primjene svih odredbi Zakona o upravljanju otpadom, sve opštine će, do izgradnje svojih regionalnih deponija, otpad morati odlagati na deponiji u Podgorici ili ga zbrinjavati na neki drugi način u skladu sa Zakonom (izvoz u susjedne zemlje ili slično).

Za izgradnju ostalih međuopštinskih (regionalnih) sanitarnih deponija, izuzev deponije u Pljevljima, definisane su sljedeće lokacije: (i) opštine Nikšić, Plužine i Šavnik gradiće zajedničku deponiju na lokalitetu Budoš u opštini Nikšić; (ii) opštine Bijelo Polje, Mojkovac i Kolašin na lokaciji Čelinska kosa u opštini Bijelo Polje; (iii) opštine Berane, Andrijevica, Plav i Rožaje na lokalitetu Vasove vode na teritoriji opštine Berane; (iv) opštine Ulcinj i Bar na lokaciji Možura na teritoriji opštine Bar i (v) opštine Budva, Kotor i Tivat na lokalitetu Trešanjski mlin (Kite) na teritoriji opštine Kotor, gdje će otpad odlagati i opština Herceg Novi, ukoliko postigne

dogovor sa ove tri opštine. Opština Pljevlja odustala je od ranije predviđene lokacija za deponiju za opštine Pljevlja i Žabljak na lokalitetu Jelin potok (za koju su bile urađene studija izvodljivosti i elaborat procjene uticaja na životnu sredinu i ugovorena izrada glavnog projekta). U toku su aktivnosti na definisanju nove lokacije deponije.

Zbog nedovoljnih finansijskih kapaciteta jedinica lokalne samouprave, Vlada Crne Gore finansira izradu projektne dokumentacije za izgradnju deponija. U toku su aktivnosti vezane za izradu i reviziju glavnih projekata za deponije u Kotoru, Nikšiću, Beranama i Bijelom Polju. Deponija u Baru gradiće se po sistemu „design & build“ i za nju je pripremljena tenderska dokumentacija za izbor najpovoljnijeg ponuđača. Za deponiju u Pljevljima ponovo će se raditi studija izvodljivosti i elaborat procjene uticaja na životnu sredinu, nakon što se definiše nova lokacija. Prema planiranoj dinamici, izgradnja I faze za deponije u Baru, Kotoru, Bijelom Polju, Beranama i Nikšiću, se očekuje u 2010. godini. Vlada Crne Gore obezbijedila je kreditnu podršku EIB i Svjetske banke (u okviru projekta MESTAP - Projekat ekološki osjetljivih turističkih oblasti u Crnoj Gori) za realizaciju ovih projekata, kao i podršku fondova Evropske unije za zemlje u pretpristupnom statusu (IPA).

U Podgorici su, uz podršku Vlade Kraljevine Španije, započele aktivnosti na izgradnji regionalnog centra za reciklažu, kapaciteta 90.000 t/godišnje neselektiranog komunalnog otpada, i instaliranju linije za tretman otpadnih vozila. Projekat ministarstva nadležnog za zaštitu životne sredine o nabavci 600 kontejnera, kojima se u svim opštinama Crne Gore realizuje pilot projekat selektivnog sakupljanja otpada je u izvještajnom periodu bio praćen adekvatnom medijskom kampanjom (snimljen je TV spot i urađena brošura o načinu odlaganja otpada, koja je građanima dostavljana uz račune za odvoz otpada).

Ministarstvo je nastavilo sa aktivnostima za uvođenje mjera za smanjenje upotrebe plastičnih kesa i započelo aktivnosti na pripremi izmjena i dopuna Uredbe o kriterijumima, visini i načinu plaćanja posebne naknade za upravljanje otpadom i propisalo olakšice za uvoznike i proizvođače plastičnih kesa od biorazgradljivih materijala.

U okviru IPA 2009, obezbijedena su sredstva u iznosu od 800.000 € za projekat jačanja svijesti o pravilnom postupanju s otpadom za opštine na sjeveru Crne Gore, dok se javnost redovno informiše o aktivnostima nadležnih organa, pri čemu se ističe značaj pravilnog postupanja otpadom. Ipak, podizanje svijesti o značaju pravilnog postupanja sa otpadom i stimulisanje programa za reciklažu otpada stalni je zadatak i sa njim se u narednom periodu mora još intenzivnije nastaviti.

Identifikacija glavnih problema sa implementacijom NSOR-a i izazova za naredni period:

Akcionim planom NSOR-a predviđeno je da se podzakonska akta koja se odnose na Zakon o upravljanju otpadom donesu u 2007. godini. Sa realizacijom ovog zadatka kasni se zbog nedovoljnog kapaciteta Ministarstva da u kratkom roku donese tako veliki broj dokumenata.

Iako je svim opštinama ukazano na zakonsku obavezu izrade planova upravljanja otpadom i u organizaciji Ministarstva održana radionica na kojoj je predstavnicima lokalnih samouprava predstavljen način izrade ovog dokumenta, za sada su samo u četiri grada doneseni ovi planovi, nakon prethodno pribavljenog mišljenja MUPZZS-a.

Akcionim planom NSOR-a izgradnja deponije za opasan otpad predviđena je za 2009. godinu. U prethodnom periodu po ovom pitanju nijesu ostvareni značajniji rezultati, budući da još uvijek nijesu precizno utvrđene količine opasnog otpada koji se proizvodi niti definisana lokacija za

izgradnju deponije. Takođe, još uvijek nije donijeta odluka o tome da li će se graditi deponija za trajno ili privremeno zbrinjavanje opasnog otpada (do njegovog izvoza). Razmatra se mogućnost da se pitanje odlaganja opasnog otpada riješi na regionalnom nivou, u saradnji sa zemljama iz okruženja.

Akcionim planom NSOR-a vođenje registra podataka o proizvodnji otpada, upravljanju otpadom i izdatim dozvolama planirano je za 2009. godinu. Izradom podzakonskih akata kojima se uređuje ova oblast, trebalo je da se stvore uslove za ispunjenje ovog zadatka. Međutim, ovi podzakonski akti biće doneseni tek 2010. godine.

Glavni izazovi za buduću implementaciju NSOR-a mogu biti nedovoljni finansijski i kadrovski kapaciteti za realizaciju planiranih aktivnosti.

3.3 Društveni razvoj

3.3.1 Upravljanje i učešće javnosti u donošenju odluka

Prioritetni zadaci NSOR-a

1. Unaprijediti sprovođenje zakona, strateških dokumenata, planova i programa; osigurati adekvatno učešće javnosti u procesu njihove pripreme
2. Suzbijanje korupcije
3. Decentralizacija

Reforma javne administracije i EU integracije:¹⁶ Vlada Crne Gore usvojila je Nacionalni Program za Integraciju (NPI) u Evropsku uniju za period 2008 - 2012. godine u junu 2008. godine. Osnove za pripremu NPI-aja bile su prvenstveno Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju i Acquis Communautaire. Pored toga, pri izradi Programa, ugrađeni su prioriteti i obaveze definisane u različitim dokumentima od značaja za evropske integracije, kao i nacionalnim razvojnim dokumentima, uključujući Akcioni plan za implementaciju preporuka iz Evropskog partnerstva i Akcioni plan za jačanje administrativnih kapaciteta.

Vlada Crne Gore kvartalno izvještava Skupštinu Crne Gore o primjeni NPI-aja. U martu 2009. godine Vlada je usvojila Izvještaj o realizaciji obaveza iz NPI-aja za period januar – decembar 2008. godine. Izvještaj sadrži pregled aktivnosti realizovanih u oblasti normativnog i regulatomog okvira za ovaj period kao i kratak pregled novih institucija, osnovanih u skladu sa NPI-ajem. Tokom 2008. godine usvojeno je ukupno 169 dokumenata, od čega 78 zakona, 65 podzakonskih akata i 26 strategija, akcionih i nacionalnih planova i ostalih dokumenata, što daje procenat realizacije NPI-aja od 55,96%. Pored planiranih propisa unijetih u bazu NPI-aja, tokom 2008. godine donijeto je i 119 dokumenata, od čega 62 zakona, 36 podzakonskih akata i 21 ostali akt.

Iako je NPI dokument koji prevashodno priprema Vlada, u njegovom sprovođenju i monitoringu potrebno je učešće i podrška gotovo svih segmenata društva, prvenstveno Skupštine, ekspertske

¹⁶ Zbog poteškoća u dobijanju informacija za 2009. godinu, u najvećem dijelu prvog prioriternog zadatka definisanog NSOR-om, obuhvaćen je progres ostvaren u toku 2008. godine.

javnosti i civilnog društva. NPI je dokument koji će biti revidiran svake godine, uzimajući u obzir dinamiku samog procesa integracija, komentare Evropske komisije, konstantnu dogradnju Acquis-a, kao i unaprijeđeno znanje i snaženje svijesti o značaju procesa evropskih integracija u Crnoj Gori.

Kao jedna od najvažnijih aktivnosti u procesu evropskih integracija, nastavljeno je sa intenzivnim aktivnostima na sprovođenju novih propisa kojima se reguliše oblast državne uprave, sa posebnim akcentom na jačanju postojećih i osnivanju novih institucija, kao i foruma za praćenje procesa reformi na operativnom i nivou politika. Glavne strukture za koordinaciju procesa evropskih integracija, ustanovljene 2007. godine, intenzivirale su svoj rad i ulogu tokom 2008. i 2009. godine, posebno u procesu izrade i praćenja NPI-aja, kao i u praćenju sprovođenja Privremenog sporazuma o trgovini i srodnim pitanjima, kroz pripremu sastanaka Privremenog odbora i pododbora, kao zajedničkih tijela Vlade Crne Gore i Evropske komisije. Kolegijum za evropske integracije, Komisija za evropske integracije, Grupe za evropske integracije i EU jedinice/EU korespondenti takođe su ključne i u daljem procesu evropskih integracija, posebno u pripremi odgovora za Upitnik Evropske komisije.

U cilju priprema za buduće pregovore, Vlada Crne Gore je u decembru 2008. godine donijela novu Odluku o obrazovanju Grupa za evropske integracije, kao i novu Odluku o obrazovanju Komisije za evropske integracije kojima su, između ostalog, imenovani koordinatori za svako od 33 pregovaračka poglavlja. Tokom 2008. godine, ojačan je i administrativni kapaciteta Sekretarijata za evropske integracije, koji je zadužen za koordinaciju procesa evropskih integracija. Nakon formiranja nove Vlade u junu 2009. godine, Sekretarijat je prerastao u Ministarstvo za evropske integracije. Potpredsjednik Vlade za evropske integracije iz prethodnog saziva Vlade je sada Ministar za evropske integracije.

U oblasti razvoja i unaprijeđenja normativnog okvira, Zakon o državnoj upravi, kao sistemski zakon kojim se reguliše oblast državne uprave, usklađen je sa Ustavom Crne Gore u roku definisanom Ustavnim zakonom za sprovođenje Ustava Crne Gore (Sl. list CG, br. 22/08). Novi Zakon o državnim službenicima i namještenicima (Sl. list CG, br. 50/08), koji je stupio na snagu 27.08.2008. godine, ima za cilj dalji razvoj sistema državnih službenika i stvaranje uslova za privlačenje mladih i kreativnih ljudi u državnu upravu. Vlada Crne Gore usvojila je 3. jula 2008. godine Strategiju obuke državnih službenika i namještenika u Crnoj Gori za period 2008-2012 godine, a u decembru 2008. godine donijela Uredbu o izmjenama i dopunama Uredbe o organizaciji i načinu rada državne uprave, kojom je predviđeno osnivanje Ministarstva za informaciono društvo, kao izraz potrebe za daljim unapređenjem korišćenja savremenih informacionih i komunikacionih tehnologija, što je uslov efikasnog i ekonomičnog ostvarivanja misije državnih organa i razvoja privrednog, akademskog i civilnog društva.

Međuresorni odbor za operativnu koordinaciju upravne reforme u Crnoj Gori, u čiji sastav su uključeni sekretari odgovarajućih ministarstava, predstavnici organa uprave i službi koji učestvuju u predlaganju i odgovarajućoj koordinaciji pripreme propisa, do sada je održao šest sjednica. Na poslednjoj sjednici Odbor je razmatrao implementaciju Strategije upravne reforme Crne Gore 2002-2009, kao strateškog dokumenta koji ima za cilj stvaranje efikasne i racionalne državne uprave i njeno približavanje i uključivanje u EU, odnosno usvajanje evropskih standarda u toj oblasti.

Suzbijanje korupcije: Krajem marta 2008. godine Vlada je donijela Odluku o obrazovanju Komisije za implementaciju Akcionog plana za sprovođenje Strategije reforme pravosuđa 2007-2012. godine. Zadatak Komisije je da organizuje i sinhronizuje aktivnosti organa državne uprave, državnih organa i drugih nadležnih institucija u implementaciji Akcionog plana, prati prioritete, dinamiku i rokove realizacije i ocjenjuje postignute rezultate u implementaciji Akcionog plana, kao i da dostavlja Vladi CG izvještaj sa pregledom stanja, ocjenom i predlogom mjera, najmanje dva puta godišnje. Usvojen je Poslovnik o radu Komisije za implementaciju Akcionog plana kojim se uređuju pitanja organizacije, načina rada i odlučivanja Komisije. Zaključeno je da se formira Stručni tim koji će, nakon prikupljenih izvještaja od državnih organa koji realizuju mjere iz Akcionog plana, pripremati Nacrt izvještaja. Komisija razmatra Nacrt izvještaja i predlaže Vladi njegovo usvajanje. Obrazovan je Stručni tim i u martu 2009. godine usvojen je drugi prvi polugodišnji izvještaj o realizovanim mjerama.

U maju 2008. godine usvojen je Inovirani akcioni plan za sprovođenje Programa borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala, koji ima ukupno 310 mjera, koje je potrebno realizovati do kraja 2009. godine. Do kraja ovog izvještajnom perioda (30. septembra 2009. godine) održano je jedanaest sjednica Nacionalne komisije za implementaciju Inoviranog akcionog plana. O stepenu realizacije Plana nadležne institucije redovno izvještavaju. U septembru o.g. usvojen je „Peti izvještaj o realizaciji mjera iz Inoviranog Akcionog plana za sprovođenje Programa borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala, za period 1. januar – 30. jun 2009. godine.” U inoviranom Akcionom planu predviđeno je usvajanje 20 novih zakona do kraja 2009. godine, od kojih je 12 već usvojeno. Najveći stepen realizacije, po institucijama ostvaren je u internoj reviziji (100%), zatim u oblasti efikasnog krivičnog gonjenja za suzbijanje korupcije i organizovanog kriminala (88,9%), poreskoj upravi (87,5%), upravi za antikorupcijsku inicijativu (87,5%), sudstvu (83,3%), tužilaštvu (82,6%) i javnim nabavkama (80%).

Na osnovu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o sudovima izvršena je koncentracija nadležnosti u predmetima organizovanog kriminala, korupcije, terorizma i ratnih zločina kod dva viša suda u okviru kojih su obrazovana specijalizovana odjeljenja. Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o državnom tužiocu proširena je nadležnost Odjeljenja za organizovani kriminal i na krivična djela korupcije, terorizma i ratnih zločina i određeni sudije i stručni saradnici i namještenici za rad u tim odjeljenjima. Takođe, povećan je broj zamjenika Specijalnog tužioca u skladu sa koncentracijom nadležnosti Odjeljenja kojim rukovodi Specijalni tužilac. Pored kadrovskih uslova, stvaraju se i prostorni i tehnički za rad specijalnih odjeljenja u sudovima i u državnom tužilaštvu.

Tokom 2008 godine obrazovan je i počeo sa radom Sudski savjet, kao i Tužilački savjet u izmijenjenom sastavu, koji su donijeli poslovnik o svom radu i vrše izbor nosilaca pravosudnih funkcija. Prema izvještaju sudova koji se sada nalazi u pripremi ukupan broj pravosudnih presuda za krivična djela sa elementima korupcije je 376 protiv 494 lica, dok je broj osudjujućih pravosudnih sudskih presuda za korupciju je 136, protiv 156 lica.

U decembru 2008. godine, Skupština Crne Gore usvojila je novi Zakon o spječavanju sukoba interesa. U pripremi je i Nacrt zakona o integritetu u javnom sektoru, na kome radi Uprava za anti-korupcijsku inicijativu, za čije sprovođenje biće nadležno Ministarstvo unutrašnjih poslova i

javne uprave (za oblast integriteta) i, po mandatu Ministarstva finansija, Uprava za antikorupcijsku inicijativu (za oblast lobiranja).

Decentralizacija: S obzirom na to da ministarstvo u čijem resoru se nalazi lokalna samouprava nije bilo uključeno u izradu Prvog godišnjeg izvještaja, prilog o sprovođenju mjera NSOR-a iz ove oblasti je u ovogodišnjem Izvještaju opširniji kako bi obuhvatio i reflektovao progres i zakonsku regulativu od usvajanja Strategije do danas.

U skladu sa reformom lokalne samouprave i finansiranja lokalnih samouprava, opštinama je omogućeno samostalno planiranje prihoda i rashoda. Ukupno ostvareni prihodi budžeta opština (21) u 2008. godini iznose 347,8 miliona €¹⁷ (prosječno mjesečno 29,0 miliona €), što u odnosu na 2007. godinu (305,3 miliona €), čini povećanje od 13,92%. Od ukupno ostvarenih prihoda, na tekuće prihode (lokalne prihode, ustupljene prihode, prihode iz Egalizacionog fonda i uslovne dotacije) odnosi se 261,5 miliona €, a na ostale prihode (prihode od prodate imovine, donacije, kreditna sredstva i pozajmice, sredstva prenesena iz prethodne godine, subvencije od budžetskih korisnika) 86,3 miliona €. U strukturi prihoda, prihodi lokalnog karaktera (lokalni porezi, takse, naknade i ostali lokalni prihodi) učestvuju sa 57,74%, ustupljeni prihodi sa centralnog nivoa (porez na dohodak fizičkih lica, porez na promet nepokretnosti, koncesione i druge naknade za korišćenje prirodnih dobara i godišnja naknada pri registraciji drumskih motornih vozila, traktora i priključnih vozila) 10,83 %, sredstva Egalizacionog fonda 6,11 %, uslovne dotacije 0,52% i ostali prihodi sa 24,80 %. U poređenju sa 2007. godinom struktura prihoda opština značajno se izmijenila budući da su u 2007. godini prihodi lokalnog karaktera činili 85,33%

U 2009. godini, u skladu sa pogoršavanjem ekonomske situacije u Crnoj Gori zbog uticaja globalne krize dolazi do zastoja, i čak nazadovanja, u finansijskom snaženju opština, koje se prvenstveno ogleda u slabijoj naplati poreskih i drugih prihoda, kao i pogoršavanju strukture opštinskih prihoda. Ukupno ostvareni prihodi budžeta opština (21) za period januar – mart 2009. godine iznose 73,4 miliona € (prosječno mjesečno 24,5 miliona €) i u odnosu na isti period prethodne godine (116,0 miliona €), smanjeni su za 36,7%. U strukturi ostvarenih prihoda, prihodi lokalnog karaktera (porezi, takse, naknade i ostali lokalni prihodi) učestvuju sa 38,11%, ustupljeni državni prihodi (porez na dohodak fizičkih lica, porez na promet nepokretnosti, koncesione i druge naknade za korišćenje prirodnih dobara i godišnja naknada pri registraciji motornih vozila) 7,07 %, sredstva Egalizacionog fonda 4,77 % i ostali prihodi (prihodi od prodaje imovine, prenesena sredstva iz prethodne godine, donacije, subvencije budžetskih korisnika i ostali transferi sa centralnog nivoa, pozajmice i krediti) sa 50,05%.

U cilju stvaranja decentralizovanog sistema vlasti, Ministarstvo unutrašnjih poslova i javne uprave (MUPJU) ostvarilo je značajnu saradnju sa međunarodnim institucijama i organizacijama. Cilj ovih programa je da se jedinice lokalne samouprave osnaže kako bi mogle samostalno da definišu i ostvaruju svoje kratkoročne i dugoročne strateške razvojne ciljeve, kao i da identifikuju potrebe građana i brzo i efikasno rješavaju njihove svakodnevnne probleme.

Saradnja između MUPJU i Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju – OEBS realizuje se na planu kreiranja i implementacije zakonskih rješenja iz oblasti sistema lokalne samouprave, kao i podrške OEBS-a realizaciji projekata koje imaju za cilj poboljšanje nivoa pružanja usluga

¹⁷ Izvor: Podaci opština

jedinica lokalnih samouprave građanima i pravnim licima. Neki od programa koji se sprovode su „Program odgovornog rukovođenja,” „Izrada i promocija etičkog kodeksa izabranih predstavnika/ca i funkcionera/ki u lokalnoj samoupravi, etičkog kodeksa lokalnih službenika/ca i namještenika/ca" i „Program najbolje prakse", kojim koordinira Zajednica opština Crne Gore.

Na planu razvoja saradnje sa UNDP-ijem, Ministarstvo unutrašnjih poslova će u 2010. i 2011. godini realizovati projekat „Jačanje kapaciteta lokalnih samouprava u Crnoj Gori", vrijednosti oko 1,5 miliona € Projekat će omogućiti lokalnim samoupravama obuku od strane eksperata UNDP-a u slijedećim oblastima: strateško planiranje, pisanje planova razvoja opština, poboljšanje organizacione strukture lokalnih samouprava, razvoj preduzetništva, jačanje liderstva i umrežavanje lokalnih samouprava na nacionalnom i na međunarodnom planu. UNDP će formirati ekspertski tim koji će uraditi detaljnu analizu funkcionisanja 11 opština na sjeveru Crne Gore, kao i strategiju obuke lokalnih službenika.

Saradnja sa Savjetom Evrope odvija se prema uzajamnim potrebama i u najvećoj mjeri bazira se na pružanju ekspertske pomoći Savjeta Evrope u kreiranju novih zakonskih rješenja. Savjet Evrope i Evropska komisija počeli su u septembru 2009. godine sa realizacijom novog projekta „Jačanje lokalne samouprave u Crnoj Gori" u trajanju od 18 mjeseci.

U cilju ostvarivanja aktivnosti predviđenih mjerom NSOR-a o jačanju međuopštinske saradnje, polaznu zakonsku osnovu za udruživanje lokalnih zajednica predstavlja Zakon o lokalnoj samoupravi (Sl. list RCG, br .42/03, 28/04,75/05 i 13/06), poglavlje XIII Saradnja i udruživanje lokalne samouprave - Sloboda udruživanja lokalnih samouprava. Dodatno, statutima lokalnih zajednica reguliše se ovo pitanje, kao i Odlukama o radnim tijelima skupštine opštine kojima je propisano formiranje Komisija, odnosno odbora za međopštinsku saradnju. Sve opštine donijele su Odluke kojima su formirani Odbori za međuopštinsku saradnju, koji razmatraju pitanja međuopštinske saradnje i podnose predloge Skupštini.¹⁸

Zakonom o lokalnoj samoupravi, članovi 131 – 138. propisano je da skupštine opštine mogu, radi zajedničkog, ekonomičnijeg i efikasnijeg vršenja određenih upravnih poslova i poslova javnih službi osnivati međuopštinsku zajednicu. Inicijativu za međuopštinsku saradnju na unutrašnjem i nacionalnom planu može pokrenuti svaka lokalna zajednica, radi ostvarivanja zajedničkih interesa i udruživati se u regionalne i međunarodne organizacije lokalnih vlasti.

Međuopštinska saradnja bila je posebno uspješna u poslednjih 5 godina zbog dobre saradnje lokalnih zajednica i ministarstva nadležnog za poslove lokalne samouprave. Kada se govori o međuopštinskoj saradnji treba podsjetiti da se ista vrši na formalnom i neformalnom nivou. Formalni oblici saradnje vrše se posredstvom Zajednice opština Crne Gore, kao Nacionalne asocijacije opština, kroz realizaciju više projekata regionalnog karaktera, kao što su: Regionalni vodovod, regionalne deponije, projekti zajedničkog turističkog nastupa i promocije planina Bjelasica – Komovi, i drugi. Brojni su primjeri međuopštinske saradnje na kulturnom, obrazovanom, sportskom i drugim poljima.

¹⁸ Jedan od primjera koji ilustruje vrstu saradnje između opština su izgradnja mosta preko rijeke Lim između opštine Andrijevića i opštine Plav odnosno njihovih mjesnih zajednica Gračanica i Masnica. Projekat se realizuje zajedničkim sredstvima i na zadovoljstvo građana obje mjesne zajednice.

Identifikacija glavnih problema sa implementacijom zadataka NSOR-a i izazova za naredni period: Reforma lokalne samouprave je dugotrajni i složen proces, za koji treba da postoji široki politički konsenzus, koji kroz državnu strategiju treba precizno da bude planiran. Organi lokalne uprave treba da postanu efikasan, jeftin i kvalitetan servis građanima, da stvore uslove za njihovo veće neposredno učešće u procesu donošenja i sprovođenju odluka kao i da povećaju uticaj organizacija građanskog društva i stvore bolju investicionu klimu.

S obzirom na to da većina opština nema dovoljno jake administrativne kapacitete, u narednom periodu treba dati puni značaj realizaciji aktivnosti predviđenih Nacionalnom trening strategijom za obuku u jedinicama lokalnih samouprava. Neophodno je sačiniti sveobuhvatni plan decentralizacije, koji će biti praćen, i fiskalnom decentralizacijom i uporedo vršiti izmjene i dopune propisa uz koordinaciju Koordinacionog odbora za lokalnu samoupravu. Unutar državne strukture treba materijalnim zakonima izvršiti preciznu podjelu poslova između organa državne uprave i lokalne samouprave (obrazovanje, primarna zdravstvena zaštita, socijalna i dječja zaštita, turizam i dr) i utvrditi uslove i način pod kojim se prenose odnosno povjeravaju poslovi lokalnoj samoupravi i način obezbjeđenja sredstava za njihovo vršenje.

Globalna ekonomska kriza, koja se odrazila i na ekonomiju Crne Gore imala je negativne posledice na finansijske performanse opština, koje se suočavaju sa smanjenjem prihoda uzrokovanim lošijom naplatom poreza. U tom smislu glavni izazov za dalje finansijsko snaženje opština predstavlja oporavak crnogorske ekonomije, u čemu bi značajnu ulogu trebale da imaju i opštine.

3.3.2 Obrazovanje

Prioritetni zadaci NSOR-a

1. Postizanje kvalitetnog obrazovanja za svu djecu; ostvarivanje Milenijumskih razvojnih ciljeva i ciljeva *Nacionalnog akcionog plana za djecu*.
2. Povećanje tematskih sadržaja održivog razvoja u nastavnim programima od predškolskog do univerzitetskog nivoa

Reformisani obrazovni sistem je osnov i ključni faktor za ostvarivanje ekonomskog razvoja, ekološke vizije i socijalne kohezije u Crnoj Gori. Budući razvoj i napredak savremenog društva mora podjednako uvažiti i obuhvatiti sva tri navedena cilja. Zbog značaja koje ima kvalitetno obrazovanje za implementaciju održivog razvoja u jednom društvu, Ujedinjene nacije su dekadu 2005 – 2014. proglasile dekadom »*Obrazovanja za održivi razvoj*«, a Ekonomska komisija Ujedinjenih Nacija za Evropu (UNECE) odobrila je Strategiju za uvođenje održivog razvoja u obrazovni sistem na sastanku ministara obrazovanja i životne sredine u Vilnijusu u martu 2005.

U ovoj oblasti najveći progres ostvaren je sprovođenjem reforme obrazovanja. Po reformisanom programu od 2008. godine rade sve predškolske ustanove i osnovne škole. Ulazak u reformu sprovodio se postupno po grupama osnovnih škola: 2004/05 grupa A (20 škola); 2005/06 grupa B (27 škola); 2006/07 grupa C (28 škola); 2007/08 grupa D (44 škole); 2008/09 grupa E (43 škola). Reforma se sprovodi u I, II i III razredima gimnazijskih odjeljenja. U reformu obrazovanja uključene su i 34 stručne škole u kojima se realizuje 61 reformisani obrazovni

program. Tokom 2008. godine održan je 221 seminar za osnovne škole, na kojima je obučeno 2374 osoba. Od toga je 2157 nastavnika i 217 direktora i pomoćnika direktora dok je za srednje stručne škole organizovan 31 seminar, obuku je prošlo 250 nastavnika, pedagoga i pomoćnika direktora.

U 2008. godini izdato je 40 novih naslova (15 priručnika) za devetogodišnju osnovnu školu i 17 novih naslova (7 priručnika) za opštu reformisanu gimnaziju na crnogorskom jeziku, kao i 35 novih naslova (15 priručnika) za devetogodišnju osnovnu školu i 22 nova naslova (7 priručnika) za opštu reformisanu gimnaziju, za nastavu na albanskom jeziku. Centar za stručno obrazovanje je, za potrebe reformisanih programa za srednje stručne škole, izdao 11 udžbenika u 2008. godini. U narednom periodu planirana je izrada programa za izborne predmete Istorija religije (VIII ili IX razred), Evropska unija (VIII ili IX razred) i Evropske integracije (III ili IV razred gimnazije). Programi Evropska unija za osnovne škole i Evropske integracije za srednje škole u značajnoj mjeri obrađuju problematiku zaštite životne sredine u EU.

Zadatak obrazovnog sistema u Crnoj Gori je da kroz reformu obrazovanja ostvari ciljeve obrazovanja zacrtane u Nacionalnoj strategiji održivog razvoja i bitno utiče na podizanje svijesti stanovništva za očuvanje prirodnih resursa i njihovo održivo korišćenje, kao i ekonomskoj i društvenoj jednakosti.

U cilju podrške daljem razvoju ruralnih područja, Ministarstvo prosvjete i nauke definisalo je osnovni princip da se u svim ruralnim mjestima u kojima postoji makar i jedan učenik u nižim razredima osnovne škole (I-IV) nastava za ove učenike neće izmještati na druge lokacije. Ministarstvo je uložilo i značajna sredstva u informaciono komunikacioni sektor (ICT) u iznosu od 20.400 € dok je za investiciona ulaganja u toku 2008. godine uloženo 15.507.849 € za rekonstrukciju, izgradnju i opremanje namještajem školskih objekata od strane MpiN-a, Direkcije za javne radove i međunarodnih donatori.

U oblasti uvođenja tema OR-a u obrazovni sistem, pored izbornih predmeta navedenih u prošlogodišnjem izvještaju, u ovom periodu uvedeni su i predmeti *Vrednovanje prostora* (za VIII ili IX razred) i *Turistička geografija Crne Gore* (za gimnazije).

Zavod za školstvo učestvovao je u Nacionalnoj radnoj grupi koja je imala zadatak da prilagodi i doradi regionalni program Zeleni paket za Crnu Goru. Radi se o programu Regionalnog centra za životnu sredinu (REC) za Centralnu i Istočnu Evropu, koji je namijenjen djeci od 11 do 15 godina. Zeleni paket je multimedijalni obrazovni paket namijenjen učenicima i nastavnicima, koji se sastoji od priručnika za nastavnike u kojem je predloženo 38 tema koje se odnose na sledeće oblasti: *Komponente životne sredine*, *Opasnosti za životnu sredinu*, *Čovjekove aktivnosti i uticaji*, *Globalni izazovi* i *Vrijednosti*. Pored priručnika u nastavni materijal je uključen i CD-rom koji sadrži kolekcije filmova sa 180 minuta materijala i odgovarajućih igrice. U narednom periodu u organizaciji REC-ove kancelarije u Crnoj Gori planira se distribucija nastavnog materijala svim osnovnim školama u Crnoj Gori i obuka po dva nastavnika iz svake škole.

Kroz programe inkluzivnog obrazovanja na predškolskom nivou obuhvaćeno je 285 djece sa posebnim obrazovnim potrebama, u osnovnom obrazovanju 2339, srednjoškolskom 368, dok je u posebnim ustanove broj djece bio 305. Ministarstvo prosvjete i nauke je tokom 2008. godine, za

djecu čije porodice su korisnici materijalnog obezbjeđenja, podijelilo besplatne udžbenike i to za osnovnu devetogišnju i osmogodišnju skolu 8049 udžbenika, dok je za učenike gimnazija koji nastavu prate na crnogorskom jeziku podijeljeno 175 besplatnih kompleta udžbenika i 38 kompleta udžbenika za učenike gimnazije koji nastavu prate na albanskom jeziku.

Ministarstvo za zaštitu ljudskih i manjinskih prava i Ministarstvo prosvjete i nauke, u skladu sa Strategijom za poboljšanje RAE populacije u Crnoj Gori 2008-2012 godine, sklopili su Ugovor o finansiranju besplatnih udžbenika za djecu RAE koja pohađaju osnovno obrazovanje. U okviru projekta „Besplatni udžbenici za romske učenike“ Ministarstvo prosvjete i nauke je 2008. godine (školska 2008/09. godina) obezbijedilo udžbenike, nastavna sredstva i pribor za romsku djecu kao i komplete lektire od I do IX razreda. Ukupna vrijednost ovog projekta bila je 44.400,00 eura. Programom je bilo obuhvaćeno 413 RAE djece. Broj upisane RAE učenika u osnovnom obrazovanju u školskoj 2008/09. godini iznosi 1461. I pored učinjenog napretka, još uvijek postoji značajan broj RAE djece koja nijesu obuhvaćena obaveznim osnovnim obrazovanjem.

Identifikacija glavnih problema sa implementacijom zadataka NSOR i izazova za naredni period: Problemi integracije RAE stanovništva u Crnoj Gori su specifični i veoma različiti. Nizak standard RAE raseljenih porodica ima značajnog uticaja na obrazovne rezultate djece ove populacije. Značajan problem uspješnijoj integraciji RAE stanovništva u obrazovni sistem predstavlja veliki broj izbjeglih i raseljenih RAE porodica u Crnoj Gori. Za RAE lica ne postoje pouzdani podaci o broju učenika RAE u redovnom obrazovnom sistemu.

3.3.3 Zdravstvo

Prioritetni zadaci NSOR-a

1. Poboljšati kvalitet života u vezi sa zdravljem (uz promovisanje zdravih stilova života)
2. Očuvanje i unapređenje zdravlja stanovništva sa posebnim osvrtom na posebno osjetljive kategorije stanovništva

U skladu sa zadacima predviđenim NSOR-om u oblasti zdravstva, realizovane su i započete sljedeće aktivnosti:

- urađena je draft verzija Akcionog plana za ishranu i bezbjednost hrane, koji ima za cilj da smanji prevalenciju nezaraznih bolesti vezanih za način ishrane, da preokrene trend gojaznosti kod djece i adolescenata, smanjenje prevalenciju deficita micronutrijenata kao i pojave bolesti koje se prenose hranom;
- urađen je Izvještaj Svjetske zdravstvene organizacije (SZO) *Global Tobacco Epidemic, 2009 Country Questionnaire*, koji se odnosi na procjenu implementacije Evropske strategije za kontrolu duvana 2002-2005. (Izmijenjen instrument izvještavanja u skladu sa odlukom FCTC/COP2);
- za predmet “Zdravi životni stilovi” sačinjen je udžbenik za učenike i priručnik za nastavnike, i od ove godine ovaj predmet je kao izborni uveden u VIII i IX razrede osnovnih škola.

U pripremi je sprovođenje Nacionalnog dana kontrole pušenja iz Strategije kontrole pušenja i izrada izmjena i dopuna Zakona o ograničavanju upotrebe duvanskih proizvoda.

U oblasti bezbjednosti hrane, uradilo se dosta na unaprijeđenju pravnog okvira. Donešena su dva podzakonska akti na osnovu Zakona o bezbjednosti hrane i u pripremi je nekoliko drugih.¹⁹ U oktobru mjesecu 2009. godine Vlada Crne Gore osnivaće Nacionalni savjet za procjenu bezbjednosti hrane u cilju kontinuiranog praćenja i procjene bezbjednosti hrane ili hrane za životinje, unaprjeđivanja nivoa zaštite života i zdravlja ljudi i životinja, pružanja naučne i stručne pomoći u donošenju odluka i pripremi propisa iz oblasti bezbjednosti hrane. Dodatno, novom sistematizacijom Ministarstva zdravlja predviđeno je formiranje Odsjeka za bezbjednost hrane.

Urađene su nacrtne verzije Pravilnika o higijenskoj ispravnosti vode za piće i o metodama za ispitivanje higijenske ispravnosti koje se baziraju na Zakonu o vodama, Zakonu o bezbjednosti hrane i direktivama EU za vode, i čeka se njihovo usvajanje.

U okviru programa imunizacije, treba istaći da je sprovedena eradikacija dječije paralize i eliminacija difterije; ostvarena je dobra kontrola svih vakcino-preventabilnih oboljenja, a naročito velikog kašlja, malih boginja i rubele. Sproveden je aktivni nadzor za morbile i rubelu (aktivni nadzor za akutnu flakcidnu paralu u cilju održavanja „polio free” statusa postoji od 1996. godine), a uvedeno je i rutinsko prijavljivanje akutnih respiratornih infekcija i oboljenja koja liče na grip.

U laboratoriji Instituta za javno zdravlje poboljšani su dijagnostički kapaciteti za infektivne agense: uveden je PCR metod za dijagnostiku infekcije izazvane novim virusom gripa A(H1N1); otpočeta je PCR dijagnostika za druge infekcije (hepatitis B, hlamidijaza, gonoreja, humani papiloma virus, herpes simpleks virus, enterovirusi iz likvora (polio/koksaki/echo) i genotipizacija hepatitis C virusa). Laboratorija za sanitarnu mikrobiologiju Instituta za javno zdravlje u fazi je akreditacije. Izvršene su pripreme za vakcinaciju prioriternih kategorija stanovništva vakcinom protiv pandemijskog gripa (obezbijedena je i antivirusna terapija). Otpočeta je implementacija Međunarodnog zdravstvenog pravilnika (IHR).

Institut za javno zdravlje publikovao je „Standarde u epidemiološkom nadzoru nad zaraznim bolestima,” sproveo je istraživanje za jod (kod školske djece uzrasta od 6 do 15 godina), a urađene su i studije o zdravlju i ponašanju u vezi sa HIV-om za rizične kategorije (mlade iz populacije Roma, Aškelja i Egipćana, pomorce, seksualne radnike/ce i intravenske korisnike droga).

Donesen je zakon o zbirkama podataka iz oblasti zdravstva, i na osnovu njega u završnoj fazi je izrada predviđenih registara (za HIV/AIDS, za TB, za imunizacije i za zarazne bolesti). Urađeni su programi savjetovališta (za mlade, reproduktivno zdravlje, dijabetes, itd) u centrima za

¹⁹ Donijet su *Pravilnik o sadržaju zahtjeva i dokumentaciji koja se prilaže uz zahtjev za odobravanje objekata za proizvodnju i promet hrane biljnog porijekla nakon primarne proizvodnje, kombinovane hrane i ostale hrane* (Sl.list CG br. 33/09) i *Pravilnik o obliku, sadržaju, načinu vođenja registara i postupku upisa u registre odobrenih objekata* (Sl. list CG br. 43/09). U fazi finalizacije su sljedeći podzakonski akti na osnovu Zakona o bezbjednosti hrane: *Pravilnik o bližim zahtjevima koje u pogledu bezbjednosti treba da ispunjava prirodna izvorska voda, stona voda i prirodna mineralna voda, vrsti, načinu i obimu ispitivanja njihovog kvaliteta, i Pravilnik o dozvoljenim količinama teških metala, metaloida, ostataka pesticida, veterinarskih lijekova, mikotoksina i drugih supstanci štetnih za zdravlje ljudi u hrani.*

prevenciju domova zdravlja. Broj pregledanih pacijenata u Savjetovalištu za ishranu je oko 2500, a održano je oko 15 predavanja o pravilnoj ishrani u školama.

U pogledu razvoja multisektorskih programa o uticajima spoljnih faktora na zdravlje, Crna Gora je u okviru Zdravstvene mreže jugoistočne Evrope postala zemlja-lider projekta „Uticaj životne sredine na zdravlje ljudi.“ U pripremi je radionica o odnosu životne sredine i ljudskog zdravlja koja treba da pruži povratne informacije i prezentuje iscrpan izvještaj nakon prošlogodisnje misije SZO eksperata čiji je cilj bila Analiza uticaja životne sredine i ljudskog zdravlja (EHPR). Ova Analiza SZO eksperata urađena je za Crnu Goru i njen propratni izvještaj poslužiće kao odličan osnov za izradu nacionalnog Akcionog plana o uticaju životne sredine na zdravlje djece (tzv. CEHAP-a), kao preuzetom obavezom od strane tadašnjeg Ministarstva zdravlja, rada i socijalnog staranja i Ministarstva turizma i zaštite životne sredine na Četvrtoj ministarskoj konferenciji o odnosu životne sredine i zdravlja ljudi. U oktobru 2008. godine, u skladu sa Rješenjem tadašnjeg Ministarstva zdravlja, rada i socijalnog staranja, oformljena je grupa za izradu CEHAP-a.

Konačno, u okviru mjera o zdravstenoj zaštiti stanovništva, a naročito osjetljivih grupa, donešen je Zakon o uslovima i postupku za prekid trudnoće (Sl. list Crne Gore, br. 53/09 od 07.08.2009). Zakon je prepoznao pravo na slobodu odlučivanja o broju i vremenu rađanja djece, uz istovremeno poštovanje dostojanstva i zaštite ličnosti, kao i stvaranje uslova da se postupak prekida trudnoće vrši samo u ustanovama sekundarnog i tercijarnog karaktera. Zakon uvodi Etičkog komiteta Kliničkog centra Crne Gore, kao tijelo koje daje stručnu ocjenu o opravdanosti prekida trudnoće u periodu od 20. do 32. sedmice od dana začeća, i ima za cilj da zaštiti zdravlje, smanji mogućnost postintervenatnih komplikacija na najmanju moguću mjeru, te sačuva reproduktivno zdravlje ženske populacije.

Ovaj Zakon u potpunosti je usklađen sa Konvencijom o zaštiti ljudskih prava i dostojanstva ljudi u odnosu na primjenu biologije i medicine, obezbjeđuje da se intervencije na polju zdravstva obavlja isključivo nakon što je osoba nad kojom se vrši intervencija dala slobodan i informisan pristanak i obezbjeđuje zaštitu prava osoba koje nijesu u mogućnosti da daju pristanak za medicinsku intervenciju.

Zakon o asistiranom reproduktivnim tehnologijama nalazi se u skupštinskoj proceduri. Ovim zakonom urediće se pitanje obezbjeđivanje sigurnosti pacijenata u postupcima vještačke oplodnje, zasnovane na etičkim principima i medicinskoj tehnologiji, kao i uslovi za postizanje kvaliteta rada zdravstvenih ustanova u primjeni ovih tehnologija.

Identifikacija glavnih problema sa implementacijom zadataka NSOR-a i izazova za naredni period: U skladu sa obavezama i Zakonom o bezbjednosti hrane potrebno je intenzivirati izradu podzakonskih akata.

Kao što je u prošlogodišnjem izveštaju navedeno, u skladu sa preporukama Strategije bezbjedne hrane, formirani su stručni timovi koji su obišli laboratorije koje se bave kontrolom bezbjednosti hrane (Institut za javno zdravlje, JU CETI i Dom zdravlja Bar), ali još nije izvršena revizija njihovih ovlaštenja. Još uvijek se čeka proces završetka akreditacija svih laboratorija (do kraja 2010. godine). Laboratorije se nalaze na različitim stepenima akreditacije – Dom zdravlja Bar u

pripremi, IJZ čeka da se useli u novu zgradu kako bi se proces akreditacije finalizovao, dok je CETI jedan deo metoda koje koriste u radu akreditovao.

3.3.4 Ravnopravnost i socijalna zaštita

Prioritetni zadaci NSOR-a

1. Povećanje kvaliteta usluga socijalne zaštite i ekonomsko osnaživanje lica u stanju socijalne potrebe
2. Jačanje rodne ravnopravnosti

Socijalna zaštita: U ispunjavanju prvog prioritenog zadatka NSOR-a, poboljšanja kvaliteta usluga socijalne zaštite i osnaživanja lica u stanju socijalne potrebe, došlo je do realizacije velikog broja aktivnosti, kako konkretnih projekata tako i poboljšanja zakonskog okvira koji reguliše ova pitanja.

U cilju realizacije projekta Jačanje kapaciteta za implementaciju Strategije za suzbijanje siromaštva i socijalne isključenosti 2007-2011. godine, Svjetska banka je u maju 2008. godine dodijelila grant u iznosu 337.805 USD, čiji su korisnici Ministarstvo rada i socijalnog staranja i Ministarstvo finansija. Ovaj projekat se odnosi na obezbjeđenje računске opreme, obuku kadrova i finansiranje projekata NVO koji se odnose socijalne i dječje zaštite.

U skladu sa Akcionim planom Strategije razvoja socijalne i dječje zaštite 2008-2012, na osnovu odredbi Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti od 01.01.2009 godine, povećane su naknade za pojedina osnovna prava iz socijalne i dječje zaštite, i to za materijalno obezbjeđenje porodice i dodatak za djecu 10%, njege i pomoć drugog lica za 20% i lične invalidnine za 50%. U toku su aktivnosti na razvoju i uspostavljanju novog informacionog sistema u oblasti socijalne i dječje zaštite. U prvoj fazi inovira se postojeći informacioni sistem za materijalno obezbjeđenje porodice i dodatak za djecu i uspostavlja se novi za pravo na njegu i pomoć drugog lica i ličnu invalidninu. U toku su aktivnosti u saradnji sa relevantnim međunarodnim organizacijama na uspostavljanju standarda u oblasti socijalne i dječje zaštite. U pojedinim opštinama vode se aktivnosti na izradama lokalnih planova zaštite, najvećim dijelom u saradnji sa centrima za socijalni rad i predstavnicima civilnog sektora.

Prioriteti Strategije razvoja socijalne zaštite starih lica 2008-2012 godina su utvrđivanje standarda, podrška lokalnoj samoupravi u donošenju planova i programa socijalne zaštite starih lica, pronalaženje održivog rješenja za program pomoć u kući i nastavak aktivnosti na izgradnji objekata za palijativnu njegu. Shodno navedenim prioritetima, otvoren je objekat za palijativnu njegu JU Dom starih „Grabovac“ u Risnu, kojima ima kapacitet dovoljan za smještaj 92 korisnika. Završen je stambeni objekat Doma starih u Bijelom Polju, kapaciteta za oko 300 korisnika.

U saradnji sa Zavodom za zapošljavanje Crne Gore i lokalnim samoupravama realizuje se Projekat pomoći u kući. U ovom projektu u 16 opština zaposleno je 170 gerentodomaćica, koje brinu o preko 1200 lica. Za 2009. godinu predviđeno je da sredstva budu obezbijedena na državnom nivou (od Zavoda za zapošljavanje Crne Gore, Ministarstva rada i socijalnog staranja,

Republičkog Fonda penzijskog i invalidskog osiguranja) i od opština u odnosu po 50%. U opštini Pljevlja urađen je Akcioni plan socijalne zaštite starih lica i potpisan Memorandum o saradnji na razvoju zaštite starih lica. U Opštini Podgorica u završnoj fazi su aktivnosti na izradi Akcionog plana za zaštitu starih lica. Očekuje se u narednom periodu dalja saradnja sa organima lokalne uprave u pogledu unapređenja zaštite ove kategorije stanovništva.

Osnovni cilj Strategije za integraciju osoba sa invaliditetom u Crnoj Gori 2008-2016. je unaprjeđenje ovih položaja i njihovo ravnopravno učešće u svim oblastima društva. U ovom izvještajnom periodu, usvojen je Akcioni plan za period 2008-2010. godine. Kao jedan od najvažnijih pomaka u obezbjeđivanju prava licima sa invaliditetom je usvajanje Zakona o ratifikaciji Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom sa Opcionim protokolom u julu 2009. godine. U izvještajnom periodu, usvojeni su, takođe, Zakon o povlastici na putovanje lica sa invaliditetom (decembar 2008. godine) i Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom (avgust 2008. godine). U toku su aktivnosti na izradi Zakona o zaštiti osoba sa invaliditetom od diskriminacije. Navedeni Zakon nije donesen u predviđenom roku, imajući u vidu da je u toku donošenje opšteg zakona protiv diskriminacije.

U toku su aktivnosti, koje se odnose na izgradnju Dnevnih centara za djecu sa posebnim potrebama. Pored Dnevnog centra, koji uspješno funkcioniše u Bijelom Polju, završena je izgradnja objekta Dnevnog centra u Nikšiću, a uskoro se očekuje završetak izgradnje objekata u Pljevljima, Beranama i Ulcinju. Potpisan je Memorandum o saradnji sa Opštinom Bar, za izgradnju objekta Dnevnog centra. Ove aktivnosti će se i dalje nastaviti u saradnji sa lokalnom upravom i relevantnim NVO. Pri kraju su aktivnosti na rekonstrukciji Specijalnog zavoda „Komanski most“ u Podgorici u cilju poboljšanja uslova smještaja lica umjereno i teško ometenih u mentalnom razvoju.

Aktivnosti na obezbjeđivanju smještaja za raseljena lica i reviziju postojećih, sprovodi Zavod za zbrinjavanje izbjeglica. U toku 2008. godine završena su i useljena naselja u Nikšiću (smješteno 18 porodica).²⁰ Beranama (24 porodice) i Pljevljima (10 porodica). Sa lokalnim upravama Herceg Novog, Bara, Plava i Berana, odvijale su se aktivnosti u cilju određivanja novih lokacija za gradnju stambenih jedinica za ova lica, što je i uslov za dobijanje međunarodne, preventivno EU, pomoći.

Zavod za zbrinjavanje izbjeglica imao je niz drugih aktivnosti. U svrhu dodjele jednokratnih pomoći i pokrića dijela pogrebnih troškova obezbijeđeno je 48.707 €, dok je u saradnji sa njemačkom NVO „HELP“ realizovan projekat raspodjele građevinskog materijala i podijeljeno 72 paketa za isto toliko porodica. U okviru projekta Visokog komesarijata Ujedinjenih nacija za izbjeglice (UNHCR), i Ministarstva rada i socijalnog staranja “Obezbeđenje pomoći raseljenim licima u Crnoj Gori u skladu sa pozitivnim propisima iz oblasti socijalne i dječje zaštite za 2009 godinu“ 150 porodica koristi pravo na pomoć.²¹

²⁰ Za Nikšić i Berane Investitor projekta bila je Evropska agencija za rekonstrukciju (EAR), dok Investitor bila Vlada Savezne republike Njemačke. Svi projekti su realizovani u saradnji sa lokalnom samoupravom, koja je obezbijedila zemljište i infrastrukturu.

²¹ Finansijska sredstva za realizaciju projekta u cjelosti je obezbijedio UNHCR. Projekat predstavlja nastavak aktivnosti zaštite raseljenih lica započetog 2005. godine.

U oblasti poboljšanja ekonomskog i socijalnog položaja RAE populacije u Crnoj Gori, ostvareni su određeni pomaci. Osnovni cilj Strategije za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori 2008-2012 u domenu zapošljavanja je osposobljavanje romske populacije za veći nivo konkurentnosti na tržištu rada, eliminisanje otvorene i prikrivene diskriminacije i povećanje stope zaposlenosti. Zavod za zapošljavanje Crne Gore sprovodi aktivnu politiku zapošljavanja i pokušava da utiče na smanjenje broja nezaposlenih kroz slijedeće programe namijenjene romskoj populaciji: kursevi opismenjavanja, obuka za zanimanje iz oblasti zanastva po kraćenim programima, stručno osposobljavanje kao i javni radovi (lokalni i državni) zasnovani na socijalno korisnom-neprofitnom radu.

Projektom „Romi vidljivi na tržištu rada“, sprovedena je anketa o obrazovnom i radnom statusu radno sposobnih Roma koji su na evidenciji Zavoda za zapošljavanje. Projektom „Druga šansa“, obuhvaćeno je nekoliko grupa Roma i Egipćana iz Podgorice i Nikšića radi funkcionalnog opismenjavanja i stručnog osposobljavanja. Projekat „Smanjenje socijalne ugroženosti domicilne RAE populacije“, koji sprovodi Zavod za zapošljavanje i UNDP predstavlja pokušaj unapredjenja profesionalnih kvalifikacija Roma i stvaranje šanse za bolji uspjeh na tržištu. Započet je Projekat „Pomoć za novorođenčad RAE populacije“, kojim se za svako novorođenče dodjeljuje 100 € Sredstva su obezbijedena u Budžetu Crne Gore u ukupnoj vrijednosti 15.000,00 € Dodijeljeno je 5.100 €, za 51 lice.

U saradnji sa NVO „HELP“ Direkcija za MSP već dugi niz godina sprovodi „Program smanjenja siromaštva putem podrške započinjanju sopstvenog biznisa i socijalno-ekonomska integracija izbjeglica,“ gdje su uključeni i Romi u okviru grupe izbjeglih i raseljenih lica. U toku 2008. godine podržano je 170 grantova ukupne vrijednosti 224 304,93 € Podaci za 2009. godinu nijesu dostupni jer je realizacija u toku.

Jedan od najvažnijih pomaka u dugoročnom poboljšanju statusa izbjeglica i raseljenih lica predstavlja usvajanje Predloga Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o strancima kojim će se raseljenim licima iz bivših jugoslovenskih republika i interno raseljenih lica sa Kosova koji borave u Crnoj Gori, omogućiti da dobiju status stranca sa stalnim nastanjenjem u Crnoj Gori. Vlada Crne Gore je usvojila Predlog ovog zakona u septembru 2009. godine, kao i Akcioni plan za rješavanje statusa raseljenih lica iz bivših jugoslovenskih republika i interno raseljenih lica sa Kosova koji borave u Crnoj Gori, što će doprinijeti rješavanju obima njihovih prava, kao važnog činioca u procesu ispunjenja preostalih obaveza za viznu liberalizaciju. Pri reviziji AP-a NSOR-a, treba definisati mjere koje se tiču raseljenih lica u skladu sa odrednicama novog zakona.

Vlada Crne Gore, u skladu sa Zakonom o azilu, donijela je Uredbu o novčanoj pomoći za lice koje traži azil, kojima je priznat status izbjeglice i kojima je odobrena dodatna novčana pomoć.

Rodna ravnopravnost: U oblasti rodne ravnopravnosti, ovaj Izvještaj obuhvata i informacije koje se odnose na prošlogodišnji izvještajni period, s obzirom na to da u to vrijeme podaci nijesu bili dostupni.

Donošenjem Ustava Crne Gore kao nezavisne države, dat je jak osnov za uvođenje i uređivanje rodne ravnopravnosti. Ustavom je utvrđeno da država jemči ravnopravnost žene i muškarca i razvija politiku jednakih mogućnosti (član 18). Novo ustavno načelo je i zabrana svake

neposredne ili posredne diskriminacija, po bilo kom osnovu. Za ostvarivanje rodne ravnopravnosti značajno je ustavno određenje po kojem su potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava predstavljaju sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretka, imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i neposredno se primjenjuju kada odnose uređuju drugačije od unutrašnjeg zakonodavstva (član 9).

Skupština Crne Gore je 2007. godine donijela Zakon o rodnoj ravnopravnosti, kojim je ustanovljeno Ministarstvo za ljudska i manjinska prava kao organ državne uprave nadležan za ostvarivanje rodne ravnopravnosti. Zakonom su propisani i mehanizmi za postizanje rodne ravnopravnosti. Na prijedlog Ministarstva za zaštitu ljudskih i manjinskih prava Vlada Crne Gore je, na sjednici održanoj 31. jula 2008. godine, usvojila Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori (PAPRR za period 2008-2012.). Plan je pripremila Kancelarija za rodnu ravnopravnost, koja od 16. aprila 2009. godine, funkcioniše u okviru Ministarstva.²²

Kancelarija za rodnu ravnopravnost je u proteklom periodu organizovala održavanje konferencija/okruglih stolova/kampanja na teme: nasilja u porodici (25. novembra do 10. decembra 2008), EU i rodna ravnopravnost (13-14 novembra 2008), žene Romkinje u Crnoj Gori (27. septembra 2009), žene na tržištu rada (juna 2008), rodna ravnopravnost i informaciono društvo (odštampana je publikacija i održana konferencija za štampu 17. maja 2009), statistika polova, upotreba rodno senzitivnog jezika i druge. Tokom 2008. i 2009. godine finansijski je potpomognut rad organizacija civilnog društva koje rade na promovisanju rodne ravnopravnosti.

U organizaciji Kancelarije za rodnu ravnopravnost i Misije OEBS-a u Crnoj Gori realizuje se projekat koji ima za cilj uspostavljanje mehanizama za rodnu ravnopravnost na nivou opština. Edukativni program o rodnoj ravnopravnosti za službenike državnih organa Crne Gore počeo je da se realizuje aprila 2007. godine i u kontinuitetu traje do danas. Cilj programa je da doprinese stvaranju kritične mase zaposlenih u Vladi koji će unaprijediti svoje znanje o problematici rodne ravnopravnosti i potom doprinjeti uvođenje „*gender mainstreaminga*” u sva područja nacionalne politike, takođe tokom 2008. i 2009. godine održani su ciklusi seminara za žene iz političkih partija u saradnji sa fondacijom Konrad Adenauer.

U cilju upoznavanja predstavnika/ca NVO i vladinih službenika sa suštinom Zakona o rodnoj ravnopravnosti, Kancelarija za rodnu ravnopravnost izdala je publikaciju „Komentar Zakona“ koju su pripremili eksperti iz oblasti zakonske regulative i rodne ravnopravnosti. Komentar sadrži teoriju i praksu politike rodne ravnopravnosti sa konkretnim i primjenljivim primjerima iz praksue zemalja u regionu kao i evropskih zemalja.

Shodno Planu aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti u novembru organizovana je Međunarodna konferencija „Žene u sektoru bezbjednosti – Rezolucija 1325 SBUN,“ u organizaciji Ministarstva inostranih poslova, Ministarstva odbrane, Ministarstva unutrašnjih

²² Kancelarija za rodnu ravnopravnost osnovana je Odlukom Vlade RCG 27. marta 2003. godine u cilju koordiniranja aktivnosti svih vladinih i nevladinih tijela i institucija, lokalnih i međunarodnih organizacija koja se bave pitanjima jednakosti polova i ženskim ljudskim pravima. Vlada Crne Gore je, na svojoj sjednici od 16. aprila 2009, usvojila Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva za zaštitu ljudskih i manjinskih prava, kojim je utvrđeno Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti. U Odjeljenju je predviđeno da posao obavlja 7 službenika/ca i namještenika/ca, čime su se stekli uslovi za preuzimanje službenika/ca koji su obavljali poslove u Kancelariji za rodnu ravnopravnost.

poslova i javne uprave i Kancelarije za rodnu ravnopravnost. Konferencija je okupila predstavnike/ce Albanije, Bosne i Hercegovine, Makedonije, Slovenije, Srbije, Hrvatske i Crne Gore kao i predstavnike/ce međunarodnih organizacija koje se bave ovim pitanjima. Na Konferenciji se govorilo o tome šta je do sada urađeno u odnosu na implementaciju Rezolucije 1325 i napravljeni su zaključci i preporuke za budući rad u tom smislu.

Kancelarija je, u saradnji sa Organizacijom za bezbjednost i saradnju u Evropi (OSCE) – Misija u Crnoj Gori, Fondacijom Institut za otvoreno društvo - Predstavništvo u Crnoj Gori (FOSI ROM) i Timom Ujedinjenih nacija za Crnu Goru (UNCT) organizovala kampanju “16 dana aktivizma protiv nasilja u porodici” koja je sprovedena u periodu 25. novembra – 10. decembra 2008. godine. Kampanju su podržali Vaterpolo-plivački, Košarkaški, Fudbalski i Odbojkaški savezi Crne Gore. Ova kampanja poziva muškarce da se uključe u rješavanje problema tako što će učiti buduće generacije da nasilje nije pravi put. Ciljna grupa ove kampanje su muškarci – kao očevi, treneri, učitelji, ujac, stričevi, braća i mentori – koji provode vrijeme sa dječacima predtinejdžerskog i tinejdžerskog uzrasta. Kampanja je uključila distribuciju postera i bilborda u svim crnogorskim opštinama, emitovanje TV spota i radio džinglova, promociju kampanje na sportskim događajima u Crnoj Gori u navedenom periodu, tematske emisije u elektronskim kao i članke u pisanim medijima. Kampanja je dobro prihvaćena u javnosti i mediji su obezbijedili prostor za ovo pitanje.

Kancelarija za rodnu ravnopravnost pokrenula je Forum za saradnju sa organizacijama civilnog društva u okviru koga je predviđeno da se sastanci održavaju svaka tri mjeseca. Planirano je da se rad organizuje na način da se vremenom naprave radne grupe po temama iz PAPRR-a. Prvi sastanak je održan 20. marta 2008. godine.

Prva generacija škole “Rodne studije“ završila je obuku na Univerzitetu Mediteran. Polaznici/e studija bili su studenti/kinje Univerziteta Meditera, predstavnici/e državnih institucija i nevladinih organizacija. Studije su trajale šest dana i bile su podijeljene na pet tematskih cjelina: Socijalni kontekst i temelji rodne ravnopravnosti; Normativno – pravni i institucionalni okvir rodne ravnopravnosti; Rodna ravnopravnost u ekonomiji; Rodna dimenzija kulturnog i umjetničkog stvaralaštva; Obrazovanje, ljudski resursi i rodna ravnopravnost. Glavni ciljevi Škole bili su upoznavanje polaznika/ca sa standardima rodne ravnopravnosti sadržanih u međunarodnim dokumentima koje je Crna Gora ratifikovala kao i upoznavanje sa obavezama države u vođenju politike jednakih mogućnosti u kontekstu pridruživanja EU. Rodne studije predstavljaju pilot projekat koji bi trebalo da vodi uspostavljanju interdisciplinarnih rodni studija na Univerzitetu Mediteran.

Identifikacija glavnih problema sa implementacijom zadataka NSOR-a i izazova za naredni period: Problemi sa kojima se Ministarstvo za ljudska i manjinska prava – Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti susrijetalo u realizaciji gore pobrojanih aktivnosti su nedostatak kadrovskih kapaciteta kao i nedovoljna uključenost dijela institucija koje su zadužene za implementaciju pojedinih djelova Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti. Izazovi koji u narednom periodu stoje jesu rad na ekonomskom osnaživanju žena, povećanju broja žena na mjestima političkog odlučivanja kao i borba protiv nasilja u porodici.

3.3.5 Kultura i mediji

Prioritetni zadaci NSOR-a

1. Očuvanje kulturnih dobara i kulturne raznolikosti
2. Profesionalizacija medija i ostvarivanje značajnijeg doprinosa medija podizanju svijesti o održivom razvoju i slobodnom pristupu informacijama

U cilju sprovođenja prvog zadatka NSOR-a za oblasti kulture i medija, u avgustu 2008. godine usvojen je Zakon o kulturi (Sl. list CG, br. 49/08). Članom 6 ovog Zakona uređeno je donošenje Nacionalnog programa razvoja kulture kao strateškog dokumenta, kojim se utvrđuju dugoročni ciljevi i prioriteti razvoja kulture i organizacione kao i finansijske i administrativne mjere za njihovo ostvarivanje. Programom rada Vlade Crne Gore, izrada predloga zakona o kulturnim dobrima, muzejskoj, bibliotečkoj i arhivskoj djelatnosti, planirana je za III kvartal 2009. godine. U maju 2009. godine Vlada je usvojila Nacrt zakona o kulturnim dobrima i program javne rasprave. Usvajanje nacrta ostala tri zakona i program javne rasprave, ušlo je u proceduru u septembru dok se usvajanje sva četiri zakona planira do kraja 2009. godine

U vezi sa mjerom izrade baze podataka o kulturnim dobrima, Republički zavod za zaštitu spomenika kulture u kontinuitetu je vršio pripreme za stvaranje uslova za izradu baze podataka, što je podrazumijevalo reviziju postojeće dokumentacije za nepokretne i pokretne spomenike kulture. U okviru programa NMCG DATA koji se primjenjuje u Narodnom muzeju Crne Gore od 2004. godine, obrađeni su i unijeti u bazu podaci za još 2.000 muzejskih predmeta. U navedenom periodu, program je rekodifikovan i usklađen sa UNESCO-vim muzejskim dokumentacionim standardom ICOM-CIDOC. Isti program je usklađen i prilagođen za potrebe obrade muzejskog materijala Prirodnjačkog muzeja CG, koji je u ovom periodu obradio i unio u bazu podatke za 2.000 muzejskih predmeta. Još uvijek nije u funkciji jedinstveni informacioni sistem za umrežavanje ustanova iz oblasti zaštite kulturne baštine.

U okviru projekta Arheološka karta Crne Gore sprovedeno je rekognosciranje na teritoriji opština: Tivat, Bar i Žabljak. U cilju jačanja medijske kampanje o kulturnoj raznolikosti, usvojen je Zakon o ratifikaciji konvencije o zaštiti i promociji raznolikosti kulturnih izraza (Sl. list CG, br. 3/08-102).

U ostvarenju drugog prioritetnog zadatka NSOR-a, profesionalizacije medija i ostvarivanja njihovog značajnijeg doprinosa podizanju svijesti o održivom razvoju i slobodnom pristupu informacijama, nije bilo značajnijeg pomaka. Izrada i usvajanje Zakona o nedozvoljenoj koncentraciji u štampanim medijima povučeno je iz procedure zbog mišljenja Evropske Komisije, da opšti Zakon o zaštiti konkurencije (Sl. list RCG, br. 69/05) obuhvata i ovu oblast.

Vlada Crne Gore je na sjednici od 31.07.2008. godine donijela Program razvoja kulture na sjeveru Crne Gore i zadužila Ministarstvo kulture sporta i medija i Direkciju javnih radova da ovaj Program realizuju u 2009. godini. Programom je obuhvaćeno 11 opština, i to: Plav, Andrijevica, Berane, Rožaje, Kolašin, Mojkovac, Bijelo Polje, Pljevlja, Žabljak, Šavnik i Plužine. Zadaci ovog programa su kontinuirana produkcija kulturnih i umjetničkih programa i rekonstrukcija, adaptacija i tehničko-tehnološko opremanje postojećih domova kulture.

Prvi zadatak realizuje se pod nazivom *Crna Gora jedna kulturna adresa*, i odvija se pod pokroviteljstvom Ministarstva kulture, sporta i medija. Nosioци aktivnosti su Crnogorsko narodno pozorište, Muzički centar Crne Gore i Narodni muzej Crne Gore. Program obuhvata cjelovito korišćenje kulturnih potencijala Crne Gore i lokalnih zajednica u cilju povećanja kvaliteta umjetničkog stvaralaštva, podizanja opšteg nivoa kulturnog života, poštovanja specifičnosti i kulturnih potreba i navika pojedinaca i grupa, razvoja i afirmacije kulturnih potreba, programske i organizacione održivosti lokalnih ustanova kulture, povećanje ambicija i komplementarnosti kulturnih sektora. Realizacija multidisciplinarnih programa (pozorišne predstave, filmske produkcije, muzički programi i muzejske izložbe) počela je u februaru 2009. godine i trajeće do kraja kalendarske godine.

U prošlogodišnjem Izvještaju naglašeno je da ne postoji subjekat koji se bavi prikupljanjem, sintezom i statističkom obradom podataka o medijskoj zastupljenosti teme održivog razvoja, odnosno povećanju programskih sadržaja posvećenih pitanjima održivog razvoja u štampanim i elektronskim medijima. S obzirom da u proteklom periodu nije formirano tijelo koje bi se bavilo ovim važnim pitanjima, ne postoje podaci o tačnom broju članaka, odnosno broju sati u radio i TV emisijama na temu održivog razvoja.

Identifikacija glavnih problema sa implementacijom zadataka NSOR-a i izazova za naredni period: Donošenje Zakona o kulturi (Sl. list CG, br. 49/08), uslovilo je zastoj na izradi Nacionalne strategije o kulturnoj politici, ali se u skladu sa pomenutim Zakonom, koji uređuje sva opšta pitanja iz djelatnosti ustanova i subjekata u oblasti kulturne baštine uopšte, pristupilo se izradi Nacionalnog programa razvoja kulture. Zbog donošenja ovog Zakona se, takođe, kasnilo sa izradom seta zakona o kulturnim dobrima.

Baza podataka o kulturnim dobrima (nepokretnim i pokretnim) nije urađena i sa tim se kasni zbog donošenja seta zakona koji uređuju, pored ostalog, i poslove na obradi podataka za unos u bazu. Arheološka karta Crne Gore je projekat koji prevazilazi kadrovske potencijale Centra za arheološka istraživanja Crne Gore, kao jedinog nosioca aktivnosti. Zbog toga je urađeno rekognosciranje samo teritorija osam opština.

Očuvanje kulturnih dobara i kulturne raznolikosti zavisiće, u velikoj mjeri, od dinamike usvajanja Nacionalnog programa razvoja kulture, koji će definisati institucionalne nosioce mjera. Pored toga, usvajanje četiri zakona iz obe oblasti, podrazumijevaće reorganizaciju samog Ministarstva, ali i državnih ustanova kao i angažovanje određenog broja odgovarajućih stručnjaka.

Za zadatak koji se odnosi na oblast medija, u narednom periodu treba obezbijediti aktivno učešće Sektora za medije resornog ministarstva.

3.3.6 Urbani razvoj

Prioritetni zadaci NSOR-a

1. Zaustavljanje nelegalne gradnje i legalizacija objekata uz poštovanje principa i ciljeva Bečke deklaracije, i korišćenje pozitivnih iskustava drugih zemalja u suzbijanju nelegalne gradnje
2. Poboljšanje kvaliteta života i bezbjednosti u urbanim sredinama, sa posebnim osvrtom na uslove života specifičnih (marginalnih) ciljnih grupa; uspostavljanje odgovornog odnosa građana prema urbanoj sredini

U sagledavanju problema nelegalne gradnje, neophodno je uzeti u obzir dva aspekta. Jedan se odnosi na proces otklanjanja uzroka, što se realizuje kroz donošenje novih planova kao i kroz pojednostavljene procedure njihovog donošenja. Drugi aspekt je otklanjanje posljedica postojeće nelegalne izgradnje, kroz primjenu Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata, formiranjem inspekcije za zaštitu prostora, izmjenom i dopunom Krivičnog zakona. Kao jedan od osnovnih preduslova za uspješno rješenje ovog problema, treba naglasiti potrebu daljih aktivnosti na uspostavljanju koordinacije i usklađenosti u radu svih relevantnih subjekata.

Najvažnija aktivnost u ovom izvještajnom periodu u oblasti urbanog razvoja je priprema projekta organizovanja informalnih naselja u cilju otklanjanja seizmičkog rizika, urbane organizacije naselja i infrastrukturnog uređenja životnog prostora. Po Bečkoj konvenciji, informalna naselja su ljudska naselja koja iz brojnih razloga ne zadovoljavaju pravne norme (i sagrađena su bez poštovanja formalnih procedura svojine, prenosa svojine, kao i propisa kojima se reguliše urbanizacija i izgradnja). Stoga, ciljevi pokrenutog projekta su:

- Organizacija naselja u kojima je bezbjedno živjeti odnosno stvaranje naselja u kojima će se adekvatnim intervencijama u prostoru smanjiti ili ukloniti rizik od prirodnih katastrofa, posebno zemljotresa.
- Plansko i urbanističko uređenje prostora na način koji će omogućiti kvalitetan život, estetsku privlačnost i održivost.
- Izgradnja i organizacija infrastrukturnih uslova, što predstavlja osnov kvalitetnog života, kao i razvoja poslovnog ambijenta uz implementaciju energetske efikasne sistema.
- Izgradnja škola, biblioteka, domova zdravlja, pošta, banaka i drugih neophodnih socijalnih i javnih institucija, kao glavnog dokaza postizanja kvalitetnog životnog ambijenta.
- Smanjenje štetnog uticaja na životnu sredinu. Sa novim planiranjem i urbanističkim uređenjem prostora, kao i implementacijom kvalitetnih građevinskih standarda, svaki prostor može postići razvoj na način koji u što manjoj mjeri narušava životnu sredinu.
- Stvaranje sredina u kojima ne postoji visok rizik po zdravlje ljudi. Kvalitnim infrastrukturnim opremanjem prostora, kao i obezbjeđenjem izgradnje adekvatnih zdravstvenih institucija, smanjiće se rizik od pojave činioca ugrožavanja zdravlja ljudi, naročito sa epidemiološkog aspekta.
- Povećanje prihoda države i institucija koji bi bili alocirani za stvaranje uslova za održiv razvoj lokalnih zajednica.

U okviru mjere NSOR-a o omogućavanju prilaza za hendikepirana lica javnim i obrazovnim institucijama, došlo je do pomaka u zakonskom okviru. Uklanjanje arhitektonskih barijera regulisano je Zakonom o uređenju i izgradnji objekata (Sl list CG, br 51/08) i Pravilnikom o bližim uslovima i načinu prilagođavanja objekata za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti (Sl list CG, br. 10/09). Ovim pravnim aktivima dat je rok od 5 godina za prilagođavanje objekata shodno propisanim odredbama.

Identifikacija glavnih problema sa implementacijom zadataka NSOR-a i izazova za naredni period: Proces nedovoljno kontrolisane urbanizacije na prostoru pojedinih lokalnih samouprava nastavljen je i u periodu nakon usvajanja NSOR. Razlozi se nalaze u ambicijama za zadovoljenje razvojnih potreba obima znatno većeg nego što je prag održivosti predmetnih predjela. Brojni izazovi se očekuju za naredni period. Neophodno će biti preispitati postojeća planska dokumenta sa aspekta održivosti kao i uspostaviti direktnije veze procesa planiranja, posebno na lokalnom nivou sa ciljevima i zadacima iz NSOR-a. Izazov će biti i definisanje jasnijih parametara zaštite pojedinih područja, kao i standarda planiranja u tim prostorima, posebno kada se ima u vidu obalni prostor.

U narednom periodu, na bazi Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata treba potpuno ažurirati baze podataka za sve objekte koji su građeni bez građevinske dozvole. Izazovi se tiču i izrade preostalog dijela potrebnih planskih dokumenata i unaprijeđenja postojećeg zakonskog okvira sa implementacijom odgovarajućih instrumenata za sprovođenja planova i unaprijeđenje sistema zemljišne politike.

4 Finansiranje implementacije NSOR-a

Budžetska politika za 2008. godinu predviđala je dalje uravnoteženje budžeta, integraciju vanbudžetskih fondova, smanjenje fiskalnog opterećenja za privredu i građane, implementaciju kapitalnog i programskog budžeta i početak implementacije srednjoročnog okvira. Trend rasta tekućih budžetskih prihoda omogućio je rebalans budžeta Crne Gore, tako da je krajem jula 2008. godine Skupština Crne Gore usvojila Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o budžetu Crne Gore za 2008. godinu kojim je izvršen rebalans.

Na donošenje zakona o izmjenama i dopunama Zakona o budžetu Crne Gore uticalo je sledeće: promjena strukture i povećanje tekućih budžetskih prihoda značajno iznad plana; primjena novih zakonskih rješenja kojima se reguliše način i obračun zarada i drugih primanja državnih, javnih funkcionera i nosilaca pravosudnih i ustavnosudskih funkcija; povećanje izdataka u Tekućem budžetu; povećanje i izmjena strukture Kapitalnog budžeta; povećanje transfera Fondu PIO nakon usvajanja Zakona o obeštećenju korisnika prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja i povećanje transfera Zavodu za zapošljavanje u skladu sa Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o zapošljavanju.

Tabela : Primici budžeta bez državnih fondova po izvorima i vrstama u 2008. godini

Ekonomska klasifikacija	Opis	Ostvarenje	% ukupnih primitaka
7	Primici	831,658,212.69	100.00%
71	Tekući prihodi	800,600,805.35	96.27%
711	Porezi	703,847,091.92	84.63%
7111	PIT	111,918,603.99	13.46%

7112	Porez na dobit pravnih lica	62,803,344.12	7.55%
7113	Porez na imovinu	11,428,331.24	1.37%
7114	Porez na dodatu vrijednost	315,936,465.02	37.99%
7115	Akcize	120,303,864.65	14.47%
7116	Porez na međunarodnu trgovinu i transakcije	72,926,890.00	8.77%
7118	Ostali republički porezi	8,529,592.90	1.03%
713	Takse	21,379,848.19	2.57%
7131	Administrativne takse	13,105,074.11	1.58%
7132	Sudske takse	7,688,705.01	0.92%
7133	Boravišne takse	544,318.97	0.07%
7136	Ostale takse	41,750.10	0.01%
714	Naknade	38,239,154.10	4.60%
7141	Naknada za korišćenje dobara od opšteg interesa	2,856,435.93	0.34%
7142	Naknada za korišćenje prirodnih dobara	3,925,540.16	0.47%
7143	Ekološke naknade	9,210,786.37	1.11%
7144	Naknade za priređivanje igara na sreću	5,175,563.96	0.62%
7148	Naknade za puteve	7,089,990.17	0.85%
7149	Ostale naknade	9,980,837.51	1.20%
715	Ostali prihodi	37,134,711.14	4.47%
7151	Prihodi od kapitala	8,577,921.81	1.03%
7152	Novčane kazne i oduzete imovinske koristi	9,426,425.07	1.13%
7153	Prihodi koje organi ostvaruju vršenjem svoje	3,907,857.77	0.47%
7155	Ostali prihodi	15,222,506.49	1.83%
72	Primici od prodaje imovine	17,899,276.54	2.15%
73	Primici od otplate kredita i sredstva prenešena	2,412,209.76	0.29%
74	Donacije i transferi	2,235,692.06	0.27%
75	Pozajmice i krediti	8,510,228.98	1.02%
	Pad depozita	70,129,211.28	
	Ukupno	901,787,423.90	

Izvor: Nacrt završnog računa budžeta za 2008. godinu, Ministarstvo finansija

U ukupnoj strukturi ostvarenih primitaka tekućeg budžeta, prema Predlogu Zakona o završnom računu Budžeta Crne Gore za 2008. godinu, najznačajnije učešće imaju prihodi od poreza (84,6%) i naknade (4,6), dok takse čine 2,6% a ostali prihodi i primici 8,1%.

Tabela : Tekući budžet po izdacima i ekonomskoj klasifikaciji u 2008. godini

Ekonomska klasifikacija	Opis	Ostvarenje	% ukupnih izdataka
4	Izdaci	828,416,564.51	100.00%
41	Tekući izdaci	467,739,014.71	56.46%
411	Bruto zarade i doprinosi na teret poslodavca	265,504,324.89	32.05%
412	Ostala lična primanja	20,413,944.91	2.46%
413	Rashodi za materijal i usluge	106,849,501.62	12.90%
414	Tekuće održavanje	21,537,759.90	2.60%
415	Kamate	21,279,577.98	2.57%
416	Renta	8,260,904.68	1.00%
417	Subvencije	18,592,791.15	2.24%
418	Ostali izdaci	5,300,209.58	0.64%
42	Transferi za socijalnu zaštitu	62,710,308.23	7.57%

421	Prava iz oblasti socijalne zaštite	42,104,253.46	5.08%
4211	Dječiji dodaci	3,842,185.00	0.46%
4212	Boračko-invalidska zaštita	9,035,230.12	1.09%
4213	Materijalno obezbjeđenje porodice	12,881,866.31	1.55%
4214	Porodiljska odsustva	8,195,644.87	0.99%
4215	Tuđa njega i pomoć	4,834,282.71	0.58%
4216	Ishrana djece u predškolskim ustanovama	524,402.53	0.06%
4217	Izdržavanje šticećenika u domovima	2,590,881.50	0.31%
4218	Ostala prava iz oblasti socijalne zaštite	199,760.42	0.02%
422	Sredstva za tehnološke viškove	20,606,054.77	2.49%
43	Transferi institucijama, pojedincima, nevladinom i javnom sektoru	55,239,015.87	6.67%
431	Transferi institucijama, pojedincima, nevladinom i javnom sektoru	55,239,015.87	6.67%
4311	Transferi javnim institucijama	36,705,149.96	4.43%
4312	Transferi nevladinim organizacijama, političkim partijama, strankama i udruženjima	7,811,190.93	0.94%
4313	Transferi pojedincima	8,387,275.28	1.01%
4317	Transferi opštinama	2,285,399.70	0.28%
4319	Transferi javnim preduzećima	50,000.00	0.01%
44	Kapitalni izdaci	71,252,932.41	8.60%
441	Kapitalni izdaci	71,252,932.41	8.60%
4411	Izdaci za infrastrukturu opšteg značaja	1,855,865.92	0.22%
4412	Izdaci za lokalnu infrastrukturu	13,334,401.51	1.61%
4413	Izdaci za građevinske objekte	14,340,077.88	1.73%
4414	Izdaci za uređenje zemljišta	986,213.98	0.12%
4415	Izdaci za opremu	25,355,773.49	3.06%
4416	Izdaci za investiciono održavanje	15,156,665.49	1.83%
4417	Izdaci za zalihe	223,934.14	0.03%
45	Pozajmice i krediti	47,955,930.35	5.79%
46	Otplata dugova	111,081,800.83	13.41%
47	Rezerve	12,437,562.11	1.50%

Izvor: Nacrt završnog računa budžeta za 2008. godinu, Ministarstvo finansija

U strukturi ukupnih izdataka tekućeg budžeta u 2008. godini, prema Predlogu Zakona o završnom računu budžeta Crne Gore za 2008. godinu, najveće učešće imaju tekući izdaci (izdaci za zarade i ostala lična primanja, rashodi za materijal i usluge, tekuće održavanje i dr.), koji čine 56,46% ukupnih izdataka tekućeg budžeta. Transferi za socijalnu zaštitu su činili 7,57% tekućih izdataka, od čega se 5,08% tekućih izdataka odnosilo na prava iz oblasti socijalne zaštite, a 2,49% na sredstva za tehnološke viškove. Transferi institucijama, pojedincima, nevladinom i vladinom sektoru su činili 6,67%, dok su kapitalni izdaci iznosili 8,6% ukupnih izdataka tekućeg budžeta. U okviru kapitalnih izdataka najvažniju stavku čine izdaci za opremu, koji čine 3,06% ukupnih izdataka, dok izdaci za infrastrukturu (od opšteg značaja i na lokalnom nivou) čine 1,83% ukupnih izdataka.

Ukupni rashodi tekućeg budžeta u 2007. godini su iznosili 744,45 miliona € a u 2008. godini 828,42 miliona €. U 2007 i 2008. godini najveći korisnik budžetskih sredstava je bilo Ministarstvo finansija (24,8% i 21,8% ukupnih rashoda tekućeg budžeta, respektivno). Ministarstvo prosvjete i nauke je smanjilo učešće u ukupnim rashodima budžeta sa 15,3% u

2007. godini na 14,9% u 2008. godini. Ministarstvo zdravlja, rada i socijalnog staranja je učešće u ukupnim rashodima tekućeg budžeta povećalo sa 8,2% na 9,2%, dok je učešće Ministarstva saobraćaja, pomorstva i telekomunikacija udvostručeno (sa 0,4% u 2007. godini na 0,8% u 2008. godini).

Organizaciona klasifikacija		2007	Udio u ukupnim rashodima	2008	Udio u ukupnim rashodima
070-074	Ministarstvo finansija	184,454,455.98	24.8%	180,527,833.67	21.8%
080-086	Ministarstvo prosvjete i nauke	113,632,923.95	15.3%	123,355,206.06	14.9%
090-091	Ministarstvo zdravlja, rada i socijalnog staranja	61,189,222.81	8.2%	74,651,662.07	9.0%
100-102	Ministarstvo unutrašnjih poslova i javne uprave	17,593,252.38	2.4%	20,278,342.98	2.4%
110	Ministarstvo saobraćaja, pomorstva i telekomunikacija	2,760,226.20	0.4%	6,770,321.66	0.8%
120	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	12,952,723.80	1.7%	16,904,340.03	2.0%
180	Ministarstvo turizma i zaštite životne sredine	4,499,842.28	0.6%	7,157,301.80	0.9%
190-192	Ministarstvo kulture, sporta i medija	18,806,426.95	2.5%	20,722,743.17	2.5%
470	Ministarstvo odbrane	37,178,699.42	5.0%	47,199,402.89	5.7%
280	Uprava za zajedničke poslove državnih organa	7,588,900.16	1.0%	9,565,528.34	1.2%
290	Direkcija javnih radova	11,413,507.50	1.5%	14,853,232.40	1.8%
480	Fond PIO	61,156,300.71	8.2%	-	
160	Sudstvo	13,574,033.04	1.8%	19,601,194.77	2.4%
660	Direkcija za saobraćaj	21,196,144.37	2.8%	24,172,658.64	2.9%
	Ukupni rashodi navedenih	567,996,659.55	76.3%	565,759,768.48	68.3%
	Ukupni budžetski rashodi	744,448,666.42	100.0%	828,416,564.51	100.0%

Ukupni rashodi posmatranih budžetskih korisnika su smanjili učešće sa 76,3% ukupnih rashoda tekućeg budžeta u 2007. godini na 68,3% u 2008. godini.

U okviru metodologije izrade budžeta, ne postoji mogućnost da se dobiju tačni podaci o količini sredstava koja su utrošena na finansiranje programa posvećenim održivom razvoju. Pored ulaganja u zdravstvo, socijalno staranje i obrazovanje preko resornih Ministarstava, podatak koji je dobijen iz Ministarstva finansija je da se u finansiranje projekata zaštite životne sredine u 2009. godini uložilo 0,15% ukupnih izdataka, što predstavlja značajno smanjenje u odnosu na 0,55% u 2006. godini i zabrinjavajući trend.

S druge strane, poboljšanje u odnosu na prethodne godine predstavlja uvođenje eko naknada. Vlada Crne Gore usvojila je u maju 2008. godine Uredbu o izmjenama i dopunama Uredbe o visini naknada, načinu obračuna i plaćanja naknada zbog zagađivanja životne sredine (Sl. list CG, br. 33 od 27. maja 2008. godine)²³ kojom se uređuju iznosi i načini na koji će domaća i strana pravna i fizička lica plaćati godišnju naknadu za korišćenje drumskih motornih vozila i njihovih priključnih vozila (eko naknada). U periodu u kojem se vršila naplata eko naknade, 15. juna 2008. godine do 29. juna 2009. godine, prikupljena su sredstva u iznosu od 9 235 334,42 € i to od naplate na graničnim prelazima 6 481 022 €, a od prihoda ostvarenih od domaćih pravnih i fizičkih lica prilikom registracije motornih vozila 2 754 312,42 € (procjena je da su ova sredstva oko dva puta veća od navedenog iznosa zbog administrativnih nejasnoća).

Po osnovu naplate eko naknade u periodu 15. jun do 31. decembra 2008. godine ostvareni prihod od stranih državljana iznosio je 5 150 411 €, a od domaćih 1 510 855,93 €, tj. ukupno 6 661 266,93 €. To znači da je u 2009. godini do 29. juna ostvareni prihod iznosio 2 574 067,49 €. Ako se uzmu u obzir navedene administrativne nejasnoće, procjenjuje se da je u Budžetu Crne Gore za 2009. godinu po ovom uplaćeno oko 2 500 000 €. Takođe je procjena da će se u drugom dijelu 2009. godine po osnovu registracije vozila građana Crne Gore ostvariti prihod od oko 2 000 000 € što bi ukupno za 2009. godinu predstavljao prihod od 5 800 000 €.

U članu 27 Zakona o Budžetu za 2009. godinu utvrđeno je da će Direkcija za javne radove za realizaciju kapitalnih projekata Ministarstva turizma i zaštite životne sredine koji se odnose na projekte očuvanja životne sredine, koristiti namjenska sredstva od eko naknada ovog ministarstva u iznosu od 9 600 000 € (Kapitalni budžet) od ukupnih 11 350 000 €. Zbog efekata ekonomske i finansijske krize, predlogom rebalansa Kapitalnog budžeta smanjen je iznos određen za ove projekte na 5 226 000 €. Projekti koji će biti finansirani su:

- sanacija i rekultivacija jalovišta rudnika olova i cinka u Mojkovcu – 2 548 000 €
- izgradnja regionalnih sanitarnih deponija za opštine Kotor, Bar, Pljevlja, Bijelo Polje i Berane – 1 092 000 €
- za izradu glavnih projekata i početak radova za postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u opštinama Plav, Cetinje, Pljevlja i Ulcinj – 730 000 €
- izgradnju punktova za naplatu ekološke naknade – 6 000 €
- integralno upravljanje ekosistemom Skadarskog jezera – 850 000 €

Za dalje unaprjeđenje ovog mehanizma neophodno je osigurati veću transparentnost postupka i kriterijuma za dodjelu sredstava dobijenih kroz naplatu eko-taksi, kao i održivog praćenja procesa sprovođenja odabaranih projekata i programa. Ovi podaci treba da budu dostupni široj javnosti.

Priprema godišnjeg Zakona o budžetu za 2009. godinu je bila obilježena širenjem globalne neizvjesnosti i rastuće vjerovatnoće preliivanja posljedica svjetske ekonomske krize na crnogorsku ekonomiju. Srednjeročni budžetski okvir, kao osnov za vođenje politike javnih finansija u Cmoj Gori u periodu 2009-2012. godine, usmjeren je na dalje smanjenje poreskog

²³ Generalni direktorat Evropske komisije za saobraćaj dao je određene sugestije na Uredbu, tako da je Ministarstvo turizma i zaštite životne sredine pripremilo radnu verziju teksta Uredbe o izmjenama i dopunama Uredbe o visini naknada, načinu obračuna i plaćanja naknada zbog zagađivanja životne sredine, kojim se predviđa početak primjene dijela koji se odnosi na eko naknadu od 01.01.2010. godine.

opterećenja na građane i privredu, stvaranje uslova za nastavak privlačenja stranih direktnih investicija, kao i dalji rast fleksibilne i međunarodno konkurentne ekonomije. Pogoršavanje globalnih ekonomskih prilika uslovlilo je i potrebu revidiranja pojedinih elemenata okvira u cilju ublažavanja negativnih efekata globalne krize u 2009. i 2010. godini.

Upravo zbog efekata krize, koji su se u Crnoj Gori osjetili sa zakašnjenjem u odnosu na druge zemlje, u julu 2009. godine usvojen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o budžetu Crne Gore za 2009. godinu. Tekući budžet je planiran u iznosu od 656,92 miliona €, uz značajnu promjenu strukture izdataka. Naime, učešće tekućih izdataka budžeta u ukupnim izdacima je poraslo na 74,05%, pri čemu zarade i ostala lična primanja čine 42,03% ukupnih izdataka. Kapitalni izdaci čine 5,44% planiranih izdataka tekućeg budžeta, dok transferi za socijalnu zaštitu čine 8,61% ukupnih izdataka. Ovakva struktura izdataka reflektuje i odgovor na krizu, budući da u periodu od nastanka krize nije došlo do smanjenja fonda zarada, dok su, na drugoj strani, iznosi prava po osnovu socijalne i dječije zaštite početkom 2009. godine uvećani za 10%.

Tabela 1. Tekući budžet po izdacima i ekonomskoj klasifikaciji za 2009. godinu

Ekonomska klasifikacija	Opis	Ostvarenje
4	Izdaci	656.918.929,38
41	Tekući izdaci	486.447.273,64
411	Bruto zarade i doprinosi na teret poslodavca	252.992.991,57
412	Ostala lična primanja	23.135.885,30
413	Rashodi za materijal i usluge	113.902.437,98
414	Tekuće održavanje	5.594.426,02
415	Kamate	24.277.000,00
416	Renta	9.589.404,02
417	Subvencije	51.070.000,00
418	Ostali izdaci	5.885.128,75
42	Transferi za socijalnu zaštitu	56.540.106,93
421	Prava iz oblasti socijalne zaštite	48.946.135,00
422	Sredstva za tehnološke viškove	7.573.971,93
423	Prava iz oblasti PIO	20.000,00
43	Transferi institucijama, pojedincima, nevladinom i javnom sektoru	56.169.681,55
44	Kapitalni izdaci	35.760.106,53
45	Pozajmice i krediti	8.131.720,00
47	Rezerve	13.870.040,73

Izvor: Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o budžetu Crne Gore za 2009. godinu

Strateški okvir javnih finansija podrazumijeva nastavak implementacije programskog budžeta kako bi se povećala efektivnost upotrebe poreskih prihoda. Istovremeno, implementacija srednjoročnog budžetskog okvira sa uvođenjem limita budžetske potrošnje za sve budžetske korisnike treba da obezbijedi realizaciju ključnih ciljeva ekonomske politike. Značajan korak u tom pravcu je i integrisanje van-budžetskih fondova u budžet države u 2008. godini, čime je unaprijeđeno upravljanje gotovinom i državnim depozitima, kao i racionalnost trošenja javnih prihoda i transparentnost javnih finansija.

Bitnu komponentu napora na unapređivanju javnih finansija u Crnoj Gori predstavlja i nastavak implementacije Kapitalnog budžeta. U toku je formiranje baze podataka o svim projektima, koji su povezani sa budžetom, koja će poslužiti za adekvatnu analizu fiskalnih rizika, kao i poboljšanje procesa donošenja odluka kod izbora prioriteta.

Crna Gora, u svijetlu potencijalne kandidature za članstvo u EU, ima za cilj jačanje institucionalnih kapaciteta, usklađivanje sa propisima Evropske unije, razvoj građanskog društva, unapređenje regionalne i prekogranične saradnje, kao i mogućnost korišćenja pred-pristupnih fondova EU. U svrhu realizacije navedenih ciljeva Crna Gora će, u okviru IPA programa Evropske Unije za period 2008-2013. godine, koristiti sredstva Prepristupne pomoći (IPA Fond). U ovom kontekstu, jačanje Odjeljenja za finansiranje i ugovaranje (CFCU) koja je formirana u decembru 2007. godine u okviru Ministarstva finansija predstavlja značajan progres. Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Ministarstva finansija koji je stupio na snagu 1. aprila 2009, CFCU je stekao status Sektora. Kao najvažnije, u toku su aktivnosti na sprovođenju akcionog plana, kojim će se stvoriti uslovi za primjenu decentralizovanog sistema (DIS) upravljanja tim sredstvima, kako bi se omogućilo njihovo direktno uključivanje u budžetski okvir tokom 2010. i 2011. godine. U januaru 2009. godine, Vlada Crne Gore usvojila je Informaciju o drugoj fazi uspostavljanja Decentralizovanog sistema implementacije upravljanja sredstvima EU u Crnoj Gori sa relevantnim zaključcima i Akcionim planom za prenos odgovornosti upravljanja IPA sredstvima sa odgovarajućim aktivnostima koje je neophodno preduzeti u 2009. godini, za I IPA komponentu.

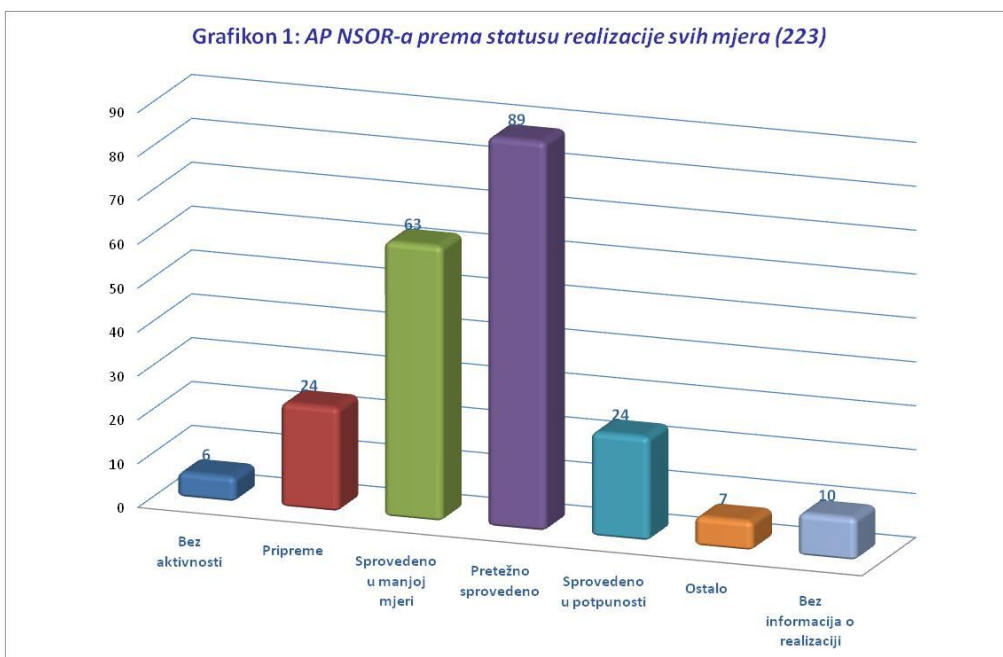
5 Osvrt na prethodni izvještajni period, ocjene o napretku i preporuke za dalji proces implementacije NSOR-a

5.1 Stepen realizovanosti mjera iz Akcionog plana NSOR-a

Akcioni plan NSOR-a 2007-2012: Akcioni plan Nacionalne strategije održivog razvoja Crne Gore sadrži ukupno 223 mjere neophodne za ostvarivanje definisanih pet opštih ciljeva i 42 zadatka – i to 68 mjera za ekonomski razvoj, 99 mjera za oblast životne sredine i 56 mjera za društveni razvoj.²⁴ Sprovedenje ovih mjera predviđeno je za različite vremenske intervale unutar petogodišnjeg perioda 2007 – 2012. godina za koji je napravljen AP NSOR-a. U ocjenjivanju stepena realizacije mjera, koordinatori su mogli da izaberu jednu od pet slijedećih opcija – bez aktivnosti, pripreme, sprovedeno u manjoj mjeri, pretežno sprovedeno, sprovedeno u potpunosti.

Na osnovu dobijenih priloga od strane nadležnih resora i imenovanih koordinatora, ukupni stepen sprovođenja mjera Akcionog plana daje ohrabrujući rezultat. Do kraja ovog izvještajnog perioda – 30.09. 2009. godine, što predstavlja sredinu implementacionog perioda Strategije, polovina mjera – 50,67% – ili je sprovedena u potpunosti (10,67%) ili je pretežno sprovedena (40%), kao što je predstavljeno na grafikonu 1. S obzirom da je većina mjera i definisana kao trajna ili dugoročna, sa krajnjim rokovima sprovođenja za 2010/12. godinu, relevantniji status za cjelokupnu

ocjenu strategije je status pretežno sprovedeno, koji je na zavidnom nivou. U manjoj mjeri sprovedeno je 28% mjera, dok se 15% definisanih planova nalazi u pripremi. Za svega 3,8% mjera još uvijek nije bilo aktivnosti.

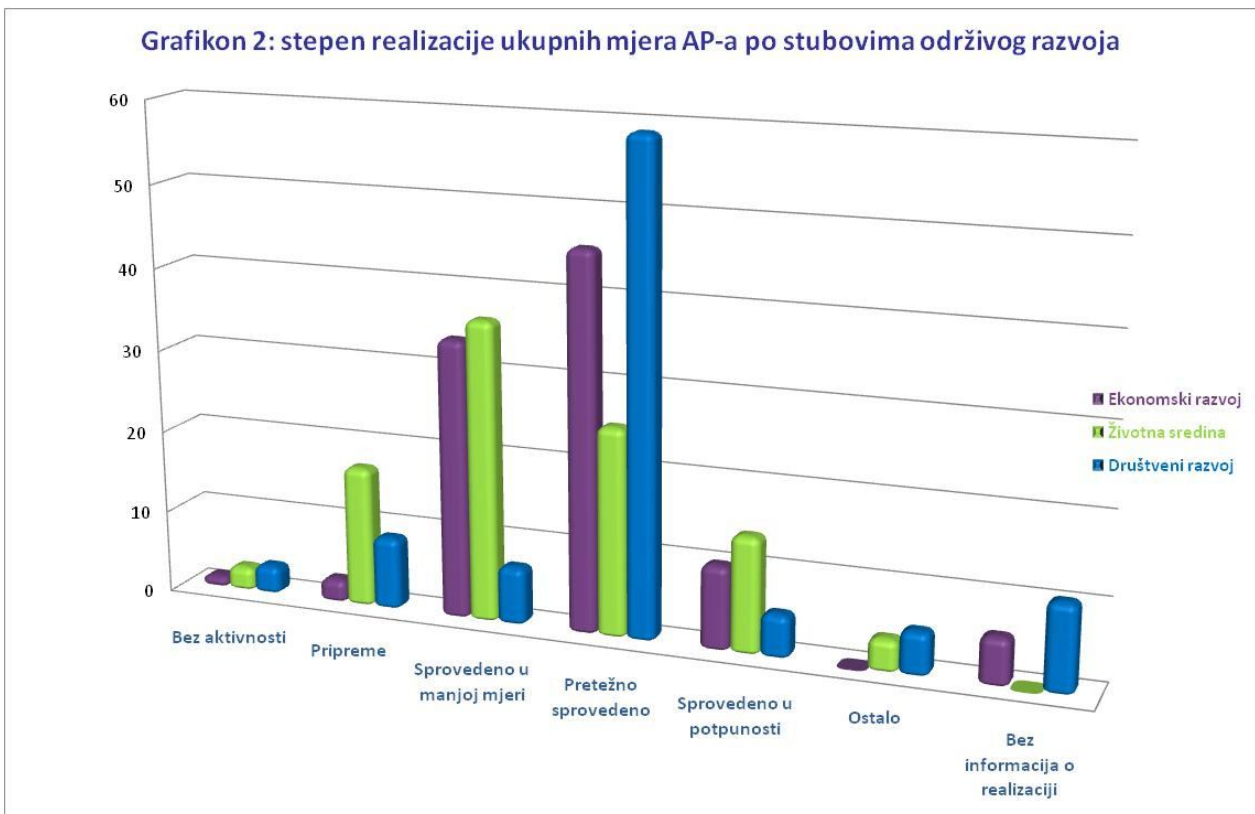

U izradi Drugog godišnjeg izvještaja, u 4,5% slučajeva koordinatori nijesu dostavili ocjenu statusa i ova kategorija je izdvojena na svim graphicima ovog poglavlja, kako bi se tokom revizije AP-a u narednoj godini na ove mjere obratila posebna pažnja prilikom redefinisanja njihovog sadržaja i nosilaca. Dodatno je izdvojena i kategorija *Ostalo* (relevantna za 3% mjera definisanih AP-om), koja obuhvata ocjenu mjera od kojih se odustalo zbog započinjanja sličnog projekta ili

²⁴ Mjere za ostvarivanje kulturne i etičke vizije održivog razvoja Crne Gore obuhvaćene su društvenim razvojem.

aktivnosti (1,3%) ili onih mjera koje su ocijenjene kao prvobitno neadekvatno formulisano i čija je revizija neophodna (1,8%). Tokom revizije AP-a i ovaj skup mjera treba pažljivo modifikovati.

Međutim, da bi se dobila konkretnija i realnija slika o implementaciji NSOR-a, neophodno je napraviti analizu stepena sprovođenja mjera po oblastima odnosno stubovima održivog razvoja kao i po predviđenim rokovima. U tom kontekstu, skoro polovina mjera definisanih Akcionim planom NSOR-a (44%) odnosi se na oblast životne sredine; ekonomski razvoj zauzima 30% ukupnog broja mjera, dok je društveni stub održivog razvoja predstavljen sa 25% mjera. Uporedni prikaz stepena sprovedenosti mjera po stubovima održivog razvoja dat je na grafikonu 2. Do sada, najveći progres što se tiče broja mjera koje su u potpunosti sprovedene ostvaren je u oblasti životne sredine – 14% od ukupnog broja mjera definisanih u ovoj oblasti, u poređenju sa 10% u ekonomskom odnosno svega 5% u društvenom razvoju. Sa druge strane, ova dva stuba održivog razvoja u odnosu na životnu sredinu imaju najveći broj mjera koji se nalazi u statusu pretežno sprovedeno, što upućuje na jak stepen kontinuiranog sprovođenja mjera. U oblasti životne sredine, najveći broj mjera sproveden je u manjoj mjeri.

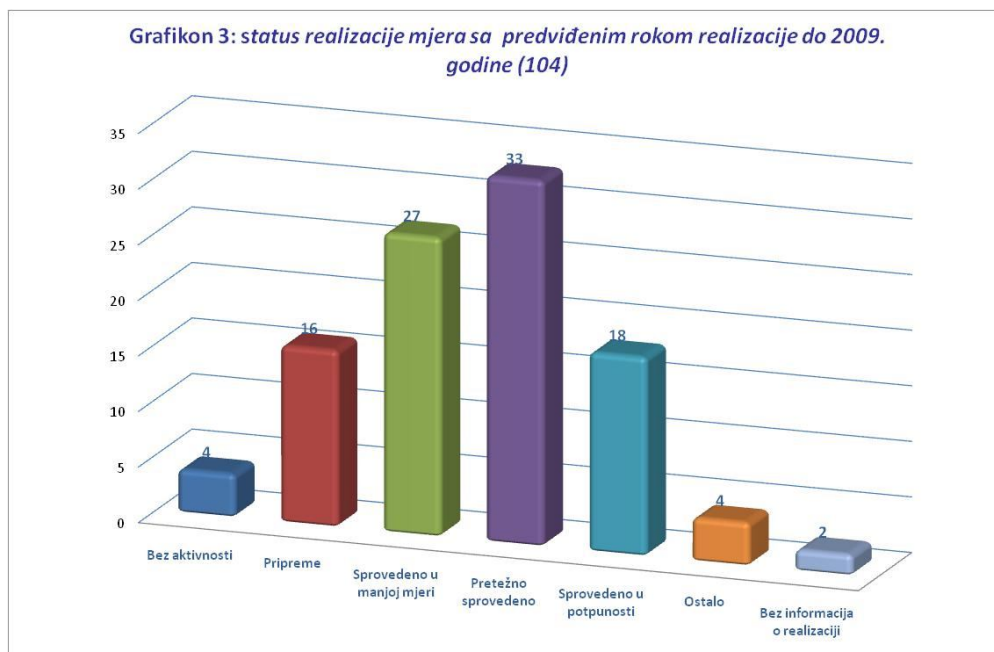
Oblast životne sredine, takođe, ima najznačajniji broj mjera koje još nijesu otpočete ili čija se realizacija nalazi u priprema fazi (*statusi: bez aktivnosti i priprema*). U većini slučajeva, niski stepen implementacije rezultat je kašnjenja u donošenju podzakonskih akata koji regulišu oblasti definisane mjerama i problema nejasno definisanih nadležnosti institucija koje se bave životnom sredinom. Ovdje je, međutim, bitno napomenuti da je, s obzirom na metodološke nedostatke u

ocjenjivanju kao što je to navedeno u poglavlju 2, neophodno imati na umu da date ocjene statusa predstavljaju subjektivan stav svakog od resora o ostvarenom progresu, te da njihova uporedna analiza može dovesti i do nekih nekonzistentih zaključaka.

Akcioni plan NSOR-a do 2009. godine: Za prvu polovinu implementacionog perioda Akcionog plana NSOR-a (do kraja 2009. godine), planirano je izvršenje 104 mjere,²⁵ što predstavlja 47% od ukupnog broja definisanih mjera. Raspodjela stepena sprovedenosti mjera, prikazana na grafikonu 3, slična je kao i za ukupni period – najviše mjera je pretežno sprovedeno (31,7%) i sprovedeno u manjoj mjeri (26%), što čini skoro dvije trećine mjera predviđenih za ovaj period. S obzirom na to da će ove mjere biti završene najranije u toku jedne godine nakon predviđenog roka, uočljiv je negativan trend sprovođenja NSOR-a u dosadašnjem periodu.

Naročito je zabrinjavajuće da je svega 17,3% mjera u potpunosti sprovedeno, a da čak 19% mjera nije ušlo u fazu implementacije (4% je bez aktivnosti, dok je 15% u pripremi). Najveći broj mjera koji je završen odnosi se na donošenje određenih pravnih akata i zakonskih okvira, dok se slabosti i razlozi za neizvršenje mjera nalaze u poteškoćama u sprovođenju i nedovoljnom finansijskom i stručnom kapacitetu za razvoj podsticajnih i inovativnih programa za realizaciju postavljenih ciljeva održivog razvoja. Za naredni period neophodno je napraviti presjek stanja i detaljno

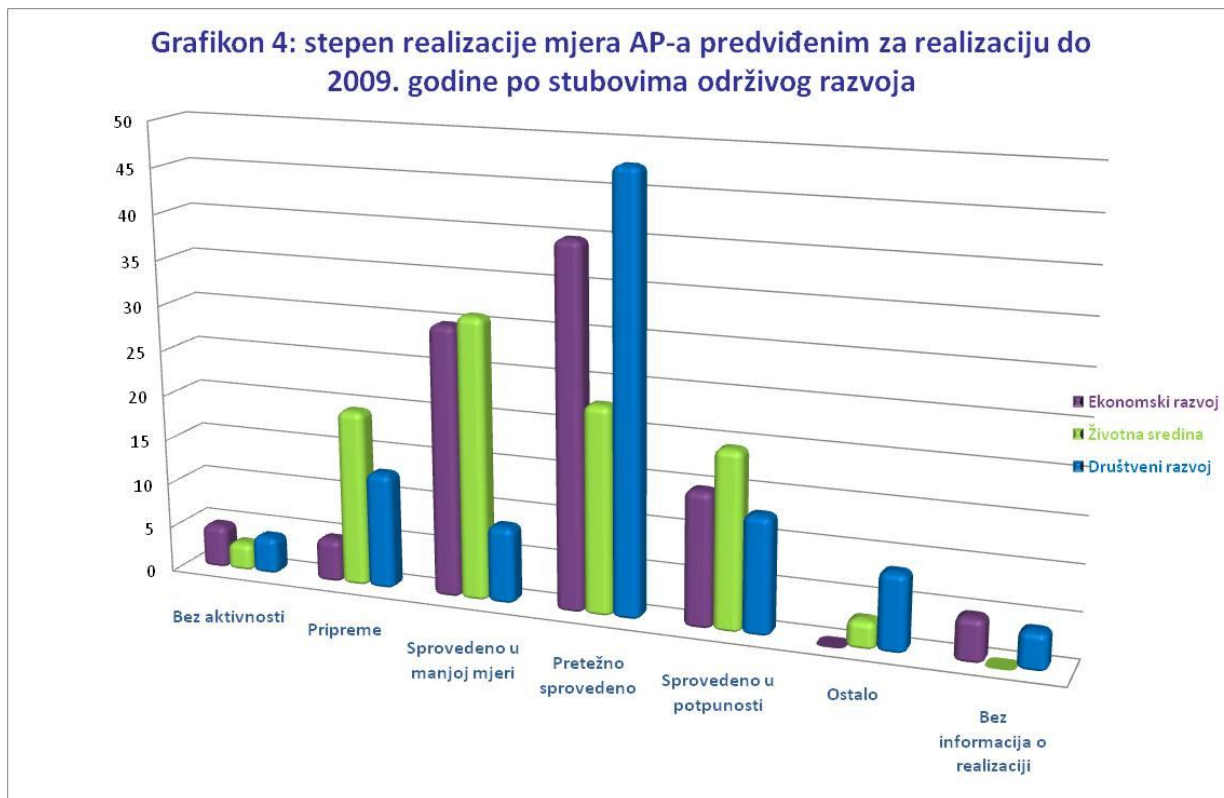
utvrditi razloge zbog kojih nije došlo do očekivanog i planiranog rezultata za svaku od mjera sa čijom realizacijom se kasni.

U okviru definisanih mjera, obaveze po resorima zaduženim za njihovo izvršenje nijesu planirane proporcionalno u vrijeme pisanja same Strategije. Od 104 mjere koje treba da budu realizovane do kraja 2009. godine, 61 mjera ili 59% odnosi se na oblast životne sredine, dok su ekonomski i društveni razvoj zastupljeni samo sa po 19% odnosno 22%. Grafikon 4 prikazuje stepen sprovedenosti ovih mjera po stubovima održivog razvoja.

²⁵ Ovdje nisu računane mjere čiji je rok definisan do 2009. godine, ali za koje je već u startu dodata naznaka da se ova mjera sprovodi trajno ili i nakon definisanog roka (u Strategiji – „i dalje“), kao ni mjere za koje je određeno godišnje sprovođenje.

Od mjera koje su završene u okviru predviđenog roka, izdvajaju se mjere iz životne sredine (20% od ukupnog broj predviđenog za ovu oblasti u odnosu na 15% i 13% za mjere ekonomskog i društvenog razvoja). Međutim, zabrinjavajuće je značajno kašnjenje i niski postotci sprovođenja mjera do 2009. godine u svim oblastima. U oblasti ekonomskog razvoja pretežno je sprovedeno

40% od planiranih mjera, u društvenom razvoju oko 48%, dok je u sektoru životne sredine pretežno sprovedeno 23%.

Na osnovu dobijenih ocjena, može se zaključiti da se od tri stuba održivog razvoja, društveni razvoj izdvaja kao oblast u kojoj je došlo do najvećeg napretka u stepenu sprovođenja Strategije. Ukupno 60% mjera ovog stuba je ili sprovedeno u potpunosti ili pretežno, oko 9% mjera se sprovodi kroz druge programe ili ih je neophodno revidirati. Samo jedna četvrtina mjera je na samom početku ili u manjoj mjeri sprovedena (26%), što, iako daje značajne razloge za brigu, predstavlja postotak bitno manji u odnosu na dva druga stuba održivog razvoja, gdje je 40% i 54% mjera u oblasti ekonomskog razvoja odnosno životne sredine ocijenjeno sa statusom nižim od pretežno sprovedeno.

Kao što će je to detaljnije razrađeno u završnim djelovima ovog poglavlja koja sadrže preporuke za dalju implementaciju, neophodno je uspostaviti stalni sistem praćenja, ali i sprovesti kontinualne analize progressa ostvarenog u sprovođenju mjera Akcionog plana NSOR-a. Ovim bi se obezbijedio stalni nadzor nad procesom, poboljšala bi se efikasnost identifikacije problema u realizaciji Strategije, i samim tim, i povećale bi se mogućnost pravovremene reakcije na ukazane probleme.

5.2 Preporuke Prvog godišnjeg izvještaja o implementaciji NSOR-a: trenutno stanje

Prvi godišnji izvještaj o implementaciji NSOR-a dao je šest slijedećih konkretnih preporuka za nastavak praćenja procesa i poboljšanje primjene principa, ostvarivanja ciljeva i zadataka i sprovođenja mjera NSOR:

1. Treba uložiti napore da se bliže utvrde ključni problemi u implementaciji NSOR-a (odnosno da se provjere/potvrde oni koji su već identifikovani) kako bi se na njihovom prevazilaženju uspješnije radilo tokom slijedeće godine.
2. Za slijedeći izvještaj, a u susret planiranoj reviziji Akcionog plana u 2010. godini, potrebno je uspostaviti stalni sistem za praćenje i ocjenu implementacije NSOR.
3. Budući da su reforma statističkog sistema i uspostavljanje adekvatnih monitoring strukutra i baza podataka dugoročni procesi, potrebno je utvrditi određeni broj indikatora održivosti u ključnim sektorima i pojačati napore za njihovo sistematsko praćenje.
4. Neophodno je pojačati napore u oblastima koje su u ovom poglavlju Izvještaja prepoznate kao oblasti kod kojih je ostvaren slab progres odnosno kod pojava koje su ocijenjene kao zabrinjavajuće sa stanovišta implementacije Strategije i postizanja ciljeva održivog razvoja.
5. Potrebno je reorganizovati Savjet za održivi razvoj i osigurati potrebne resurse za rad Kancelarije za održivi razvoj imajuću u vidu ključnu ulogu ovog tijela/institucije u procesu implementacije NSOR; neophodno je dalje razvijati mehanizme koordinacije i integracije principa održivosti u sektorske politike.
6. Komunikacione aktivnosti NSOR-a treba pojačati u narednom periodu.

Nakon osamnaest mjeseci daljeg sprovođenja NSOR, može se ocijeniti da je došlo do djelimičnog progressa u sprovođenju preporuka Prvog izvještaja, ali i da neke od datih ocjena ostaju relevantne za slijedeći period.

U odnosu na prve dvije preporuke, ostvaren je neznatan progres. U ovom izvještajnom periodu glavne prepreke dubljoj analizi preporuka Prvog godišnjeg izvještaja i naporima da se bliže utvrde ključni problemi u implementaciji NSOR-a bile su limitirani kapaciteti kako Kancelarije i Nacionalnog savjeta za održivi razvoj tako i sveukupno državne administracije i statističkog sistema. Savjet se, nakon usvajanja Nacrta Prvog godišnjeg izvještaja u junu 2008. godine, nije sastajao, zbog procesa reforme koja je trajala do decembra iste godine. U 2009. godini nije bilo razumijevanja za pravovremeno pokretanje rada novog Savjeta, tako da će se konstitutivna sjednica NCSD-a održati tek u decembru ove godine. Savjet je trebalo da bude glavno tijelo koje će razmatrati preporuke i dati smjernice za njihovo sprovođenje.

Stalni sistem za praćenje i implementaciju NSOR-a nije uspostavljen, prvenstveno zbog promjena u organizaciji Vlade i nove raspodjele nadležnosti među resorima. Zbog najave parlamentarnih izbora već od početka o.g, nije bilo moguće pristupiti uspostavljanju sistema praćenja implementacije NSOR-a prije nego se utvrde nove nadležnosti resora i izvrši preraspodjela kadrova. Kako je nova Vlada formirana u junu 2009. godine, u vrijeme prikupljanja priloga za ovogodišnji Izvještaj proces korigovanja odnosno uspostavljanje novih sistematizacija u ministarstvima bio je još uvijek u toku.

Kako bi se, ipak, poboljšao proces i osigurao kontinuitet u praćenju NSOR-a, date su sugestije u originalnim dopisima Ministarstvima da pri imenovanju koordinatora uzmu u obzir listu osoba imenovanih za članove šireg tima za izradu Prvog izvještaja. Međutim, zbog problema odliva kadrova iz državne službe s jedne strane, i reorganizacije resora i generalno nedovoljnih kapaciteta u administraciji s druge, svega nekoliko imenovanih koordinatora je imalo prethodno iskustvo vezano za izradu ili praćenje NSOR-a. Ovo je u nekim značajnim oblastima u mnogome otežalo rad u prikupljanju relevantnih podataka.

Takođe, izražen problem bila je i nevoljnost određenog broja koordinatora da kontaktiraju institucije koje se nalaze pod nadležnošću njihovih resora i od njih dobiju tražene informacije. U nekim slučajevima, ova komunikacija bila je ostvarena, ali je izostao napor koordinatora da objedini dobijene priloge, ispita njihovu konzistentnost i sveobuhvatnost. Kancelariji je prosljeđivan sirovi materijal i podaci. Određeni broj mjera koje su zahtijevale značajniju koordinaciju među resorima u davanju ocjene progressa u sprovođenju, ostale su bez ikakvih informacija. Problem koji se javio u pojedinim oblastima je i nedovoljna usaglašenost podnešenih priloga od strane koordinatora sa višim nivoima tih resora, što dovodi do značajnih izmjena dobijenih priloga na kasnijim forumima razmatranja nacrtu Izvještaja (*kao što je Nacionalni savjet za održivi razvoj*).

U ovogodišnjem izvještaju, međutim, treba naglasiti da je bilo mnogo veće spremnosti od strane resora da kritički sagledaju progres koji je ostvaren u njihovim oblastima. Mnogo više izazova identifikovani su za naredni period u odnosu na ocjene dobijene u Prvom godišnjem izvještaju o implementaciji NSOR-a.

Vezano za preporuke 3 i 4, ostvaren je određeni progres. Statistički sistem Crne Gore se stalno jača, ali su za ovaj proces neophodni duže vrijeme i značajna finansijska sredstva kako bi se stvorio odgovarajući kapacitet na nacionalnom nivou. Posjeta eksperta UN DESA bila je od velikog značaja za otpočinjenje revizije opštih indikatora održivosti, međutim, neophodno je nastaviti rad na pronalaženju odgovarajućih nacionalnih mjerila opšteg održivog razvoja. Već u ovoj godini pokazalo se da za neke od indikatora koji su predloženi na osnovu sugestija nacionalnih institucija, ipak, ne postoji dovoljan broj i kvalitet podataka kako bi njihove zbirne vrijednosti predstavljale reprezentativan pokazatelj stanja u toj oblasti.

Najveći progres ostvaren je kod preporuke 5 koja se tiče reorganizacije Nacionalnog savjeta za održivi razvoj. U oktobru 2008. godine, Vlada je usvojila Odluku o obrazovanju Nacionalnog savjeta za održivi razvoj, prihvatajući predlog reforme koji je Kancelarija za održivi razvoj, u saradnji sa brojnim domaćim i međunarodnim akterima, a prije svega ekspertom UN-a, definisala i predložila. U decembru iste godine, donijeto je Rješenje o imenovanju 23 nova člana Savjeta, međutim, konstitutivne sjednice je zakazana tek krajem ovog izvještajnog perioda, posle skoro godinu dana. Kao rezultat, u ovom periodu nije bilo institucionalnog mehanizma za koordinaciju politika i integraciju principa održivosti u sektorske politike. U ovom periodu, takođe, nije došlo do jačanja kapaciteta Kancelarije za održivi razvoj, koja se, i dalje, suočava sa brojnim administrativnim preprekama i nedostatku kapaciteta u obavljanju svojih zadataka.

Vezano za poslednju preporuku Prvog godišnjeg izvještaja, Vlada je u svoj Program rada za 2009. godinu uvrstila donošenje Komunikacione strategije održivog razvoja, za koju je zadužena

Kancelarija za održivi razvoj u saradnji sa Ministarstvom uređenja prostora i zaštite životne sredine. Kako sredstva za sprovođenje komunikacione strategije nije bilo moguće osigurati iz državnog budžeta, najvećim dijelom zbog negativnih uticaja svjetske finansijske i ekonomske krize na ekonomiju Crne Gore, do realizacije ove mjere nije došlo u 2009. godini. Međutim, Kancelarija za održivi razvoj je u oktobru mjesecu o.g. dobila zvaničnu potvrdu da je projekat o Promociji koncepta održivog razvoja u Crnoj Gori, koji uključuje i izradu Komunikacione strategije OR, koji je podnijela u 2008. godini Vladi Holandije odobren u potpunosti. Projekat će početi sa realizacijom u januaru 2010. godine.

5.3 Ocjena stanja sprovođenja Strategije: 1. april 2008 – 30. septembra 2009.

5.3.1 Opšti indikatori održivosti

Nacionalna strategija održivog razvoja Crne Gore definisala je set od 28 opštih indikatora održivosti koji bi trebalo da daju ocjenu pravca i generalne usaglašenosti trendova razvoja Crne Gore sa standardima i principima održivog razvoja. U prošlogodišnjem izvještaju o implementaciji NSOR-a konstatovano je da u prvoj godini implementacije Strategije nije bilo poboljšanja u dostupnosti ovih indikatora i da je neophodno u što kraćem roku preduzeti aktivnosti na poboljšanju sistema koordinacije institucija koje raspolažu statističkim podacima kao i ojačati njihove kapacitete i unaprijediti metodologije rada, naročito u odnosu na standarde EEA i UN-a.

Na osnovu ovih zaključaka, Kancelarija za održivi razvoj i tadašnje Ministarstvo turizma i životne sredine započelo je proces saradnje sa Odjeljenjem za ekonomska i socijalna pitanja Ujedinjenih nacija (UN DESA), u okviru koga je ekspert UN DESA-e bio u posjeti Crnoj Gori u julu 2009. godine. Uz intezivan rad sa predstavnicima KOR-a i MUPZZS-e, tokom posjete ekspert DESA-e sastao se sa velikim brojem institucija koje se bave prikupljanjem i/ili obradom statističkih podataka, kao i institucijama nadležnim za praćenjem stanja u pojedinim stubovima održivog razvoja (kao što su resorna ministarstva).

Glavni rezultat posjete bio je predlog revizije opštih indikatora definisanih Strategijom. U ovom procesu, vodilo se računa da se lista umanjí za one indikatore koji su se pokazali nemjerljivim, a da se uvrste pokazatelji za koje postoje podaci za unazad barem tri godine i koje će se u budućnosti redovno pratiti. Veliki doprinos ovom procesu dale su Agencija za zaštitu životne sredine i Centralna Banka Crne Gore. Revizija indikatora predviđena je da bude kratkoročan odgovor na problem nedovoljno jakog statističkog sistema u Crnoj Gori. Preporuka je da se već sa procesom revizije AP-a NSOR-a u 2010. godini paralelno radi i na poboljšanju opštih indikatora, sa ciljem da se do 2012. godine, kada je predviđena revizija same Strategije, osigura postojanje racionalnog, ali sveobuhvatnog sistema praćenja održivog razvoja u Crnoj Gori.

Glavne preporuke eksperta iz UN DESA-e je da se indikator *BDP po regionima* izostavi sa liste, s obzirom da je u okviru postojećeg statističkog sistema nije moguće dobiti njihove vrijednosti; da se indikator *Međunarodni prihodi turizma* zamijeni opštijim *Udio turizma u BDP-u*. Kako ne postoje podaci za *Pismenost kod uzrasta 15-24 godine*, a uzimajući u obzir skoro univerzalnu opismenjenost građana koja postoji u Crnoj Gori, predloženo je da se stepen obrazovanosti mjeri jednim od dva slijedeća indikatora *Broj osoba sa završenom srednjom školom* ili *Broj osoba sa*

završenim visokim obrazovanjem, kao i da je dovoljan samo jedan indikator za zdravlje djece od dva koja su definisana Strategijom (preporuka je da se zadrži *Stopa smrtnosti djece ispod 5 godina života* s obzirom na to da on obuhvata i odojčad).

Novi predloženi indikatori su *Rast realnog BDP-a*, *Stepen korištenja duvana* (za oblast opšteg zdravstvenog stanja), *Stepen eutrofikacije morske vode*, *Zagađivanje zemljišta – koncentracija Pb i PAH* i *Zagađenje vazduha – koncentracija dima i čađu u vazduhu*. Poslednja tri indikatora bi se mjerila u početku samo u Bokokotorskom zalivu (stepen eutrofikacije), Podgorici (zemljište) odnosno u Pljevljima (vazduh), sve dok ne bi postali dostupni i agregatni podaci za nacionalni nivo. Centralna Banka je u ovom procesu predložila i indikatore *Učešće investicija u fiksni kapital* (bruto kapitalne formacije) *u BDP-u*, *dostupnost nekretnina* (odnos cijene nekretnina i realne neto zarade izražen %) i *Platni bilans* (deficit/suficit) *kao procenat BDP-a*.

Jedan od glavnih zaključaka ekspertske posjete je da, za razliku od ekonomskog i ekološkog stuba održivog razvoja, u opštoj listi ne postoji dovoljan broj indikatora za kulturnu i etičku viziju održivog razvoja koje definiše NSOR. Shodno tome, predloženi su indikatori *Prosječno trajanje sudskog procesa* i *Povjerenje građana u institucije*, dok je definisanje indikatora za kulturnu viziju OR-a ostalo kao jedan od najvažnijih zadataka za proces revizije AP-a NSOR-a.

U procesu daljeg usavršavanja opštih indikatora bilo bi uputno i značajno da se uzme u obzir međunarodne debate i diskusije o potrebi definisanja indikatora napretka koji idu iznad mjere BDP-a. Najznačajnija inicijativa na tom planu je rad Komisije čuvenog Nobelovca Džosefa Štiglica, koju je oformio francuski predsjednik Nikola Sarkozy.

Tabela koja je ovdje priložena sadrži ove predloge i podatke koji su do izrade nacrtu ovog Izvještaja bili dostupni.

Tabela 5.1. Opšti indikatori održivog razvoja Crne Gore				
Cilj NSOR	Indikator	2008	2007	2006
Ubrzati ekonomski rast i razvoj i smanjiti regionalne razvojne nejednakosti	BDP po glavi stanovnika (u tekućim cijenama, u milionima €) ²⁶	3339.0	2807.9	2148.9
	Rast realnog BDP-a (%)			
	BDP po regionima			
	Stopa nezaposlenosti ²⁷	16,3%	19,4%	29,6%
	Učešće MSP u BDP ²⁸		62%	60%
	Trgovinski deficit ²⁹	1489,6	1.524,2	849,3
	Direktne strane investicije i ODA ³⁰		1007,7 mil €	644,3 mil €
	Godišnje investicije u infrastrukturu			
	Međunarodni prihodi od turizma	513 mil. €	367 mil. €	216 mil €
Ukupni prihodi od turizma ³¹	552 mil. €	480 mil. €	323,3 mil. €	

²⁶ Izvor podataka o BDP-u je Monstat.

²⁷ Izvor podataka o stopi nezaposlenosti je Anketa o radnoj snazi.

²⁸ Izvor podataka o učešću MSP-a u BDP-u je Monstat.

²⁹ Izvor podataka je godišnji izvještaj glavnog ekonomiste CGBG za 2007. godinu

³⁰ Podaci se odnose na ukupne strane direktne investicije (prema godišnjem izvještaju glavnog ekonomiste CBCG). Neto strane direktne investicije su u 2007. godini iznosile 524,9 miliona €, a u 2006. godini 466,7 miliona €

³¹ Izvor podataka je godišnji izvještaj glavnog ekonomiste CGBG za 2006 i 2007. godinu

	Udio turizma u BDP	Ukupni: 21.1% Direktni: ³² 10.8%	Ukupni: 19.4% Direktni: 11%	Ukupni: 18.7% Direktni: 8.9%	
	Učešće broja kreveta koji nijesu locirani u obalnom području u ukupnom broju turističkih kreveta	4%	4%	4%	
	Javni i privatni izdaci za istraživanje i razvoj kao % BDP-a		0,26 %	0,18 %	
	Potrošnja energije po glavi stanovnika		27.48 GJ	27GJ	
	Potrošnja energije po jedinici BDP (ukupno i po sektorima)				
	Učešće proizvodnje energije iz obnovljivih izvora u ukupnoj proizvodnji energije ³³	57%	61.4%	61.84%	
Smanjiti siromaštvo; obezbijediti jednakost u pristupu uslugama i resursima	Stopa siromaštva i pokazatelji nejednakosti (Gini koeficijent, decil količnik), ukupno i po regionima odnosno osjetljivim kategorijama stanovništva ³⁴		8% (14% za sjever, 6,3% za centar i 2,2% za jug) 26,4% (Gini) – 24,8% za urbane oblasti i 25,3% za ruralne.	11,3% 24,4% (Gini), 23,9% za urbane oblasti i 22,4% za ruralne.	
	Stopa upisa u osnovnu školu		96.9%	-	
	Pismenost kod uzrasta 15 – 24 godine				
	Stepen korišćenja duvana (Institut za javno zdravlje)	Djeca (GYTS-2008): (12-15 godina) 3.6 (2.9 - 4.5) ukupno 3.7 (2.6 - 5.2) dječaci 3.5 (2.6 - 4.8) djevočiće Odrasli (LSMS-2008. 20+ godina): 32,7% (m-36,7%, ž- 29%)			
	Broj osoba sa završenom srednjom školom ili Broj osoba sa završenim visokim obrazovanjem				
	Stopa smrtnosti odojčadi (na 1000 živorođenih) ³⁵	7,5	7.4%	11%	
	Stopa smrtnosti djece ispod 5 godina života na 1000 živorođenih)	8,2	8,7%	12,1%	
	Stopa nezaposlenosti žena ³⁶	17,9%	20,9%	30,1%	
	Osigurati efikasnu kontrolu i smanjenje zagađenja, i	Procenat teritorije zaštićen radi očuvanja biodiverziteta		7,72%	7,72%
		Površina zaštićenih oblasti mora i obalnog područja			
	Stepen eutrfikacije morske vode u				

³² Direktni udio turizma u BDP podrazumijeva doprinos koji se ostvari direktno od turističke privrede, dok ukupni podrazumijeva doprinos od turizma i privrede generisane turizmom (trgovina, transport i dr).

³³ Izvor podataka je EPCG. Podataka važi ukoliko se u obnovljive izvore energije svrstaju i velike hidroelektrane.

³⁴ Izvor podataka o stopi nezaposlenost i Gini koeficijentu je Monstat-ov izvještaj o analizi siromaštva.

³⁵ Izvor podataka je Monstat.

³⁶ Izvor podataka je Monstat-ova anekata o radnoj stazi.

održivo upravljanje prirodnim resursima	Bokotorskom zalivu			
	Potrošnja vode po glavi stanovnika			86,1m ³ (2005)
	Procenat otpadnih voda koje se prečišćavaju ³⁷		2.936%	5.065%
	Zagađivanje zemljišta – Koncentracija Pb (ppm) i PAH (ppm) (u Podgorici)	Pb – 117.5 PAH – 0.48	Pb – 56.6 PAH – 1.14	Pb – 132.80 PAH - 2.10
	Teritorija pod šumama			45% (2005)
	Gustina turizma na obali	95.7% of uk. br. noćenja	95% od uk. br. noćenja	96% od uk.br. noćenja
	Emisije CO ₂ po glavi stanovnika			
	Zagađenje vazduha – koncentracija dima i čađi u vazduhu (µg/m³) (u Pljevljima)	35.21	34.71	30.61
Potrošnja supstanci koje oštećuju ozonski omotač ³⁸	71,5kg/4t	3,546kg/5t		
Poboljšati sistem upravljanja i učešća javnosti; mobilisati sve aktere, uz izgradnju kapaciteta na svim nivoima	Udio poreskih prihoda lokalne samopurave izražen kao procenat od ukupnih poreskih prihoda			8.4%
	Prosječno trajanje sudskog procesa			
	Povjerenje građana u institucije			

5.3.2 Opšti trendovi održivog razvoja Crne Gore

U odnosu na opisane probleme definisanja i adekvatnog praćenja osnovog seta indikatora, kao i zbog nedovoljno usavršene metodologije praćenja procesa definisanih u NSOR, nije moguće u potpunosti dati objektivnu sliku održivosti razvoja Crne Gore. Međutim, na osnovu dobijenih priloga od nosilaca mjera NSOR-a, **moгу se uočiti slijedeći trendovi** u postizanju standarda i principa održivog razvoja na nacionalnom nivou.

Među njima, pozitivni su:

- Vidan je napredak koje je Crne Gora ostvarila u ratifikovanju međunarodnih konvencija, ugovora i obaveza, naročito u oblasti životne sredine, ali i socijalnih pitanja. Sada je neophodno da se osigura efikasna harmonizacija nacionalnog zakonodavstva sa preuzetim međunarodnim obavezama i da otpočne njihova primjena.
- Značajan progres u ovom periodu predstavlja sprovođenje Ugovora o stabilizaciji i asocijaciji koje se odvija predviđenom dinamikom. Crna Gora je u ovom izvještajnom periodu podnijela zahtjev za članstvo u EU, transponovala veliki broj direktiva EU i

³⁷ Izvor podataka je Monstat-ov izvještaj Crna Gora u brojkama 2008.

³⁸ Nacionalnim programom za redukciju CFC supstanci utvrđena je količina CFC-a koji se mogu uvoziti u Crnu Goru (2007 -5t, 2008- 4t 2009- 2 t i 2010 2t). Organ nadležan za izdavanje dozvola za uvoz/izvoz ovih supstanci striktno je kontrolisao njihov uvoz. Kako bi se izbjegle mogućnosti da pojedini uvoznici iskoriste cjelokupnu kvotu, vodilo se računa da se svim preduzećima, uvoznicima ovih supstanci, dozvoli uvoz u granicama dozvoljene kvote. Indikatori u Tabeli 5.1. predstavljaju podatke o realizovanom uvozu čistih supstanci koje se uvoze za servisiranje postojećih uređaja sa CFC-om Uvoz uređaja sa CFC supstancama zabranjen je Uredbom iz 2008. godine.

započela proces odgovaranja na pitanja Upitnika EK. Pored finansijske podrške koju je Crna Gora dobila od EK u 2008. i 2009. godini (kroz prve dvije komponente IPA programa i paketa usmjerenog na smanjenje efekata krize), jako je značajno otvaranje mogućnosti učestvovanja nacionalnih institucija u Programima zajednice koji su otvoreni zemljama Zapadnog Balkana (kao što su FP7 i uskoro Kulturni program).

- Značajni pomaci u pravnom okviru za smanjenje zagađenja životne sredine ostvaren je početkom primjene Zakona o integrisanom sprječavanju i kontroli zagađenja, i identifikovanjem prvih postrojenja koja će u narednom periodu morati da dobiju integrisanu dozvolu za nastavak rada.
- Početak rada Agencije za zaštitu životne sredine, pod uslovom da se nastavi sa njenim jačanjem i ulaganjem u administrativne i tehničke kapacitet, predstavljaće izuzetno značajan pomak u osiguranju kvalitetnijeg i efikasnijeg upravljanja i praćenja sistema životne sredine.
- Projekat „Godina energetske efikasnosti“ koju sprovodi Ministarstvo ekonomije sa odgovarajućom komunikacionom kampanjom imala je izuzetno pozitivan učinak kako na podizanje nivoa svijesti građana tako i na edukaciju svih aktera na ovu temu. Projekat je, takođe, dobar primjer saradnje domaćih i međunarodnih insitucija kao i koordinisane donatorske pomoći.
- Uočen je pozitivan trend povećanja aktivnosti na poboljšanju kvaliteta prehrambenih proizvoda i promociji „brenda Montenegro“ kako na domaćem tržištu tako i na međunarodnim sajmovima.
- Postoje pomaci, iako ograničeni, u smanjenju regionalnih razlika unutar Crne Gore (kako ekonomskih tako i društvenih i kulturnih) kroz inicijative kao što su *Posao za Vas* i *Crna Gora – jedna kulturna adresa*, kao i kroz planiranu izgradnju auto-puta koji će povezati sjeverni i južni region. U narednom periodu je, međutim, neophodno ojačati strateške i finansijske programe podrške sjevernom regionu i uložiti dodatne napore kako bi se smanjio regionalni jaz unutar Crne Gore.

I pored ovih značajnih napredaka, razlozi za brigu u pogledu održivog razvoja Crne Gore su i dalje prisutni. Na osnovu preporuka i stavova izraženih u priložima dobijenim za pojedine oblasti, mogu se izdvojiti slijedeći **negativni trendovi u održivosti razvoja Crne Gore**:

- Svjetska ekonomska i finansijska kriza dovela je do gubitka makroekonomske stabilnosti, smanjenja stope rasta i pokazala postojeće slabosti odnosno da je neophodno strukturno jačanje ekonomije i domaćih proizvodnih kapaciteta. Najavljena smanjenja državnog budžeta u oblasti zdravstva i obrazovanja predstavljaju dodatan razlog za brigu, kao i obustava realizacije nekih od programa za razvoj sjevera, uključujući podršku za poljoprivrednike. Ovo naročito u kontekstu rezultata poslednjih istraživanja o siromaštvu³⁹ koja ukazuju da, iako stopa siromaštva nije smanjena, produbljuje se stepen nejednakosti u društvu i među regionima.

³⁹ Istraživanje Monstata analiza siromaštva u Crnoj Gori za 2007. godinu i Nacionalni izvještaj o razvoju po mjeri čovjeka - 2009. godina: Crna Gora – društvo za svakoga koji je uradio UNDP u saradnji sa nacionalnim institucijama.

- Iako je u procesu decentralizacije na lokalne samouprave prenijet veliki broj novih zaduženja i odgovornosti, progres u izgradnji njihovih administrativnih i upravljačkih kapaciteta je limitiran i napreduje sporo, što dovodi do smanjenog učinka u realizaciji lokalnih akcionih planova.
- Problem nedovoljno razvijenih administrativnih i tehničkih kapaciteta prisutan je i na nacionalnom nivou. Iako je došlo do povećanog broja obuka za državne službenike, naročito u procesu evropskih integracija i otvaranja novih laboratorija, veliki broj resora je naveo ovaj problem kao jedan od najvećih izazova za efektivno i efikasno sprovođenje već definisanih ciljeva, ali i budućih zadataka koje čekaju Crnu Goru u svim oblastima. Slabi statistički kapaciteti predstavljaju jedan od ključnih problema u planiranju i praćenju dugoročnih i održivih strategija i politika.
- Nema jasnog i konzistentnog razgraničenja nadležnosti u oblasti monitoringa stanja životne sredine. Nema jasnog i konzistentnog razgraničenja nadležnosti u oblasti monitoringa stanja životne sredine. Neophodno je obezbjediti integrisan pristup izgradnji integralnog sistema monitoringa svih segmenata životne sredine, uključujući i monitoring voda. Razgraničenje nadležnosti problem je i u upravljanju prirodnim resursima i sirovinama, a neophodno je i poboljšanje koordinacije između institucija koje se bave inspekcijskim poslovima. U ovom izvještajnom periodu dogodilo se nekoliko slučajeva ozbiljnih narušavanja prirodnih resursa i predjela, u kojima je reakcija na njihovo saniranje i sprječavanje kasnila ili je izostala, upravo i zbog nejasne podjele nadležnosti.
- U oblasti zakonodavstva životne sredine, nakon skoro dvije godine od uvođenja obaveze izrade strateške i procjene uticaja na životnu sredinu (SEA i EIA), još uvijek nije postignut zadovoljavajući napredak u njihovom sprovođenju. Identifikovani su određeni problemi u zakonskim rješenjima vezanim za ova dva glavna instrumenta horizontalne politike, kao što je to navedeno u prilogima iz ove oblasti u poglavlju 3. Neophodno je da se u što kraćem roku pronađu adekvatna rješenja za ove probleme i osigura da SEA i EIA dobiju stvarni značaj u procesu izrade održivih razvojnih planova i projekata kako na nacionalnom i lokalnom nivou.
- I pored usvajanja strateških dokumenta, nema dovoljnog napretka u oblasti upravljanja otpadom i izgradnji neophodne infrastrukture za adekvatno rješenje ovog problema.
- Još uvijek nije dovoljno izražena spremnost donosioca odluka u promovisanju alternativnih rješenja nekih od vitalnih problema sa kojima se Crna Gora suočava, kao što su energetika i saobraćaj (mnogo veće iskorišćenje obnovljivih izvora energije, povećanje programa energetske efikasnosti, uvođenje kombinovanog transporta, biciklizma, poboljšanje javnog prevoza i slično). Neophodno je unaprijediti implementaciju razvojnih politika u ovim oblastima, posebno akcentujući uvođenje prethodno navedenih alternativnih održivih rješenja.
- Evidentan je nedostatak zadovoljavajućeg stepena integrisanosti ciljeva zaštite životne sredine u sektorske politike.
- Proces nedovoljno kontrolisane urbanizacije izražen je u mnogim lokalnim samoupravama u Crnoj Gori, a naročito u južnom regionu gdje je neophodno definisati jasnije parametre zaštite obalnog područja, kao i standarda planiranja i gradnje u tim

prostorima. Razlozi za brigu nalaze se i u činjenici da još uvijek nije dostignuta mjera predviđena NSOR-om da se pod zaštitu stavi 10% teritorija obalne zone. U ovom kontekstu, još više dobijaju na značaju jasne ocjene domaćih i važnih međunarodnih institucija i EU da je preduslov za razvoj održivog turizma, koji je u potpunosti komplementaran sa crnogorskim potencijalima, održivo korišćenje prostora i očuvanje životne sredine.

Drugi vid urbanizacije koji, takođe, ima zabrinjavajući trend je nedovoljna kontrola i nenamjensko korišćenje poljoprivrednog zemljišta, u okviru koje se obradivo zemljište pretvara u građevinsko i industrijsko i na neodrživ način trajno ugrožava.

- Programi za podsticanje prava i jednakost osjetljivih grupa, manjina i osoba sa invaliditetom su i dalje nedovoljno razvijeni. I dalje postoje velike neusklađenosti na tržištu rada između muškaraca i žena.
- Ni u ovom izvještajnom periodu nije bilo napora da se osiguraju domaća ili međunarodna sredstva za finansiranje NSOR-a. Ono što je posebno zabrinjavajuće je smanjenje postotka državnog budžeta koji se odvaja za finansiranje programa životne sredine (u ovoj godini svega 0,15% BDP-a), samim tim i sveukupnih programa održivog razvoja, kao i veliki nedostatak sredstava za finansiranje istraživanja i razvoja. Ponovno pomjeranje usvajanja Zakona o eko fondu dodatno ilustruje nedostatak spremnosti da se finansijski podrže programi održivog razvoja.
- I u ovom izvještajnom periodu nema osjetnih pomaka u pravljenju konsenzusa o održivom razvoju i jačanju saradnje među sektorima (privatni, javni, civilni) u ostvarivanju ciljeva OR-a. I dalje je dominantan vid komunikacije - konfrontacija.

5.4 Preporuke za dalje sprovođenje NSOR-a

I Politička podrška i participativni proces

- 1) Kao osnovni preduslov u dostizanju principa održivog razvoja, a u cilju pripreme Crne Gore za treći Svjetski samit o održivom razvoju koji se planira za 2012. godinu, neophodno je povećati integraciju sektorskih politika sa odrednicama NSOR. Neophodno je da najvažnija strateška dokumenta, kao što je to definisano NSOR-om, razmatra Nacionalni savjet za održivi razvoj.

Dodatan način za osiguranje održivosti svih nacionalnih politika je i izmjena člana 39 Poslovnika Vlade Crne Gore, u kome bi se, pored već navedenih obaveza, propisalo da je uz predlog zakona, drugog propisa ili opšteg akta, kao i strateških i planskih dokumenata obrađivač, dužan da dostavi i izjavu o usaglašenosti predloženog dokumenta sa NSOR-om. Na ovaj način bi se, pored povećanja stepena sistematskog sprovođenja Strategije, osiguralo i efikasnije dobijanje povratne informacije o potrebama revizije zadataka i mjera definisanih NSOR-om.

- 2) Kao dugotrajno rješenje, u cilju postizanja održivosti svih budućih nacionalnih politika, Crna Gora bi trebalo, što je prije moguće, da otpočne proces uvođenja procjene regulatornog uticaja – uticaja na održivost, koja daje procjenu ekonomskih, socijalnih i ekoloških uticaja važnijih javnih politika u jedinstvenom integrisanom procesu, na način na koji je to usvojila

Evropska Komisija 2002. godine, i kao što je to predviđeno Nacionalnim programom integracija (NPI).

- 3) Da bi NSOR bila relevantan dokument za donosioce odluka i sveukupnu javnost, neophodno je izvršiti reviziju ovog dokumenta na isti način širokih konsultacija i kroz participativan proces kao što je to bio slučaj sa prvobitnim pisanjem same Strategije. U tom cilju, revizija AP-a koja je predviđena za narednu godinu kao i revizija samog dokumenta (2012) mora imati političku podršku svih resora. Reviziju NSOR-a treba otpočeti već u 2011. godini, kako bi inovirani tekst Strategije mogao biti predstavljen na trećem Svjetskom samitu.

Ovaj proces, kao i izrada godišnjih izvještaja, treba da budu otvoreni za što širu javnost, kako bi se kroz konsultacije i javne rasprave o izrađenim nacrtima dokumenata poboljšao njihov kvalitet i obuhvatnost.

Kao krajnji odraz nacionalnog vlasništva, revidirani Akcioni plan i inoviranu Strategiju treba da razmatra i usvoji Skupština Crne Gore.

- 4) Kako bi se osigurala što veća prihvaćenost koncepta i odrednica OR među širom javnošću, neophodno je osmisliti i sprovesti odgovarajuće metode njihove medijske promocije. U tom kontekstu, Komunikaciona kampanja „Ova zemlja nam je dom. Crna Gora – moj dio planete“ predstavlja dobru osnovu. Za naredni period, neophodno je osigurati sinergiju između resora, naročito MUPZZŠ i KOR, u promovisanju koncepta održivog razvoja i kroz zajedničko planiranje osigurati komplementarnosti pojedinačnih aktivnosti u ovoj oblasti.
- 5) Neophodno je intezivirati uključivanje teme održivog razvoja u sistem obrazovanja na svim nivoima (kao što je započeto uvođenjem novih izbornih predmeta kao što je „Zdravi stilovi života“).
- 6) Konačno, kako bi se što efikasnije sprovodio proces praćenja NSOR-a, trebalo bi uspostaviti saradnju sa ostalim nacionalnim institucijama koje u svojoj nadležnosti imaju dužnost izrade opštih izvještaja o razvojnom napretku Crne Gore. U tom smislu, prvenstvo bi trebalo ostvariti sinergiju sa izvještavanjem o NPI-ajem koji sprovodi Ministarstvo za evropske integracije.

II Praćenje procesa sprovođenja NSOR-a i metodologija

- 7) Neophodno je što aktivnije uključiti Nacionalni savjet za održivi razvoj, kao tijelo koje okuplja predstavnike svih društvenih struktura, u proces praćenja implementacije NSOR. Predlaže se formiranje radne grupe u okviru Savjeta koju će koordinisati Kancelarija za održivi razvoj, u saradnji sa MUPZZŠ, koja će već do prve redovne sjednice Savjeta u 2010. godini napraviti konkretne preporuke i plan monitoringa Strategije za 2010. godinu odnosno za proces revizije AP-a NSOR-a i opšte liste indikatora.
- 8) Neophodno je ojačati kapacitete Kancelarije za održivi razvoj, kao koordinativnog tijela ovog procesa i osnažiti ulogu KOR-a u procesu donošenja dugoročnih i strateških planova i projekata. Stoga, neophodno je ojačati integraciju Kancelarije u institucionalni okvir funkcionisanja Vlade.
- 9) Za dalji proces praćenja Strategije neophodno je stvoriti stalni tim koordinatora po oblastima koji će kontinuirano tokom godine se susretati i po kvartalima razmjenjivati informacije o stepenu sprovođenja mjera NSOR. Po imenovanju koordinatora, neophodno je izvršiti

njihovu obuku za izvještavanje, kako bi se poboljšala efikasnost procesa objedinjavanja pojedinačnih priloga i osigurala njihova jednobraznost. U odnosu na imenovane koordinatore za izradu ovogodišnjeg izvještaja, a za oblast razvoja i praćenja indikatora održivog razvoja, u stalnu grupu koordinatora treba uključiti:

- a. *Predstavnik Monstata* – po jednog za ekonomske, društvene i indikatore iz oblasti životne sredine;
- b. *Predstavnik Centralne banke Crne Gore*;
- c. *Predstavnik Agencije za životnu sredinu*.

10) Neophodno je nastaviti jačanje statističkih kapaciteta Crne Gore. Konkretno za proces sprovođenja NSOR, neophodno je nastaviti proces definisanja kako opštih tako i pojedinačnih indikatora procesa i ishoda, uključujući identifikovanje novih pokazatelja i izradu novih metodologija prikupljanja podataka.⁴⁰ Podjednako važno je osigurati objedinjavanje prikupljenih podataka odnosno katalogiziranje nadležnosti i aktivnosti svake od institucija koja se bavi monitoringom društvenih, ekoloških, ekonomskih i ostalih procesa. Ovim bi se izbjegla preklapanja djelokruga rada, vršenja duplih mjerenja, što predstavlja neodrživu potrošnju vremena i finansijskih resursa. Takođe je neophodno omogućiti dostupnost prikupljenih informacija korisnicima na jednostavan i efikasan način.

Definisanje novih indikatora i metodologija treba da budu usklađeno sa relevantnim standardima i praksama Evropske unije i Ujedinjenih nacija iz oblasti održivog razvoja.

11) Kao što je naglašeno u poglavlju 4 o finansiranju NSOR, u državnom budžetu ne postoji stavka kojom bi se direktno osigurala sredstva za realizaciju zadataka definisanih Strategijom, već je nadležnost za sprovođenje mjera iz AP-a na resorima koji su naznačeni kao njihovi nosioci. S obzirom na to da Ministarstvo Finansija može posmatrati ukupne rashode samo po uniformnim stavkama za sva ministarstva, bez određenja na šta su sredstva potrošena, bilo bi uputno donijeti odluku kojom bi se svaki resor obavezao da na polugodišnjem nivou napravi izvještaj o rashodima koji su povezani sa održivim razvojem, na osnovu plana svojih aktivnosti.

III Revizija AP-a NSOR-a

12) Neophodno je što konkretnije definisati mjere u novom AP-u i na taj način izbjeći probleme davanja generalnih i paušalnih ocjena statusa sprovedenosti određenih mjera, kao što je to bio problem u oba godišnja izvještaja. Takođe je neophodno grupisati ciljeve i očekivane rezultate pojedinačno za svaku implementacionu godinu, kako bi se efikasnije i lakše pratio godišnji napredak u sprovođenju NSOR-a.

13) Neophodno je unaprijediti metodologiju ocjene progressa i osigurati objektivnost izvršenih analiza, a naročito definisati mjerljive i, gdje je to moguće, kvantitativne indikatore progressa. Kao integralni dio ovog procesa, treba u toku revizije AP-a donijeti odluke o preporukama eksperta UN DESA-e i raditi i na daljem unaprjeđenju liste opštih indikatora OR-a definisanih Strategijom. S tim u vezi neophodno je inicirati projekat uspostavljanja sveobuhvatnog sistema indikatora održivog razvoja koji bi omogućili efikasno praćenje NSOR-a u sledećem implementacionom periodu.

⁴⁰ Ekološki otisak predstavlja jedan od novih indikatora preporučenih kao relevantno mjerilo stepena održivosti jedne oblasti, regije ili države.

- 14) Mjere definisane NSOR-om, u svom velikom dijelu, odnose se na uspostavljanje i unaprjeđenje zakonskih i institucionalnih okvira, jer su ovo, u vrijeme pisanja Strategije, bili akutni problemi bez kojih se nijesu mogli stvoriti uslovi za dalji napredak Crne Gore. S obzirom na pravni i zakonodavni progres koji je ostvaren u prve tri godine implementacija Strategije, u reviziji AP-a neophodno je uključiti što veći broj mjera koje će definisati konkretne projekte koji se moraju sprovesti kako bi se faktičko stanje u društvu, ekonomiji i životnoj sredini unaprijedilo.
- 15) Za svaku od mjera za koju postoji više od jedne institucije zadužene za njenu implementaciju, treba definisati jednog glavnog nosioca koji će imati odgovornost za sprovođenje te mjere i koordinisanje rada sa ostalim identifikovanih nosiocima.
- 16) Međunarodne institucije ne treba da budu nosioci mjera za pojedine aktivnosti, već u cilju postizanja što većeg stepena nacionalnog „vlasništva“ treba identifikovati domaće institucije koje će biti zadužene za sprovođenje tih mjera.
- 17) U oblasti socijalne zaštite uvesti mjere koje se tiču unaprjeđenja opšteg nacionalnog sistema socijalne zaštite, paralelno sa daljim poboljšanjem socijalnih usluga za ugrožene i osjetljive grupe.
- 18) Kao opštu temu uključiti pitanja od značaja za razvoj informacionog društva.
- 19) Treba u uvesti temu održive potrošnje i proizvodnje kao jedan od prioriternih zadataka u AP-u. Iako će ova tema biti jedna od oblasti koje će, sigurno, naći mjesto u reviziji NSOR-a u 2012. godini, bilo bi poželjno početi sa definisanjem mjera u ovoj oblasti, naročito s obzirom na postojeći međunarodni momentum koji postoji u ovoj oblasti. Održiva potrošnja i proizvodnja jedna je od prioriternih tema u dvogodišnjem ciklusu rada Komisije za održivi razvoj Ujedinjenih nacija (UN CSD) u periodu 2010-2011.
- 20) Konkretno mjere u razvoju i sprovođenju koncepta i principa društvene odgovornosti preduzeća, takođe, treba da budu uvedene već tokom revizije AP-a.

Prilog 1: Koordinator za pojedine oblasti NSOR

Koordinatori za izradu Drugog godisnjeg izvjestaja o implementaciji Nacionalne strategije održivog razvoja Crne Gore (2009)			
RB	Oblasti	Koordinator/ka	Ostale osobe koje su radile na pripremi priloga
1	Makroekonomska kretanja	Milos Raznatović	Nina Radović, MIPA Snezana Djurković, MPS
2	Regionalni razvoj i zaposlenost	Milos Raznatović Budimirka Novaković	Ranka Pavićević, za mjere za koje je MZRSS bilo nosilac Ana Sebek, MSP
3	Energetika	Anton Ljucović	
4	Industrija	Dragan Asanović	Ana Sebek, za dio mjera u kojima je Direkcija za MSP jedan od nosilaca
5	Prostorno planiranje	Ana Jovetic	
6	Urbani razvoj	Ana Jovetic	
7	Turizam	Ljiljana Vuksanović	
8	More i obalno područje	Jelena Knezević	Milena Bataković, EPA
9	Klimatske promjene i zaštita ozonskog omotača	Jelena Knezević	Sanja Pavićević
10	Zaštita biodiverziteta i očuvanje prirodnih vrijednosti	Jelena Knezević	Milena Kapa, Novak Cadjenović
11	Zemljište	Jelena Knezević	Milena Kapa
12	Vazduh	Jelena Knezević	Sanja Pavićević
13	Otpad	Jelena Knezević	Dragan Asanović
14	Novo tehnologije	Jelena Knezević	Mira Vukcević, Univerzitet Crne Gore
15	Sistem upravljanja životnom sredinom	Jelena Knezević	
16	Zdravstvo	Sanja Marković	
17	Ravnopravnost i socijalna zaštita	Fikret Ljuljanović (ravnopravnost) Ranka Pavićević (socijalna zaštita)	Igor Vučinić, za dio ravnopravnosti polova Ana Sebek, za dio mjera u kojima je Direkcija za MSP jedan od nosilaca
18	Poljoprivreda i ruralni razvoj	Branko Bulatović	Mirko Knezević sa Biotehničkog Fakulteta za dio mjera koji se odnosi na zemljište
19	Šume	Blažo Jokanović	
20	Vode	Zoran Janković Jelena Knezević	Viktor Subotić, Dragan Asanović - MUPŽŽS Agencija za životnu sredinu: Milena Bataković, Vera Vujošević
21	Obrazovanje	Čazim Fetahović	
22	Saobraćaj	Snezana Djurković	
23	Kultura i mediji	Milica Milic	
24	Upravljanje i učešće javnosti u donošenju odluka	Vanja Grgurović (upravljanje) Senad Crnovrsanin (decentralizacija)	Ana Krsmanović, MF, za dio finansiranja lokalnih samouprava
	Finansiranje implementacije NSSD	Ana Krsmanović	Dobijeni prilozi od Bojane Poček, iz Ministarstva Finansija o CFCU-u i DIS-u

Prilog 2: Izvori korišćeni u pripremi inputa

U pripremi izvještaja korišćeni su podaci:

Makroekonomska kretanja

Godišnji izvještaj Glavnog ekonomiste 2008. godina – Centralna banka Crne Gore
Izvještaj Glavnog ekonomiste II kvartal 2009. godine – Centralna banka Crne Gore
Izvještaji Agencije Crne Gore za promociju stranih investicija

Saobraćaj

Strategija razvoja saobraćaja Crne Gore
Program rada Vlade Crne Gore za 2008. godinu
Program rada Vlade Crne Gore za 2009. godinu

Poljoprivreda i ruralni razvoj

Agro budžet 2008. i 2009.
Prezentacija MPŠV-a Ministra Milutina Simovića na godišnjoj konferenciji održanoj u Pljevljima, decembar 2008.
Projekat reforme crnogorske privrede (MIDAS) koji finansira Svjetska Banka – Dokumentat o ocjeni projekta (PAD)
Prezentacije sa ministarskog skupa i Stalne radne grupe za ruralni razvoj u zemljama jugoistočne Evrope – Jahorina, oktobar 2009. godine
Interni izvještaji Direkcije za razvoj malih i srednjih preduzeća

Biodiverzitet

Nacionalna strategija održivog razvoja
Nacrt Nacionalne strategije biodiverziteta sa akcionim planom
Strateški akcioni plan za zaštitu biodiverziteta Mediterana

Vode

Vodoprivredna osnova Crne Gore
Zakon o vodama (Sl. list RCG, br. 27/07)
WFD 2000/60/EC,
Master plan odvođenja i prečišćavanja otpadnih voda Crnogorskog primorja i Cetinja
Strateški Master plan za kanalizaciju i otpadne vode u centralnom i sjevernom regionu Crne Gore (Srbija i Crna Gora)
Izvještaji o realizaciji budžetskih sredstava Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede za period 2003-2007. god.
Izvještaji o realizaciji budžetskih sredstava Uprave za vode za 2007. god.

Sistem upravljanja životnom sredinom

Interni izvještaji Ministarstva o realizaciju obaveza iz Programa rada Vlade i Akcionog plana Ministarstva u Sektoru zaštite životne sredine

More i obalno područje

MEDPOL izvještaj i Program i Informacija o stanju životne sredine u Crnoj Gori u 2008. godini
Studija uticaja ratifikacije Barselonske konvencije i pratećih protokola na nacionalno zakonodavstvo
Studija ozvodljivosti za realizaciju CAMP programa

Upravljanje i participacija

Reforma javne administracije i EU integracije:

Nacionalni Program za Integraciju (NPI) u Evropsku uniju za period 2008 - 2012. godine
Izvještaj o realizaciji obaveza iz NPI-aja za period januar – decembar 2008. godine

Decentralizacija:

Ministarstvo finansija, Godišnji izvještaj za 2008. godinu

Ministarstvo finansija, Bilten br. XIII i Bilten br. XIV

Strategija upravne reforme 2007-2009. godina.

Program rada za bolju lokalnu samoupravu od 2005. godine.

Odluka o obrazovanju Koordinacionog odbora za reformu lokalne samouprave (Sl. list RCG, br. 14/07 i 22/07)

Akcionni plan za reformu lokalne samouprave od 26. februara 2009. godine

Nacionalna trening strategija (NTS), usvojen na Vladi 17. jula 2008. godine.

Ravnopravnost i socijalna zaštita

Interni izvještaj Odjeljenja za poslove rodne ravnopravnosti, bivša Kancelarija za ravnopravnost polova.

Kultura i mediji

Ministarstvo kulture, sporta i medija

Republički zavod za zaštitu spomenika kulture

Centar za arheološka istraživanja

Narodni muzej Crne Gore

Institut za medije Crne Gore

Finansiranje NSOR

Nacrt završnog računa budžeta za 2008. godinu, Ministarstvo finansija

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o budžetu Crne Gore za 2009. godinu